

1992
JANVĀRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA DZEJA DRAMATURGIJA PUBLICISTIKA KRITIKA

AVOTS

Žurnāls jaunatnei.
Iznāk kopš 1987.g. reizi mēnesī.

REDAKCIJA:

AIVARS KĻAVIS,
ANDRIS NĀTRIŅŠ,
GUNTARS GODIŅŠ,
NORMUNDS NAUMANIS.

KOREKTORE
DINA KANDROVIČA.

MĀKSLINIECISKĀ REDAKTORE
SARMĪTE MĀLIŅA.

TEHNISKĀ REDAKTORE
INĀRA JURJĀNE.

MAŠĪNRAKSTĪTĀJA
AGITA BĒRZIŅA.

SATURS

Edgars Alans Po. Marginālījas	(1.lpp.)
Guntis Berelis. Atmiņas par literatūru	(6.lpp.)
Gabriela Vomane. Informācijas blokāde	(14.lpp.)
Kuvelta. Fotoreportāža	(18.lpp.)
Artūrs Rembo. Dzeja prozā	(22.lpp.)
Poesia catalā	(26.lpp.)
Olo Čakars par prof. J.A.Jansonu	(30.lpp.)
Zaks Maritēns. Māksta un morāle	(34.lpp.)
Jānis Lejnieks. Mazais cilvēks, ko nu?	(42.lpp.)
Kaspars Siders. Dzeja	(50.lpp.)
Paskāls Lenē. Mežģīņu darinātāja	(52.lpp.)

VAKU NOFORMĒJUMS — SIGIS KRIEVAITIS

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā,
nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Redakcijas adrese: 226050 Rīgā, Palasta ielā 8.

Vēstulēm 226081, Balasta dambī 3, a.k.35.

Telefoni: 224166, 225654, 210030.

Iespiests A/S "Preses nams". Licence Nr. 000052. Tirāža 14 000 eks. Formāts 60x90/8. Ofseta tehnika. Pas.nr. 618.

Po

Ieklausieties. Po. Ar ko jums asociējas šis vārds? Nē, es šoreiz nerunāju ne par Itālijas upi, kas ietek Adrijas jūrā, ne arī par mūsu pagrimušajā sabiedrībā plaši lietoto eifēmismu, kas apzīmē pilnīgu vienaldzību. Es runāju par dižo un noslēpumaino amerikāni. Tātad, ar ko jums asociējas šis vārds: Po?

"Sex and crime," vaicāts atbildēja jaunais dāņu dzejnieks Kārstens Renē Nilsens.

"Neaizmirsti, ka viņa vārds ir Edgars ALANS Po. Saut viņu tikai par Edgaru Po būtu tas pats, kas Puškinu saukt par Aleksandru," — apmēram tā man aizrādīja ASV dzīvojošais latviešu dzejnieks Olafs Stumbrs.

"Ja tu savai melnā kaķa piespraudēi aizkrāsotu vienu aci, tas būtu kaut kas no Po," — tā, savukārt, kāds mūsu pašu jaunais dzejdaris.

Nu jā. Cik cilvēku, tik domu. Un tā jau gandrīz divsimt gadus (E. A. Po: 1809.-1849.) — katrs daudz maz dzīvīgs un sevi apliecinājis literārais vai filozofiskais virziens Edgaru Po uzskatījis par

savējo: gan romantiķi, gan simbolisti, tāpat modernisti, pat freidisti. Viņš ticis dēvēts gan par bītniku ciltstēvu, tāpat arī par izcilu mistiķi, par detektīvžanra dibinātāju utt. Vienkārši viņš bija viens no tiem, kura vārdu vēl joprojām atceras un vēl ilgi atcerēsies pasaule. Viens no tiem, kurš daudz cietis un, šķiet, joprojām turpina ciest. Pat ja mēs neticam pēcnāves dzīvei (un velti — Po gan ticēja reinkarnācijai), tad viņš turpina ciest šeit un tagad, pirmkārt, nepareizas interpretācijas dēļ (sk. Kārstens Renē Nilsens), otrkārt, nepilnīgas informācijas dēļ.

Tomēr nav nekāds brīnums, ka vissaprotošākie, atsaucīgākie un iejūtīgākie pret dižā Edgara personību un dailradi allaž bijuši tieši dzejnieki: Šāris Bodlērs, Pols Valerī, Viljams Batlers Jītss, Aleksandrs Bloks, arī mūsu Rainis — viņi visi augstu vērtējuši Edgara Po darbus. Jo Edgars Alans Po pirmkārt un galvenokārt bija dzejnieks. Liriķis. Romantiķis. Ne tikai šaura literāra virziena izpratnē, bet arī dzīvē un attieksmē pret pasauli. Tas šausmu trīsas raisošais Po, kuru pazīstam no īsajiem stāstiem, kur drūz-

mējas vājprātīgie un dzīvi apraktie, mesmerizētie, alkoholiķi un gluži vienkārši neirotiski īpatņi, ir jau cits, krietnu devu dzīves plauku saņēmis un atkosties iemācījies cilvēks, kuram nav sveša rūgta ironija un vēss cinisms. Taču šausmas viņam nekad nav bijis pašmērķis, "šausmas šausmu dēļ"; šķiet, stāstnieks Po ir garā izdzīvojis savu varoņu psiholoģiju un no tās izrietošo rīcību un allaž centies izskaidrot un pamatot to, nezaudējot dzejniekam Po raksturīgo sirsni, jūtīgumu un mūžīgo vēlmi pēc harmonijas un skaistuma. Ne velti Edgars Po ir ietekmējis daudzus psiholoģiskās noveles meistarus, arī latviešus. Tāpat ne bez iemesla kādā kritikā lasām, ka Šarla Bodlēra "Ļaunuma puķes" ir Edgara Po dēstītas.

Kas tad galu galā bija Edgars Alans Po? "Par viņu ir vēl līdz šim dažādas domas. Vieni ieskaita viņu palaidņos, netikļos un nelabojamos alkoholiķos, otri atzīst viņu par ģeniālu dzejnieku ar bagātu fantāziju, niansētām jūtām, pārdrošām idejām un tēlošanas paņēmieniem" — tā 1909. gadā raksta "Dzimtenes vēstnesis". Ko tur lai saka, kļūdu redzam jau pašā pieejā jautājumam, jo kurš gan būs tik drosmīgs apgalvot, ka "pirmo" taisnība izslēdz "otro" taisnības iespējamību?

Jā gan, Po, patiesi, dzēra, bet, kā teicis Bernards Šovs, neviens vēl nav noskaidrojis, vai Edgars Po savā mūžā ir dzēris tik daudz, cik vidusmēra amerikānis izdzer sešos mēnešos, neizraisot sabiedrībā nekādus komentārus. Cita lieta, ka alkoholam uz Edgaru bijusi īpaša ietekme, varbūt viņa saasinātā jūtīguma, nervu spriedzes dēļ. Tas ir kā apburtais loks, kas pazīstams dažam labam Bakha pielūdzējam — dzeršana depresijas dēļ, pēc tam depresija dzeršanas dēļ, un tad viss atkal no gala.

Abas šīs Edgara Po personības īpatnības (tieksmi pēc alkohola un īpašo jūtīgumu) daudzi no viņa neskaitāmajiem biogrāfiem skaidro ar iedzimtību, taču, manuprāt, tam ir vēl kāds visai reāls iemesls. Agri kļuvis bārenis, Edgars nonāk Po ģimenes drauga, turīga Ričmondas tirgotāja Džona Alana mājās. Alanam pašam bērnu nav, un mazais bārenis viņa ģimenē tiek uzņemts kā pašu dēls. Vēl vairāk — gan Alans, gan viņa sieva briesmīgi lepojas ar Edgaru un nevienam netiek ļauts darīt neko tādu, kas varētu "salauzt viņa garu", pat skolotājiem ne. Džons Alans nekautrējas doties uz skolu un pamtīgi nostrotēt skolotāju, vecu, sirnu lēdiju, parto, ka viņa mēģinājusi audzināt bezgaldārgo Edgaru. Skaidrs, ka apķērīgais puika ātri aptver audzītēja attieksmi un vājības un ne mīkli nekavējas izmantot tās par labu sev.

Kā jau tas labi zināms, pārlieku lutinātus bērnus necieš vienaudži; šis liktenis negāja secen arī Edgaram, un viņš saviem naidniekiem atriebās, sacerēdams izsmejošus pantiņus. Tāds, starp citu, ir E. A. Po dzejas sākums, bet Džons Alans par šiem pantiņiem priecājas kā bērns un lasa tos priekšā saviem draugiem, kuri par to tikai rausta plecus un šaubās par Alana garīgo līdzsvaru.

Pieradis pie brīvas un turīgas dzīves, Edgars no tās neatsakās, arī nonācis Virdžīnijas universitātē. Mācības nekādas grūtības nesagādā, brīvajā laikā sākas šampanieša un kāršu epejas, kā rezultātā Džons Alans drīz vien var plūkt sava rūpīgā darba augļus: nākas nomaksāt diezgan pieklājīgus Edgara parādus, kādus nieka 2000 dolārus, kā stāsta. Protams, atmosfēra mājās nav patikama, bet Alans tomēr piedod jauneklim. Edgars iestājas Vestpointas Kara Akadēmijā un tā vietā, lai sāktu jaunu, skaistu dzīvi, turpina to pašu veco, ar to starpību, ka kāršu spēle tiek atmesta, bet bērnišķīgā šampanieša vietā stājas stiprāki šķidrumi. Beigu beigās neācīšanās un disciplīnas neievērošanas dēļ Edgars no Vestpointas tiek izsviests. Tas jau ir visai drūmi, jo audzītēvs pa to laiku ir otrreiz apprecējies un viņam piedzimis mantinieks, tad arī cerētais mantojums Edgaram iet secen. Iestājas visai neskaidrs posms viņa biogrāfijā. Tad Edgars pilnībā pievēršas ubaga maizes pelnīšanai — literatūrai un žurnālistikai.

Dzeršanas dēļ Edgaru Po atlaiž no darba izdevumā "Messenger", jo daudzkārtējie solījumi netiek pildīti. Redaktors raksta Edgaram vēstuli: "Ja jūs viesotos manas vai jebkuras citas ģimenes mājās, kur spirtoto nelieto, es domātu, ka jums vēl ir kāda cerība. Bet, ja jūs ejat uz krogu vai citu vietu, kur spirtotais ir galda sastāvdaļa, jūs neesat drošs. Jums, Edgar, ir brīnišķīgs talants, to vajag respektēt."

Arī darbs žurnālā "The Gentleman's Magazine" tiek zaudēts šī paša iemesla dēļ, kaut gan Po ir talantīgs kritiķis. Tai laikā amerikāņu kritika ir samērā vienveidīga un garlaicīga; Po piemīt talants izprovocēt literārus strīdus, savās kritikās viņš ir ass, dzēlīgs, kategorisks, reizēm ļoti personisks. To redzam arī daudzās "Marginālījās", kas pēc savas būtības arī ir kritikas darbs. Lasītājiem šādas kritikas ir interesants jaunums. No otras puses, gluži loģiski — Po iegūst veselu plejādi nesamierināmu ienaidnieku.

Un tā, gluži kā šūpolēs, paiet visa Edgara Po isā dzīve: katram veiksmes un mirdzoša spožuma posmam seko neizbēgams kritiens tumsā, aktivitātes periodam — depresija un dzeršana, atzinībai un slavai — naidis un ignorēšana.

Ko jūs teicāt? Ā, par to "netikli un palaidni"... Nu, ja sakarā ar "nelabojamu alkoholiķi" es jūs vēl varēju mazliet izklaidēt, tad te nu nekas nesanāks. Pret sievietēm Edgaram allaž bijusi īpaša attieksme, kurā mijās pielūgsmē, bijība un mīlestība. Sieviete ir bijusi viņa dzīves lielākā laime un traģēdija. Edgara pirmā mīlestība, kāda skolasbiedra māte, iesāk šo traģēdiju virknī tā, kā to vislabāk prot sievietes — viņa sajūk prātā un nomirst. Edgaram tas ir drausmīgs trieciens, kā uzticams suns viņš, sāpju apstulbināts, augām naktīm sēž pie sievietes kapa. Vēlāk rodas brīnišķīgs dzejolis "Helēnai". 1836. gadā Edgars apprecas ar savu četrpadsmitgadīgo māsīcu Virdžīniju Klemmu un nodzīvo kopā vienpadsmit gadus. Virdžīnija ir otrā lielā viņa dzīves traģēdija, kas izšķiroši salauž Po. Viņa ir nedziedināmi slima ar tuberkulozi, to zina arī Edgars un, bezpalīdzīgi vērodams sievas ilgo, mokošo agoniju, pārdzīvo viņas nāvi gluži reāli vēl pirms notikušā fakta. Dievs, nedod cilvēkam pārmēru jūtīguma un labu iztēli! Un atkal viens pēc otra rodas ģeniāli mākslas darbi: gaiša, sāpīga, nostalgiska dzeja un tumši, bezcerīgi, drausmi stāsti. Pēc Virdžīnijas nāves Edgars ieslīgst ilgstošā depresijā, un viņa sargengālis šai laikā un līdz pat pašai Po nāvei ir sievasmāte mīsis Klemma, kas mīl un aprūpē Edgaru kā dēlu, brīdi pa brīdi gan te, gan tur aizņemdamās naudu, jo Edgaram tās nekad nav.

Nedaudz atkopies, Edgars sāk dzīvot ļoti ātri un histēriski: lasa lekcijas Filadelfijā, tad atkal dzer, publicē daudzus no saviem labākajiem dzejoļiem ("Zvani", "Anabella Lī" u.c.), iepazīstas ar Sāru Helēnu Vitmēnu, kas ir ar mieru precēties, ja Edgars atmetu dzeršanu. Vienlaikus viņš pamanās iemīlēties arī Annijā Ričmondā un, lai atrisinātu neciešamās emocionālās problēmas, iedzer opiju tinktūru, taču deva ir pārāk maza, Po nemirst, toties viņam atsaka Helēna Vitmena, vienlaikus atsaka arī nervi, un atkal viņu kopj Klemma kundze. Atkal dzeršana, atkal gatavošanās kāzām, šoreiz ar jaunības draudzeni Elmīru Roisteri. Tomēr arī šīs kāzas izjūk — īsi pirms tam Edgaru šausmīgā stāvoklī kādā apšaubāmā tavernā atrod draugs un nogādā slimnīcā. Dažas dienas delīrijs mijas ar daļēju apziņu, līdz beidzot svētdienā, 1849. gada 7. oktobrī, Edgars kļūst mierīgs, liekas, viņš atpūšas, tad, viegli pagriezis galvu, saka:

"Dievs, palīdzi manai nabaga dvēselei..."

Tā tas esot bijis. Arī tāds esot bijis dižais Edgars. Un lai met akmeni, kas bez grēka. Tikai pirms tam lai uzraksta "Kraukli", "Klusumu", "Anabellu Lī", "Mēlo kaķi", "Lenoru", "Ligeiju" un visu pārējo, nerunājot nemaz par kritikām, esējām un apcerējumiem...

INGUNA JANSONE

Edgars Alans Po

MARGINĀLIJAS*

...

Iegādājoties grāmatas, es allaž esmu pievērsis uzmanību balto malu platumam, ne tādēļ, ka tās vienkārši man patiktu, bet tādēļ, ka tās dod man iespēju pierakstīt prātā ienākušas domas, savu piekrišanu vai atšķirīgu viedokli, vai arī īsus vispārīgus komentārus.

...

Nebeidzama kļūdīšanās mūsu filozofijā sākas ar Cilvēka ieradumu uzskatīt sevi tikai par pasaules pilsoni — par vienas individuālas planētas pilsoni tā vietā, lai vismaz dažreiz, apcerot savu stāvokli kā īstens kosmopolīts, iedomātos sevi par Visuma pilsoni.

*Marginālijas satur daudzas no idejām, kuras E.A.Po izteicis esejās, kritikās un stāstos. "Marginālijas" pirmoreiz publicētas 1844.gada novembrī amerikāņu periodiskajā izdevumā "Democratic Review".

Es dažkārt domāju, ka piedzīvojumu romānu rakstniekiem vajadzētu darīt kā ķīniešiem, kuriem, par spīti tam, ka viņi ceļ mājas no augšas uz leju, tomēr pietiek prāta sākt savas grāmatas no beigām.

Patlaban es lasu grāmatu, kurā pats ievērojamākais ir neatlaidība, ar kādu vārdi "Monarhs" un "Karalis" ir iespiesti ar lielajiem burtiem "M" un "K". Šķiet, ka grāmatas autors nesen ir ticis stādīts priekšā Galmā. Man ir aizdomas, ka turpmāk viņš lielos tikai mazo "d", kad vien viņam gadīsies tā laime runāt ar Dievu.

Ar kādu neizskaidrojamu stūrgalvību pat mūsu labākie rakstnieki runā par "morālo drosmi", it kā varētu būt kāda drosme, kas nav morāla. [...] Tā enerģija, kas pārvar bailes, vienalga — bailes no ļaunuma, kas draud personai vai kas apdraud apstākļus, kuros mēs eksistējam, bez šaubām, tā ir vienkārši garīga enerģija, tātad arī "morāla". Bet, runājot par "morālu drosmi", mēs liekam noprast, ka eksistē arī fiziska drosme. Gluži tikpat pieņemami būtu runāt par "ķermenisku domu" vai "muskulāru iztēli".

Šķiet, tas bija Montejs, kurš teica: "Ļaudis runā par domāšanu, bet, kas attiecas uz mani, es nekad nesāku domāt, pirms neesmu apsēdies, lai rakstītu."
Labāk būtu bijis, ja viņš nekad nesēstos pie rakstāmgalda, pirms nav beidzis domāt.

Briesmīgā grāmatu daudzuma palielināšanās jebkurā zināšanu jomā ir viens no šā gadsimta lielākajiem ļaunumiem, jo tas rada nopietnu šķērslī pareizas informācijas iegūšanai, saviežot lasītāja ceļā grabažu kaudzes, kurās viņam mokoši jārakājas, lai atrastu tur izkaisītās noderīgās zinību druskas.

"Mākslinieks pieder savam darbam, nevis darbs māksliniekam." (Novaliss)
Deviņos gadījumos no desmit tā ir vienkārša laika šķiešana — pūlēties izvilkēt kaut kādu jēgu no šiem vācu aforismiem vai, pareizāk sakot, no tiem var izvilkēt kādu vien tik jēgu.
Ja šā augstāk citētā teikuma mērķis ir apgalvot, ka mākslinieks ir savas tēmas vergs un viņam tai jāpakļauj savas domas, tad es šai idejai neuzticos, tā liekas pilnīgi prozaiska intelekta radīta. Īsta mākslinieka rokās tēma vai "darbs" ir tikai māla pika, no kuras (māla masas un kvalitātes iespēju robežās) pēc mākslinieka gribas un saskaņā ar viņa prasmi var tikt izveidots visvienalga kas. Māls faktiski ir mākslinieka vergs. Tas viņam pieder. Viņa ģenialitāte izpaužas māla izvēlē. Tas nedrīkst būt ne pārāk trausls, ne pārāk rupjš; abstrakti runājot — tam jābūt tieši tik smalkam vai rupjam, tieši tik plastiskam vai stingam, lai vislabāk kalpotu izveidojamajai lietai — iemiesojamajai idejai vai, vēl precīzāk, — atspoguļojamajam tēlam. Tomēr ir arī tādi mākslinieki, kuriem patīk tikai vissmalkākais materiāls un kuri konsekventi veido vienīgi vissmalkākos darbus. Šie mākslas darbi liekas gandrīz caurspīdīgi un ārkārtīgi trausli.

No angļu valodas tulkojusi INGUNA JANSONE

PIECDESMIT MĀJIENI*

III

Ja es pareizi saprotu izteikumu "savu ienaidnieku mīlēšana", tad tas ietver sevī domu par savu draugu nīšanu.

XX

Bērni nekad nav tik maigi, lai tos neiepērtu; tie ir kā siksti bifšteki — jo vairāk jūs tos dauzāt, jo mīkstāki un maigāki tie kļūst.

XXIX

Izdevējs K., vēlēdamies būt kritisks, runā par grāmatām gluži tā, kā veļas mazgātāja runātu par Niagāras ūdenskritumu vai putnkopis par Fēniksu.

* "Piecdesmit mājieni" gan stilistiski, gan satura ziņā ļoti līdzīgi "Marginālijām". Pirmoreiz publicēti 1845. gada maijā žurnālā "Graham's Magazine".

GUNTIS BERELIS

ATMIŅAS PAR LITERATŪRU

1. " * * * "

2. *Deus ex machina II*

3. Tilts

" * * * "

Zinu, jūs droši vien interesēs — tas interesē visus, kuri kaut mazliet orientējas fotomākslā — kā man izdevies radīt, es nebaidīšos teikt, fantastiski atbaidošo un rēgaino efektu — efekts ir lielisks, vai ne? — šajā fotogrāfijā, kuru es vispirms gribēju nodēvēt vienkārši par "Galvu"; jā, protams, vēl jau ir varianti — teiksim, "Sievietes galva" vai "Klusā daba ar galvu" un tamlīdzīgi, bet tie jau ir tikai varianti. Manuprāt, nosaukumam jāizsaka vairāk nekā pašai bildei: nedrīkst ierobežot skatītāju, tas jāatceras vienmēr, un "Galva" — tas ir pārāk precīzs, pārāk burtisks nosaukums. Ikviens izstādes apmeklētājs vai albuma pārlapotājs — es nešaubos, ka fotogrāfija ar laiku tiks iekļauta arī kādā albumā — redz, ka tā ir galva, turklāt vēl sievietes galva, un nav jau svarīgi, no kurienes šī galva, kam piederība, jūs zināt, ka tā ir galva — visi zina, tas ir acīm redzami. Protams, es atrodos labākā situācijā — autoram allaž ir zināmas priekšrocības — es zinu, ka tā bija galva, bet vai nav vienalga. Galvenais, ka nosaukums "Galva" izsaka tik daudz, ka patiesībā neizsaka neko — viss drīzāk ir nekas nekā viss, kādu mēs to iedomājamies. Tālab, ilgi svārstīties starp dažnedažādiem nosaukumiem — bija pat tik mulķīgi, ka kauns atcerēties, — es nolēmu jebkuru nosaukumu atvietot ar trijām zvaigznītēm: ***. Tradicionāli un vienlaikus arī pietiekoši eleganti un daudzizsakoši: redz, tā nu ir galva, viena briesmīga, atbaidošā galva — un vēl trīs zvaigznītes apakšā. Kāpēc trīs zvaigznītes? Tiec skaidrībā pats. Tur jau ir tā lieta — galva un reizē kaut kas, kas nav nosaukts par "Galvu": turklāt šim interesantajam pretstatījumam ir dziļāka jēga, bet to jau neviens nenojauš, tas vairāk manam priekam — skatītājam nav jāzina, kā top mākslas darbi, bet, lai notiek, šoreiz es izstāstīšu. Jā, un vēl par pēdīgām — kā redzat, trīs zvaigznītes ieliktas pēdīgās. Atklāti runājot, es nezinu, kāpēc ir šīs pēdīgas — man tās šķita nepieciešamas — un pēdīgas uzradās. Tagad, jo vairāk es par šo problēmu domāju, jo vairāk esmu pārliecināts, ka bez pēdīgām neiztikt: tās kaut ko nozīmē, iespējams, norobežo visu no nekā, arī tā varētu būt. Katrā ziņā pēdīgas ir vajadzīgas: ja man piedāvātu izvēlēties — vai nu atstāt pēdīgas un izņemt fotogrāfiju no izstādes, vai arī atstāt bildi un nomest pēdīgas — es nešaubīdāties izvēlētos pirmo. Pasaule vispār būtu jaukāka, ja tajā būtu vairāk pēdīgu.

Tātad par atbaidošo efektu. Zinu, atlika jums tikai uzlūkot manu bildi — un jūs sakniebāt lūpas un nodrebinajāties, varbūt pat jutāties satriekts. Jūs nodomājat — kāda briesmīga un nedzīva galva, kaut

kādi murgi. Pēc tam, ja vien jums ir kaut mazākā interese par fotomākslu, jūs sākat prāt, kā tā bilde ir taisīta, kā autoram izdevies radīt šo atbaidošo efektu: jūs piebāzāt degunu pie pašas fotogrāfijas, pētījāt, gudrojāt par montāžu un retušu, mēģinājāt atrast kādu tehniskas dabas trūkumu — zinu, jebkurā fotogrāfijā tehniskas dabas trūkumi nemaz nevar nebūt — un galu galā varbūt pat nonācāt pie slēdziena, ka es trūkumus esmu īpaši izcēlis, un tāpēc tie nav manāmi. Pēc tam jūs veltījāt dažus atzinīgus vārdus manai meistarībai — paldies par to, bet es pats apzinu, ka esmu meistars, iespējams, pat ar lielo burtu — to nav vajadzīgs man iegaldot. Un nav šajā bildē nekas ne montēts, ne īpaši retušēts — bet to jau jūs nesapratāt. Bilde ir dabiski nedabiska! Un, runājot par meistarības atslēgu, — tā nav meklējama tehniskajā varēšanā, pat ne idejā (vienīgi muļķas šajā bildē atradīs ideju!) — meistarība ir nejaušība. Meistars ir cilvēks, kuram veicās. Atrast, ieraudzīt, izdomāt, izjust — tie ir tikai laimīgi gadījumi.

Tajā pēcpusdienā es nācu no sakņu veikala, lielā polietilēna maisā nesdams trīs kilogramus kartupeļu (atceros, veikalā, ilgi nīkdams rindā, es prātoju, pirkt piecus vai astoņus kilogramus — maiss bija stiprs, izturētu arī astoņus — tomēr izšķīros par trijiem, jo nevēljos apgrūtināt sevi ar lieku smagumu staipīšanu: trīs kilogrami bija pašā laikā, jo es taču citudien varētu nopirkt vēl kaut vai tos pašus trīs kilogramus, un nebija nekādas vajadzības, mēli izkārušam, vāzāties apkārt ar astoņiem kilogramiem pie rokas). Jau no krietna attāluma pamanīju — nebija nekā cita, kam pievērst uzmanību, bet manai fotogrāfa acij allaž nepieciešams kāds objekts —, ka starp mājām iekārtotajā rotaļlaukumā apgrozās bērņu bariņš, savi seši septiņi vai mazliet vairāk; saprotams, tas mani nepārsteidza, jo mūždien tur bērni daudzās vai līdz pusnakcij, un nekad nevar tikt skaidrībā, ko isti viņi tur dara. Šoreiz viņi bija sastājušies aplī un savā starpā mētāja nez kādu priekšmetu; vispirms es nodomāju — acimredzot vadoties no neapzinātas asociācijas ar sakņu veikalu, kurā es tikko biju izstāvējis rindu —, ka priekšmets ir tiklīdz ielikta kāpostgalva. To, ka svaidāmais nav bumba, es sapratu uzreiz: bumba, nokrizdama zemē, atsitās un atsperīgi palecās, turpretī šis priekšmets, kāpostgalva vai kas, vienkārši palika, kur nokritis — pat neripoja projām. Spēle norisa diezgan gausi un nīkulīgi: vispirms viens puiselis aiz roktura — ja tas bija tiklīdz — krietni iešūpoja priekšmetu un palaida vaļā — lai lido; pēc tam to pārtvēra apla pretējā pusē stāvošais — turklāt nevis atsita ar pirkstu galiem, kā tas notiek volej-

bolā, bet saķēra rokās, reizumis visai neveikli palēkdamies. Tad, savukārt, viņš to ieeļņināja aiz roktura un palaida valā — un tā tālāk. Vārdu sakot, garlaicīga rotaļa, bez jebkāda sprieguma, derīga vien laika nosīšanai.

Piegājis tuvāk, milzīgā izbīrā ieraudzīju, ka puīseli mētā ne jau tīklīnā ieliktu kāpostgalvu vai tamlīdzīgu priekšmetu: tā bija sievietes galva — galva ar argariem pelnukrāsas matiem. Vispirms es, protams, nospriedu, ka tā ir kāda manekena galva vai maska, izgatavota no plastmasas, putugumijas vai papīra masas ar sintētiskās šķiedras parūku. Kur lai tādi bērneli ņemtu istu galvu? Tomēr, brīdi pavērojis spēli un ielūkojies uzmanīgāk, es sapratu, ka tā var būt tikai īsta galva — mākslīgu nav iespējams tik ļoti novazāt; mākslīgās galvas vienmēr ir mazliet skaistas, lai cik tās būtu vecas vai nolietotas, toties šī bija vienkārši atbaidošā. Tobrīd puikām spēle bija pavisam apnikusi, un viens no viņiem sagrieza galvu ap savu galvu, grasīdamies mest prom — un tad šis mirklis bija pienācis. Laimīgais gadījums! Es vēl nekā nezināju, neko nenojautu, taču kaut kāds dzinulis piespieda mani mesties uz priekšu un atņemt knēvelim galvu — to darīdams, es nodomāju, ko iesākšu ar galvu, es vispār nedomāju: es tikai izrāvu galvu puikam no rokām un noslēpu maisā virs kartupeļiem, jo nedrīkstēja pieļaut, ka tā aizlido sazin kur un triecienā pret asfaltu pazaudē pēdējās cilvēciskā veidola paliekas. Apjautājos, kur isti puīseli galvu sadabūjuši, jo kaut kā negribējās ticēt, ka viņi paši būtu spējīgi kādam nogriezt galvu — bet galvas jau apkārt nemētājas, vismaz man nav bijusi izdevība tādas redzēt. Puikas pastāstīja, ka galvu atraduši baseinā — tepat pie rotaļlaukuma ir tāds neliels betonēts padziļinājums, kurā vasarās ielaiž ūdeni un dēvē par baseinu, bet lielākoties tas ir piemētāts ar visādām dražām. Stāstījums bija ticams — puikas neminstinājās, nestomījās, tāpēc es neko vairāk netaujāju, tikai drusku sarāju viņus, pats mocīdamies kaunā, jo nekad neprotu atrast kopēju valodu ar bērniem; pat kārtīgi izsunīt neprotu — un, šķiet, viņi tā arī neuztvēra, par ko es rājos, taisnību sakot, arī es to nezināju, bet, manuprāt, tas bija nepieciešams, un bērns jau vienmēr bārienu uztver kā pelniņu, jo ir pieradis, ka nezina, ko sagrēkojis. Pēc tam es pārklāju galvu ar avīzēm, lai nepievērstu nevadzīgu garāmgājēju uzmanību, un gāju mājās — puikas, bariņā sagājuši, par kaut ko sačukstējās un nobolīja niknas acis man nopakaļ.

Mājās es kartupeļus izbēru spainī, bet galvu rūpīgi nomazgāju zem ūdens krāna un noliku uz virtuves galda. Tagad jau es zināju, ka to fotografēšu — ko gan citu es varētu darīt? — bet šim nolūkam galvu vajadzēja daudzmaz savest kārtībā, ar ūdeni vien nekas līdzēts nebija. Palūkojies pulkstenī, atklāju, ka līdz veikala slēgšanai vairs daudz laika nav — bet to lietu vajadzēja dabūt gatavu jau šonakt, citādi, ko var zināt, galva vēl sāks maitāties un nelabi ost. Tāpēc es nekavējoties traucos uz tuvāko parfimērijas veikalu un nopirku poļu kosmētikas komplektu, pašu lētāko, kaut gan, ja ir runa par mākslu, nauda man nekādu lomu nespēlē. Vairākas stundas aizritēja, kamēr man izdevās galvu pienācīgi nogrimēt — pat iedomāties nevarēju, cik tas izrādīsies grūti: te grims bija pārāk košs un galva sāka atgādināt izkrāsotu masku, te klājās tik blāvi plānā kārtiņā, ka visi defekti spīdēja cauri. Tomēr ar to man izdevās tīri veiksmīgi tikt galā, kā tas redzams no bildes — protams, ja tā būtu krāsainā fotogrāfija, tad problēma izrādītos krietni sarežģītāka, varbūt pat neatrisināma, bet es jau no sākuma biju izlēmis — tikai melnbalto. Tad es sāku prātot: no sākuma galvā līda vien mulķīgas domas par kompozīcijām, kolāžām un tamlīdzīgām lietām — piemēram, sievietes galva ar Latgales keramiku vai svečturi (man pieder brīnišķīgs divpadsmitzaru svečturs), galva izlietnē, galva uz tautiskas sedziņas ar vainadziņu, galva aiz asarainas loga rūts, galva smiltīs jūras kras-tā. Tikai pamazām, apsvēris visas šīs un vēl daudzas citas idejas, es atklāju, ka domāju par galvu, it kā tai joprojam piederētu ķermenis, it kā tā būtu nenogriezta galva — un ar šo vēl šķietami nenogrieztu galvu pūlējās imitēt nogrieztu galvu. Bet galva taču jau bija nogriezta! Un pats galvenais bija radīt efektu, lai skatītājs noticētu, ka galva ir nogriezta un, vienlaicīgi, lai profesionālais vērtētājs nekādi nespētu izprast, kā esmu panācis šo, tā sakot, nogrieztības efektu. Tas ir ārkārtīgi sarežģīti — parādīt īstenību tā, lai tā nelīdzinātos īstenības

imitācijai. Nudien, vienubrīd es pat nospriedu, ka daudz vienkāršāk būtu darboties ar manekena galvu, jo vieglāk ir iztaisīt no imitācijas īstenību, nekā iegālvot, ka īstenība tā pati īstenība vien ir. Un tikai ap pusnakti, kad biju uz papīra lapām uzskicējis desmitiem kompozīciju variantus, es sapratu: nekādu Latgales keramiku, nekādas jūras smiltis! viss vienkāršais ir arī paties! galva uz virtuves galda — un viss! Lūk, meistara cienīgs atklājums — no bezgala daudzām iespējām izvēlēties vienīgo īsto. Un ielikt pēdējās: īstenība pēdējās — tas ir skaisti, turpretī imitācija pēdējās — tas ir mulķīgi. Galvu galdā — un vēl varbūt kādu sentimentālu galdauta kroku, kādu izteiksmīgu ēnu, bet fonā — absolūti bezkaislīga siena. Protams, arī gaismas ir ļoti svarīgas, jo tieši ar apgaismojumu iespējams atbrīvoties no pārliecīgas lirikas un reizē neieslīgt naturālismā: lai tā nebūtu liķa galva, kādas katrs var līdz apnikumam izfotografēties anatomikumā.

Tas droši vien šķitīs neticami, bet visu to es dabūju gatavu turpat virtuvē, uz visparastākā virtuves galda: es atbrīvoju sienu no plauktiem, uzklāju galdautu, izvietāju starmešus, uzstādīju aparātu, aizklāju logu, lai netraucētu laternu gaismu, ko tikai es visu neizdarīju šajos septiņos kvadrātmetros. Protams, var jau sacīt, ka tie bija tīrie sīkumi — tomēr jāatceras, ka katrs sīkums mūsdienu apstākļos var pārvērsties milzīgā problēmā. Piemēram, mani traucēja ledusskapis — nevarēju attiecīgi izvietot starmešus — un es biju spiests izstīvēt ledusskapi pa šaurajām durvīm priekšnamā — arī tas prasīja laiku, gluži tāpat kā viss pārējais. Nekādā veidā neizdevās nostādīt galvu uz galda vertikāli — tā, lai kā es mēģinātu balstīt, nemītiņi vēlās uz sāniem. Tad es pieliekamajā instrumentu kastē sameklēju divpadsmitcollīgo naglu, izdzinu no apakšas cauri galda virsmai un uzmanu uz tās galvu. Meistars! Problēmas radīja arī mati, tie bija pārāk gari, un radās kārdinājums nodoties dažādām ekstravagancēm — teiksim, aizsegt seju, pavisam vai daļēji, sasiet mezglā uz pakauša, izgudrot kādu neprātīgu frizūru — bet, atkārtot, laika man nebija daudz, ar visu vajadzēja tikt galā, kamēr galva bija vēl daudzmaz svaiga; jā, un vēl profilā vai puspagriezienā — arī to vajadzēja izdomāt, kamēr atmet. Tagad jau var augstprātīgi pasmīkņāt par šādiem sīkumiem, bet neaizmirstiet, ka bilde ir izdevusies tikai tāpēc, ka es pārvarēju — un sekmīgi pārvarēju — katru no šiem sīkumiem.

Ko vēl lai saka? Kā izfotografēju veselu filmu lērumu, kā mani-pulēju ar gaismām, kā taisīju un atlasīju bīdes, kā retušēju? Tās jau ir tehniskas problēmas, kurām ar patieso meistarību nav nekāda sakara. Tiesa, darbu tas prasīja un smagu darbu, apnicīgu, toties rezultāts ir pārspējis visu cerēto. Galva bildē patiesi ir nogriezta, tā absolūti neatgādina butaforiju, kādas redzētas ne reizi vien. Imitācijā vienmēr būs manāms, ka autors ir radījis, uztaisījis nedzīvo izteiksmi un arī kā viņš to izdarījis, turpretī nekādību, seju bez izteiksmes nav iespējams radīt, tā var tikai rasties. Rasties pati no sevis. Šīs fantastiskās, absolūti tukšās acis — vai tad tādas var būt manekena uzkrāsotās vai no stikla izgatavotās acis? Tās būs mulķīgi, stulbi tukšas acis, bet šīs ir izdzisušas, kādreiz dzīvas bijušas acis. Un kur nu vēl baltā zobu svītriņa starp lūpām! Ir skaidrs, ka lūpas pavērušās nevis tāpēc, lai baidītu ļaudis ar savu mironīgumu, bet gan vienkārši tāpēc, ka atslābuši žokļu muskuļi.

Droši vien jūs interesēs arī tas, ko es ar galvu izdarīju tālāk — es to neizmetu, kā varētu iedomāties. Es iztaisīju galvaskausu (jāsaka, tā nebija nekāda patīkamā procedūra) — efektīgu, elegantu, spoži baltu nopolētu galvaskausu. Saprotams, ne jau tāpēc, lai izmantotu kā pelnutrauku, vīna kausu vai tamlīdzīgiem nolūkiem, tas būtu riebīgi. Es fotografēju galvaskausu, uztaisīšu lielisku bildi, kuru mierīgi varētu likt līdzās šai. Pēc tam es iedošu galvaskausu tādām speciālistam, kurš pēc tā pratīs restaurēt sievietes seju — kāda viņa bija dzīvē. Es atradīšu lielisku speciālistu, mākslinieku, meistar. Tad es nofotografēšu arī šo, dzīvības piesātināto veidolu. Un man būs triptihs, visā fotomākslas vēsturē nebijis darbs. Es nosaukšu viņu par "*Memento More*". Jūs teiksiet — banāli? Nekas tamlīdzīgs! Atcerieties pēdējās, lūk, kur noderēs pēdējās: banalitāte pēdējās vairs nav banalitāte, bet gan pavisam kaut kas cits. Man atliek tikai atkārtot: pasaule būtu skaistāka, ja vairāk būtu pēdiņu.

Deus ex machina II

Nakts ir nemierīga — vismaz tev, nezin kā citiem, jo pasaule ir nemainīga un pēc piektdienas allaž seko sestdiena, un naktis no piektdienas uz sestdienu tu mūždien nervozīknošies, mosties, brīdi pa brīdim paraudzīdamies pulkstenī — un galu galā jau pirms septiņiem secini, ka vairāk gulēt nav jēgas, kaut arī tu mierīgu prātu varētu sust kaut līdz desmitiem vai vienpadsmitiem, tāpat visu paspētu padarīt. Priekšā ir visa milzumgarā diena, laika ir daudz, tomēr tu sāc posties jau no paša rīta: vispirms tu ej vannā, berzies ar sūkli, mazgā galvu, pēc tam ilgi un rūpīgi skujies, vai savas piecas reizes, kritiski ar plaukstu braucīdams zodu — bet vakarā, vienalga, tu skūties vēlreiz; tad sukājies, mazliet iveido matus ar fēnu un krietnu brīdi puspliks grozies spoguļa priekšā, apzinādamies, ka lielas vajadzības pēc tā nav — tāpat neviens tevi nenovērtēs. Tad tu klāj gultu un gatavo sev veselīgas un sportiskas brokastis (parasti tu rītos steidzīgi aprij tikai kādu desumaizi vai vārītu olu). Pēc brokastīm, kad nomazgāti trauki un turklāt iztīrīts arī ledusskapis, tu ķeries pie istabu uzkopšanas: tiek izberzts tualetes pods, vanna un abas izlietnes — tiesa, tie jau tāpat ir tīri, jo šo darbību tu atkārti ik sestdienas rītā, tiek izsūkts paklājs, noslaucīti putekļi, aplietas puķes, gumijkokam tu ar miklu lupatu līdz spīdumam notīri ik lapiņu, tiek mazgāta istaba, virtuve, priekšnams. Vannas istabā tu izkar piecus tīrus frotē dvieļus, viskošākos, — ja nu kāds sadomā nomazgāt rokas, ar suku noburz flīzētās sienas, virtuvē notīri gāzes plīti, ievēd kārtību sienas skapjos — vārdu sakot, iejuties ģeniālas apkopējas ādā. Tas nemaz nav tik grūti, jo nepieciešams kaut kā nebūt aizpildīt laiku — bet diena, tu beidzot pamet acis pulkstenī, knapi vēl pusē. Pēc tam tu sagriez plānās šķēlītēs maizi, desu un sieru — neko izcilu tu, protams, nevari piedāvāt, bet nekas izcils jau arī nav vajadzīgs, tikai tā, formas pēc; protams, samal vēl labi daudz kafijas un piepildi trīs milzīgos termosus, jo, lai nu ko, bet kafiju visi tempj nesamērīgos daudzumos. Tad vēl tu pārbaudi lampiņas lustrā — jo ir jābūt simtprocentīgai pārlicēbai, ka viss ir labākajā kārtībā un nesanāks nekādas neparedzētas aizķeršanās. Tagad tevī svinīgi iedūcas tādas maziņas ērgelītes, vēl paklusi, bet tomēr: tu pakāpies priekšnamā uz ķebliša un izceļ no antresola četras taisnstūra veida žurnālu galdiņu virsmas (protams, labāk jau būtu, ja tās būtu kvadrātveidīgas, bet, neko darīt, deficīta apstākļos jāsamierinās ar to, kas ir) un sešpadsmit ieskrūvējamas kājiņas: ļoti ērta konstrukcija, izjauktā veidā aizņem tik maz vietas, ka antresolā var glabāt vēl ziemas zābakus un vecus žurnālus. Tiesa, divas kājiņas vairs nav oriģinālas: tās sašķīda šķēpelēs — viena pirms vairākiem mēnešiem, otra — pavisam nesen, un tev nācās, kurš cits to darītu, meklēt galdnieku, kurš izvirpotu tieši tādas pašas, tomēr jaunās kājas jūtami atšķiras no vecajām — gan krāsas, gan formas ziņā, un tur nu nekā nevar darīt. Visjaunāk būtu, ja reiz salūztu plānās, no skaidu platēm izgatavotās virsmas, tad vairs nebūtu pat tās pieticīgās elegances, kādu tev ir izdevies radīt pašai. Protams, visam jau pietrūkst elegances — nav ne senlaicīgu galdiņu ar inkrustētām virsmām, nav bronzas svečturu, kurus varētu dēvēt par kandelabriem, nav smagu, krokotu aizkaru, nav pienācīgu sēžamo, nav cigāru — nekā nav, vienīgi tavs vienistabas dzīvoklītis, kurā guļamistaba ik sestdienu jāpārvērš par viesistabu. Viss ir vieglprātīgi viegls tādām nopietnam pasākumam, viss bez izņēmuma — un tā nu tu tagad saskrūvē tos pašus vieglprātīgos galdiņus, izkārti viesistabā, mazliet pārbīdi, lai radītu kaut kāda iedomāta līdzsvara izjūtu. Pēc tam tu ilgi noņemies ar krēsliem: pavisam ir nepieciešami sešpadsmit, tik daudz, protams, tev nav — bet daži var sēdēt uz dīvāna, divi mīkstajos zvilņos, un pārējiem tu no virtuves atnes taburetes un saliekamos krēslus. Sēžamos tu izvieto apzināti nesis-

temātiski — vadoties tikai no tā, lai neviens galdiņš neizrādītos privileģētāks, lai līdzīgi būtu ērtās un neērtās vietas, jo jau no paša sākuma jūs nolēmāt, ka vietas tiks vienkārši izlozētas. To izdarījis, tu esi neapmierināts, kā parasti, ļoti neapmierināts, gan apzinādamies, ka tava krenķēšanās tāpat neko nemainīs: ļoti bēdīga un neorganizēta vide, bardaks vārdsakot. Haoss. Tagad tu ķeries pie sevis: ja jau videi tik ļoti pietrūkst elegances, tad vismaz tavam izskatam un uzvedībai to daudz maz jāatvieto. Tu paej zem aukstas dušas, uzvelc tīru apakšveļu, tumšas zeķes un, čībās iekāpis, gludini balto kreklu un bikses. Jā, bikšturi tev šķiet mazliet vulgāri, jo allaž sanāk, ka žakete jānovelk un jūs paliekat vienos kreklos, un tad kļūst redzami bikšturi, ja kādam tādi ir — protams, atrodas cilvēki, kuri arī uz šejieni ierodas bikšturos, tomēr, vienalga, tev tie šķiet vulgāri un tu vienkārši sajozies ar siksnu. Tu iztīri žaketi, kura parasti cieš visvairāk — it kā nekas nebūtu vienkāršāk kā novilkto žaketi nolikt uz krēsla atzveltnes, bet tu to nosvied kādā stūrī, un beigās vēl gadās, ka kāds izmīcās tai pa virsu. Beigas vienmēr ir nepieklājīgi vētrainas, bet tev gribētos, kaut viss noritētu mierīgi un eleganti. Tu atkal grozies spoguļa priekšā, atpogā un aizpogā žaketi, uz sien kaklasaiti — un palūkojies pulkstenī (to tu centies darīt pēc iespējas retāk, jo laiks velkas neciešami gausi, bet tā jau tas notiek katru sestdienu): vēl ir laiks, un tu, tāds diezgan elegants, izej pastaigā. Rokas uz muguras salicis, tu slāji pa ielu, kā no augšas raudzīdamies uz citiem garāmgājējiem, ērgelītes pieņemtas spēkā, un tu aiz sajūsmas reizēm pat iesprauslojies, tavam izskatam gluži nepiemērota jautrība. Tu esi dzīvs, ļoti, ļoti dzīvs, tu dari, kas tev iepatīkas — apnīk pastaigāties, un tu atgriezies savā dzīvoklī. Ieslēdz radio, pagaidi, kamēr noziņo pareizu laiku un neregulē precīzi visus pulksteņus — minūti minūtē. Tagad tu ķeries pie paša svarīgākā priekšdarba: izvelc no sekcijas četrus ričurača komplektus, izvieto uz galdiņiem, izkārti kauliņus, saber glāzītēs — tiesa, ne jau sudraba, visparastākās plastmasas glāzītēs — metamos kauliņus, atkāpies līdz sliekšnim un smaidīdams — ērģeles! — vēro savu veikumu. Jā, nav jau tās elegances, toties viss darīts ar prieku un milzīgu atbildības sajūtu, un tas nav nemaz tik maznozīmīgi. Tad seko tāds atelpas brīdis, kad viss vēlreiz jāpārliet prātā un jāpārdomā, tas ir derīgi — apmēram kā pirms ceļojuma: tu piesēdies uz dīvāna stūra, mazliet nervozi dīdīdamies, apceri situāciju, atceries pelnutraukus — jā, pelnutrauki, tos tu gandrīz aizmirsi — un tīri izmazgā visus mājās atrodamos pelnutraukus, izvietodams visās iespējamajās vietās. Un tad jau noskan durvju zvans — bet tu jau iepriekš zināji, ka viņi nāk, bija dzirdamas balsis kāpņu telpā, vairākas reizes augšā lejā ceļoja pārlietu pieticīgo apmēru lifts — tu steidzies atvērt durvis, pa ceļam vēl sakārtodams kaklasaiti, kaut gan priekštelpas pustumsā neviens tavai kaklasaitei nepievērsīs ne mazāko uzmanību, un, kamēr tu paspiedīsi visiem pēc kārtas roku, mezglstāpat sagriezīsies. Tur jau viņi stāv, daži pat drūzmējas uz kāpņu augšējiem pakāpieniem, jo kāpņu telpas šaurībā visiem nepietiek vietas (nez ko domā kaimiņi, redzot ik sestdienu sarodamies tādu ciemiņu baru?): tu sarokojies ar visiem pēc kārtas, sāniski sagriezies sasodītajā šaurībā, mazliet stīvi palocīdamies pie katra rokasspiediena. Viss ir labākajā kārtībā: viņi ir tieši piecpadsmit, viņi ir pietiekoši eleganti, dažiem pat galvās platmales, kuras tiek atstātas uz pakaramā un kuras pēcāk, viņiem aizejot, noteikti tiks netīšām samainītas — kā tas noticis ne reizi vien; viņi ir mazliet saspringti un vienlaicīgi tādi kā pacilāti, kā jau tam jābūt pirms nopietna saietā. Maza aizķeršanās sanāk pie ieejas istabā, un tev nākas viņus bīdīt uz priekšu, nemitīgi atvainojoties, spraukties cauri, acināt iekšā, kam viņi arī paklausa, nemitīgi pīdamies cits cita rokās un kājās — bet tā jau tas vienmēr

ir, ieiet ir grūti. Kādi četri vai pieci tev nav pazīstami, jaunpienācēji, tā sakot — allaž kāds pačib ārpus kārtas, un uzrodas vairāk jaunpienācēju, nekā vajadzētu būt; kā stāsta, esot sastājusies krietna rinda — bet to tu īsti nezini, ar organizatoriskajiem jautājumiem nodarbojas citi, un uzskaitē, domājams, ir diezgan sarežģīta, vienmēr jāņem vērā slimības, visādas ķibeles un neparedzēti starpgadījumi; bet tas tevi neinteresē — tavā ziņā ir telpu uzkopšana un sagatavošana. Vispirms jūs izlozējat vietas: tas ir pavisam vienkārši — vietas ir numurētas, un katrs izvelk lapiņu ar numuru, kas viņam pienākas; tam gan nav lielas nozīmes — tiklab tu varētu personīgi katram ierādīt savu vietu, tomēr reizi par visām reizēm ir nolemts, ka visu nosaka objektīvā nejaušība, jo pat visniecīgākā subjektīvā faktora ietekme dažkārt var izraisīt nevēlamus incidentus. Jūs apsēžaties un — drošs paliek drošs — tu vēlreiz izskaidro, kaut gan zini, ka viņi ir šeit tieši tāpēc, ka jau zina likumus — ja nezinātu, tad diez vai nāktu. Jau kūpcigaretēs — tu atver logu, citādi drīz vairs nebūs ko elpot — un jūs atkal lozējat: kauliņu krāsas un pirmā metiena tiesības. Tu šoreiz spēlē ar sarkanajiem kauliņiem: tas tev ir pilnīgi vienalga, neesi mānticīgs, toties citiem spēlētājiem ir īpaši iemīļotās krāsas, ar kurām spēlējot viņi jūtas krietni labāk. Spēle sākas gausi, bet tā jau tas vienmēr ir: visi domā saspringti, gluži kā šahā, ilgi svārstās, apsverot ik gājienu, sist vai nesist un paiet ar citu kauliņu. Tev šķiet, ka tas ir pagalam maznozīmīgi — vienalga, visu noteiks nejaušību virknes spēles beigās — kuram paveiksies, tas arī vinnēs. Tev brīžiem paveicas, brīžiem kāds kauliņš tiek nosists, un tu velcies visiem astē — vārdsakot, ričuračs kā jau ričuračs. Tev ļoti gribas kafiju, tev gribas apēst kādu siera gabaliņu — un vēl, ledusskapi ir arī nedaudz žāvētas gaļas, kuru tu pažēloji un neuzliki uz šķīvjiem: ja tu tagad pats pirmais laimētu, žigli varētu iesprukt virtuvē un, nevienam neredzot, nogriezt pāris šķēlītes žāvētas gaļas — saprotams, neviens jau neuzprasītos, ja arī ieraudzītu, saimnieks tomēr, bet, vienalga, neērti. Tomēr tu jau redzi, ka vinnētājs nebūsi nekādā gadījumā — laimēs tas, kurš sēž tev pretī, spēlē ar zaļajiem un kuram trīs kauliņi jau mājās. Te pēkšņi pie blakus galdiņa atskan prieka brēciens, kāds pietrūkstas kājās un laimīgi smejas, kamēr citi nosodoši klusē, jo šādi ekscesi šeit nav pieņemti — visam jānorit pēc iespējas mierīgi, kā nekā esam pieklājīgi cilvēki. Laimētājs pat aizvilksdamies sāk klāstīt vienam no spēlētājiem par kaut kādu tur kļūdu, sauc viņu par aunu — kāpēc šis sitis, vajadzējis tik iet uz priekšu ar citu kauliņu, bet, manīdams nosodošos skatienus, nomierinās un aiziet uz virtuvi. Tagad, var teikt, viņa vairs nav, viņš ir — uz noteiktu laiku — no spēles izslēgts, lai dara, kas iepatīkas. Tev kafiju gribas, bet nu jau skaidrs, ka tavš zaļais pretinieks vinnēs — un tā arī ir, viņš veiksmīgi nobeidz spēli, tad arī tu veiksmīgi uzmet divus sešiniekus pēc kārtas, iesoļo mājās ar pēdējo kauliņu un — atkal veiksmē! — uzmetis trijnieku, nosaki — kārtībā! — dodies uz virtuvi. Taisnību sakot, tagad tev vairs nemaz neinteresēs, kurš vinnēs un kurš zaudēs: tu zini, ka kāds noteikti zaudēs, un ar to pilnīgi pietiek, pats vainīgs, ka zaudē. Uzvarētāji noskaidrojas ātri, turpretī, pie katra galdiņa paliekot pa diviem spēlētājiem, spēle rit vēl gausāk nekā sākumā. Tomēr arī tam pienāk gals, noskaidrojas visi četri zaudētāji, arī viņi, drūmi un nerunīgi, iznāk virtuvē padzert kafiju: tu noraugies viņos ar līdzjūtību, jo pats ne reizi vien esi iekļuvis zaudētāju četriniekā un zini, kā viņi jūtas, bet, galu galā, kāda tev tur daļa, kādam taču ir jāzaudē, lai pārējie varētu vinnēt. Virtuvē ļaudis burzmojas, grūstās, izšļaksta cits citam kafiju, un tāpēc tu uz mirkli aizēji istabā un atstiepi muguru uz divāna. Tomēr nav ko daudz kavēties, tu piecelies un sasiit plaukstas — kā tagad noderētu vismaz senlaicīgs skolas zvans! — aicinādam uz otro tūri. Vīri palīdz novākt un izjaukt liekos galdiņus, uzceļ atpakaļ antresolā, novieto vienu atlikušo galdiņu istabas vidū — un izšķirošā partija var sākties. Pie galdiņa apsēžas visi četri zaudētāji — nu jau gluži kā cīkstoņi, tā tev šķiet, un palaiķam kāds no spēlētājiem nikni atgrūž pārlieku uzmācīgu gurnu vai vēderu; tu atceries, bija tāds gadījums,

viens no otrās tūres spēlētājiem trūkās kājās un sadeva pa purnu kādam, kurš nemitīgi lūrēja viņam pār plecu; turklāt jūs nemitīgi sačukstaties un komentējat spēli, jāatzīst, arī tu neesi bez grēka, arī tu izvirzi visādas teorijas, lai pierādītu, ka esi īsts profesionālis, kaut gan mierīgākos apstākļos tikai pasminētu par savām mulķīgajām teorijām. Savulaik dažiem radās iebildumi pret šādu malāstāvētāju komentāriem — viņiem šķita, ka tas tīri psiholoģiski varētu ietekmēt spēlētājus un līdz ar to arī spēles iznākumu — tomēr daži argumenti, tai skaitā arī tavējie, ka visu nosaka nejaušība, viņus pārliecināja, ka bez komentāriem neiztik — citādi ko gan darītu tie, kuriem tagad vairs nav ko darīt, nevar taču nemitīgi nīkt virtuvē un tēpt kafiju. Daži gan uzskata par labāku tieši sēdēt virtuvē, tikai reizumis iznākot pārinteresēties par spēli — bet tas jau atkarīgs tikai no temperamenta, lai katrs dara, kā grib. Daži, piemēram, nez kāpēc bieži skraida uz tualeti un atpakaļ, brīžiem pat pie tualetes durvīm izveidojas rinda. Nu un tad? Lai viņi skraida, ja ir vajadzība, droši vien nervozē — cilvēki vien ir. Jāsaka, ka arī tu mazliet nervozē, jo šī spēle nekad nepārvēršas rutinā. Nez kāpēc īpaši tev šoreiz patīk dzeltenie kauliņi — un tu jūti līdzī tam, kurš spēlē ar dzeltenajiem; tā vienmēr ir, ka katrs izraugās kādu favorītu, kaut arī lielas jēgas no tā nav — nevar ne palīdzēt, ne dot padomus, nekā, ričuračs tomēr; savulaik jūs pat slēdzāt derības, kurš vinnēs, bet tad vienojāties, ka tas nav lietderīgi, tas tikai vairo saspringumu, kurš tāpat nav nekāds mazais. Tu pietupies un vīles uzsiit ar plaukstu pa ceļiem — dzelteno, tavējo, nosīta, maitas, nosīta pāris lauciņus pirms mājām! Bet nekas, mēs revanšēsimies! Un, kā uztvēris tavas domas, dzeltenais aiziet kā vēja pūsts, bez jebkādiem šķēršļiem vienā rāvienā pāri visam lauciņam, tomēr viņu jau paspējis apsteigt zilais, kas arī vinnē, dzelteno atstājot kā otro. Nu, nekas, nav jau nemaz tik svarīgi, kurš vinnē — tāpat vinnētājus ātri vien aizmirst — šoreiz galvenais ir zaudētājs. Sarkanie cīnās ar zaļajiem, un cīnās ilgi un smagi, cits citu nemitīgi kaudami — spēlētāji ir nosvīduši gluži slapji. Tu pamet acis pulkstenī, spēle šoreiz ievilkusies tālu pāri pusnaktij, bet tas nekas, svētdienas rītā pienācīgi izgulēsies, var spēlēt kaut līdz gaismaiņai. Un tad zaļie lēni, lēni sāk atpalikt — lūk, jau sarkanajiem trīs kauliņi mājās, bet zaļajiem tikai divi, tomēr tas vēl neko nenozīmē, ir redzēts, ka izķepurojas no vēl bezcerīgākām situācijām. Redz — knauks! — zaļie necerēti nožmiedz sarkano, acumirkli pavērās brīvs ceļš uz mājām — un tagad jau sarkanie velkas astē. Jā, lieliska spēle, ļoti saspringta, tāda ilgi nav redzēta. Bet tad veiksmē aplaimo arī sarkanos — un mājās ir visi abiem piederošie kauliņi, un krietnu brīdi tur mīcās, nekādi nespēdami sakārtoties. Un tomēr laimē sarkanais! Spēlmanis atgāžas krēslā, auro, tirina rokas un kājas pa gaisu — tagad to var, tas ir pieļaujams — kā nekā izķepurojies no šaušalīgas situācijas; tu un visi pārējie metaties kratīt viņam roku, apsveikt, daudzīt pa plecu, pateikties par lielisko spēli. Turpretī tas, kurš spēlēja ar zaļajiem, sakumpst, ar plaukstām aizklāj seju — caur pirkstiem pavīd balti acu āboli; kāds uzsauc, lai zaudētājs neaizmirstot spēles noteikumus. Uz brīdi visi sastingst: tev lieliski pazīstams šis sastingums, dažkārt tas var vilkties diezgan ilgi, jo parasti neviens neuzdrošinās sākt pirmais, vienlaicīgi negribēdams atpalikt no citiem, jo šādus apzinātus malāstāvētājus, kuri atnākuši tikai paskatīties, vairs pie spēles nepieļauj. Reizēm visu aizsāk kāda nejaušība — teiksim, kāds, nespēdams izturēt stingumu, neuzmanīgi sakustas vai noklepojas, bet šoreiz izšķirošo izdara pats zaudētājs: viņš piepeši pietrūkstas kājās, atsprāgst pie istabas gala sienas, atsisas pret sekciju un, mežonīgi ieaurodamies, brāžas uz loga pusi, laikam aizmirsis, ka tu dzīvo devītajā stāvā, pa ceļam notriekdams pāris spēlmaņus. Ir jau bijuši arī šādi gadījumi, un tie ir visvienkāršākie, bet ko lai dara, ja zaudētājs paliek sēžot? Vienkārši sēž, galvu rokās saķēris, un neceļas kājās. Reizēm pat sāk vaimanāt. Jā, tad ir problēma, jo neviens neņemās sākt pirmais. Bet tagad tu veikli nozvelies garšļaukus zaudētājam ceļā, šis uzkrīt tev virsū, diezgan sāpīgi iesperdams tev pa ribām, un tad jau viss sākas: metas virsū

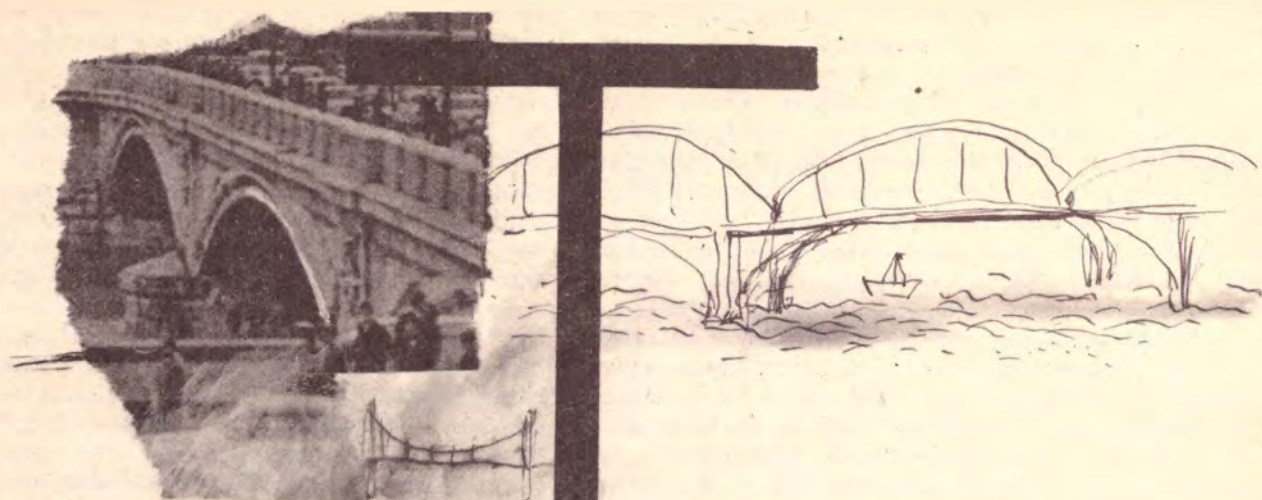
pārējie, mīksti būsķķ sitieni, skan brēcieni, tu atrodiš pašā kaudzes apakšā un arī dabon savu tiesu, jo neviens jau neies skatīties, kur sit, galvenais tik sist. Tu esi mierīgs — ne jau pirmo reizi ar pīpi uz jumta — un lēnā garā ķepurojies no kaudzes apakšas ārā, kamēr pārējie dauza zaudētāju, cits citu un, protams, arī tevi, sevišķi nākas ciest pakausim. Tev beidzot izdodas atbrīvot starp trijiem ķermeniem iesprūdušās kājas, un tad arī tev sākas; sākas — tas patiesi ir īstais vārds, tu nezini, kas sākas, tu vispār vairs nezini, kas ar tevi notiek — bet tu jau atkal esi pašā ģudzekļa vidū, sit, sper, žņaudz, kod, ērģeles dārd varenās balsīs, tu purini, knieb, plēs, žmiedz — ko tikai visu nevar izdarīt ar divām rokām, divām kājām un muti. Kāds sa-grābj tevi aiz kaklasaites un žņaudz tā, ka acis spiežas no pieres ārā, mulķis, vajadzēja laicīgi noraisīt kaklasaiti, bet tev izdodas viņam pienācīgi iespert un žņaudzējs aiziet ripeniski, bet tūlīt jau tu dabū zvērīgu zvēlienu pa nierēm un saļimsti locīdamies. Tad tev gulošam un sāpju savilkta izdodas kādam kārtīgi iekraut pa pautiem — un tu jau atkal esi kaudzē iekšā. Tiesa, līdz zaudētājam tu tā arī netiec, locekļu vijumi ir pārāk sarežģīti, lai tavas dūres spētu izspraukties cauri, bet tas jau nekas, tev bija tas gods pirmajam viņu nogāzt no kājām, un tas nav nemaz tik maz. Tu atjēdzies tikai tad, kad viss jau ir beidzies, jūs sēžat, izkaisījušies pa istabu, izspūruši, saplēstām drēbēm, saskrābātām un zilumos sadauzītām sejām; dažam pil

asinis no deguna, cits sakampis sānus un elso plati pavērtu muti, bet istabas vidū gul' zaudētājs, vēl gluži silts, tomēr acīm redzami miris. Spēle ir beigusies, miers mājās. Tu pārliecinies, ka istabai šoreiz nekādi īpašie postījumi nav nodarīti, vien druskās sašķaidīta vāze, salauzta taburete, izgrūstītas mēbeles, bet tas jau nekas, mēdz būt arī ļaunāk. Tā jūs zvilnat kādu ceturtdaļstundu, kamēr mazāk apskā-dētie sāk kustēties, iet uz vannas istabu mazgāt sejas un padzerties; arī tu uzslieņies kājās, sameklē leikoplastu un sāk dalīt pa strēmeliņiem, kuriem vairāk cietušas sejas, kam nobrāztas dūres vai kas sakosts. Virtuvē tu uzvāri jaunu kafijas porciju un piešauj drusku šņabi, lai atžilbst smagāk apdauzītie. Tev pašam nekas ļauns nav noticis, bet ir taču bijuši gadījumi — izmežģīti locekļi, laužas ribas, pārsistas galvas, tad gan noņemšanās ir lielāka. Aizrit krietns brīsnīgs, kamēr visi saveduši sevi kārtībā, un tad jau ir laiks posties uz mājām. Kāds noiet lejā uz ielas izlūkos paraudzīties, vai tuvumā nav manāmi visādi blandoņas; četriem vīriem izdodas iestīvēt zaudētāju liftā un pēc tam nogādāt mašīnā — nezini, ko ar viņu darīs, bet tā arī nav tava daļa, tev jā rūpējas par kārtību mājās; tu paspied visiem pēc kārtas rokas, atvadies līdz nākamajai sestdienai — un nu viņi aiziet, bet tu, pirms dodies gulēt, izdzer krietnu miegazāļu devu — tev ir nepieciešams labi atpūsties, jo nākamajā dienā nāksies smagi pastrādāt, kamēr visu savedīsi kārtībā.

Tilts

Biju galīgi piemirsis par tiltu, taisni brīnums, ka varēju tā piemirst: un, tikai autobusam ieslīdot drēgnajā miglā, ko vakarpusē izdvesa upe, tikai palecoties uz grumbas, kuras, es teiktu, tiltu norobežoja no — nevis savienoja ar — krastu, es atcerējos: patiesi, no laika gala, kopš vien atceros, te bijis tilts, un te nu tas joprojām ir, kā gan vēl citādāk. Tā reizumis gadās: atmiņā ir koša bilde, gadu gadiem, šķietami mūžīga bilde, bet tad bilde aizmirstas, turklāt vairs nav iespējams atcerēties, kurā mīklī un kāpēc tā apslīkusi citu notikumu un faktu gūzmās, bet nekā: lai cik niecīgs, fakts snauž kaut kur apziņas dziļēs, snauž, snauž un tad piepeši šauj laukā savu dzeloni — un tu, tās senaizmirstās bildes ietekmē, topi pavisam cits cilvēks; nekad nevari būt drošs par tiem jokiem, kurus ar tevi izspēlēs atmiņa. Dīvainākais bija tas, ka sākumā, to es labi atceros, mani nekas nevilināja uz tilta pusi, un nebija jau arī kam vilināt, visparastākais tilts: asfaltēta betona strēle upei pāri, trotuāri, čuguna margas, laternu stabi — cik tādu tiltu nav pasaulē. Un tomēr vecāki, grūti iedomāties, kāpēc, mūždien piekodināja man neiet uz tilta (apmēram tā, kā tas ir pasakās un bērnu spoku stāstos: vari iet visur, tikai uz tilta gan neej...); acīmredzot viņi uzskatīja, ka tilta margojums ir pārlieku rets, un es, tāds sīks knēvelis, netīšām varu izspraukties cauri margām un iežauties upē: kūleņojošs knēvelis melnā, drūmā, putojošā straumē, tā nu patiesi ir lubu bildīte, kādu varētu piespraust pie sienas bērnu baidīšanai — un tāda tā gluži negaidīti iznira manā atmiņā. Jā, sākumā tilts man bija pilnīgi vienaldzīgs; ja arī neviens mani nemītīgi netramdītu, es tāpat tur neietu — vēl jo vairāk tāpēc, ka līdz tiltam bija krietns gabals ko staigāt, vēl drusku ārpus pilsētas. Tālākais, domājams, ir pašsaprotams: skandināšana par tilta briesmām nerimās: ziemā man bez šaubīšanās bija jāķāpj lejā uz ledus — un āliņģi iekšā; vasarā es pa taisno mestos tik atvarā; pavasarī latviešu klasiskās bērnu literatūras ietekmē es izmēģinātu kādu ceļojumu ar ledus gabalu; bet rudenī tāda biedīgi drūma, lapām piebirusi un, galvenais, putojoša straume...

Frāzes ripoja un ripoja pa riņķi, uztīdamas manu apziņu uz tilta ass — es pārliecinājos, ka, atliks man tikai spert pirmo soli uz tilta, — un kāds šausalīgs spēks tūlīt trieks mani margām cauri vai pāri, upē iekšā. Tas pats meldiņš tika vilkts pat tad, kad es jau biju saprātīgā vecumā, vismaz pietiekami saprātīgs, lai varētu mierīgi atbalsstīties ar zodu pret margām un kārtīgi nospļauties, bet es biju arī paklausīgs un viegli ietekmējams radījums, tālab tilts man joprojām palika nesasniedzams un tagad jau valdzinošs: es, piemēram, apskaudu citus puikas, kuri caurām dienām varēja staigāt turp un atpakaļ pa tiltu, neviens viņiem to neliedza, bet viņi, protams, to nedarīja, ko gan lai puikas iesāktu uz visparastākā tilta, tomēr tur nu viņi bija, vismaz manā iztēlē. Galu galā es pasāku tiltu uztvert kā tādu mazliet šausminošu un reizē nepārvarami pievilcīgu varu, ar kuru kādreiz — varbūt tad, kad izaugšu liels — noteikti nonāksu saskarē; bet varbūt otrādi: es būšu izaudzis liels tobrīd, kad pirmoreiz speršu soli uz tilta. Es pasāku zīmēt: uz papīra lapām desmitiem un simtiem tiltus, uz visādām driskām, tiltus pāri grāvjiem, gravām, aizām, upēm un sazin kam vēl pāri; taisnus, puslokā izliektus, paceļamus; grūstošus tiltus ar vilciena vagoniem — un blāķiem sīku cilvēciņu, kuri, kopā saķērušies, krīt vai varbūt lec no saviem tiltiem; cilvēciņu, kurš kājām gaisā iestrēdzis pusceļā starp tiltu un ūdeni, lidojumā apsteidzis savu cepuri un portfeli. Zīmējumi krājās galda atvilktnē, kamēr vecāki tos nejauši atrada un pēc tam mani ilgi pratināja, pūloties noskaidrot attiecības starp mani un visiem šiem apokaliptiskajiem tiltiem. Kādu laiku mani nelaida vienu laukā no mājas — laikam vecāki iedomājās, kolīdz izsprukšu no modrās uzraudzības, tūlīt aulēkšiem brāzīšos uz tiltu, un tad nu beidzot mans neapzinātais sapnis piepildīsies, uz galvas ūdeni iekšā. Jo vairāk es taisnojos, ka tilts mani nemaz neinteresē — tā gan vairs nebija patiesība, vecāki paši vainīgi —, jo mazāk man ticēja; acīmredzot tāpēc neveiksmīgs izrādījās mans stosteklīgais mēģinājums pierunāt vecākus aiziet kopā līdz tiltam — un izpētīt, kas šis mītiskais veidojums īsti ir un ko es, uz tā

Viņa zābera ...

stāvēdams, izjutīšu; mana vēlēšanās tika uzskatīta par vēlreizēju vainīguma liecību. Vecāki tikai turpināja iegalvot, ka uz tilta es nekādā gadījumā nedrīkstu rādīties, citādi notikšot šausmīga nelaime. Saprotams, mana ziņkāre aizvien vairāk izvērās un sazarojās: atceros, es pār diviem krēsliem pārliku veļas dēli un tad cēli pastaigājos pa divus soļus garo tiltu — un atceros arī skandālu, kurš sacēlās pēc tam, kad mani pieķēra šai nodarbē — mani pat aizstiepa pie psihiatra; pēc tam nācās dzert kaut kādus pilienus, no kuriem es mūždien staigāju drusku apdullis, pastrādādams visādas sīkas muļķības — un tās, protams, vecāki piedēvēja tikai tilta mānijai. Jebkuram priekšmetam piemīt spēja ietekmēt cilvēku, tomēr šo priekšmetu apkārtējā pasaulē ir tik milzumdaudz, ka iedarbības un ietekmes savijas bezcerīgā mudžeklī, un nav iespējams pateikt, kur beidzas viens priekšmets un sākas cits. Turpretī manā pasaulē tilts bija visa centrs, tas nekur nesākās — viņā sākās vai beidzās citi priekšmeti, pareizāk sakot, tilts bija vienīgais priekšmets, kas īstenībā nemaz nebija priekšmets. Tas jau arī saprotams, jo tilts — tas ir izcili metaforisks jēdziens, ko iespējams iespraust vai katrā vietā — starp diviem krastiem un starp divām pasaulēm; pat starp diviem vārdiem var iespraust tiltu, tilti ir visur. Diemžēl uz šī tilta es tā arī nepaspēju pabūt, jo mēs no pilsētiņas aizvācāmies — atceros, pat vēl pēdējās dienās es gribēju slepus pamukt un aizskriet līdz tiltam, tomēr no tā nez kāpēc nekas nesanāca. Esmu redzējis, esmu gājis vai braucis pāri, laiviņā braucis cauri bezgala daudziem tiltiem, bet, dīvaini, neviens no tiem man nav atsaucis atmiņā šo tiltu; es biju pilnīgi visu aizmirsis — un atcerējos tikai tagad, pēc daudziem gadiem uz brīdi iebrāucis šajā pilsētelē. Tāpēc nav jābrīnās, ka, knapi paspējis apmesties viesnīcā, melnā naktī, es nolēmu aiziet un tad nu beidzot izpētīt savu tiltu — pa autobusa logu redzēju, ka tas ir pietiekami apgaismots, visas laternas dega; var jau būt, ka to var saukt arī par simbolisku rīcību — teiksim, satikšanos ar sevi vai atvadīšanos no sevis, tas, skatoties no apstākļiem — tomēr ne uz ko nopietnu necerēju, pat drusku nosmīkņāju par saviem sentimentiem, mēģinādams iegalvot, ka dodos vienkāršā vakara pastaigā (ko parasti nemēdzu darīt). Droši vien krietni prātīgāk būtu mierīgi likties uz auss, lai paliek tilts ar visiem saviem noslēpumiem un atmiņām; turklāt jānostaigā bija savi trīs kilometri cauri visai pilsētai — un pēc tam atpakaļ. Tomēr es gāju — gan smīkņādams, gan šķendēdamies par savām iedomām, tad atkal smīkņādams — piemēram, par to, ka migla sabiezē un klusums ir draudīgs, un migla veļas noslēpumainiem, blāviem vājiem, un kamoli strēgst kaklā, un mani māc priekšnojautas, un solī daudzkrāši atbalsojas — bet nekā tamlīdzīga nebija, es vienkārši gāju, pa ceļam izsmēķēdams pāris cigarešu — un nemaz ne nervozi — drusku garlaikodamies un diezgan vīlies savā bērnības pilsētā, tik noplukusi tā šķita pat laternu gaismā. Tilts jau bija tepat aiz līkuma, es jutu upes drēgno elpu — jā, tas atkal pārspīlēts, kas nu par elpu — un tad tas brīdis bija pienācis, tilts kā tilts, pārdesmit metru garš, margas, laternu stabi, tik vien paliek pāri no pasakām. Kāda velna pēc nakts laikā, kad saprātīgi ļaudis mierīgi sūt, man jādzenas cauri visai pilsētai? Lai pārliecinātos, ka tilts ir tikai tilts? Izgāju brauktuves vidū, cēli spēru pirmo soli un vairākas reizes palēcos, it kā pārbaudīdams, vai tilts — vismaz lai attaisnotu savu esamību atmiņā — nesabruks zem mana svara. Tilts stāvēja kā stāvēdams. Iesmējos pats par savu izrīcību. Apsēdos uz trotuāra malas un aizsmēķēju. Uzlējos kājās, piegāju pie malas, margām un splā-

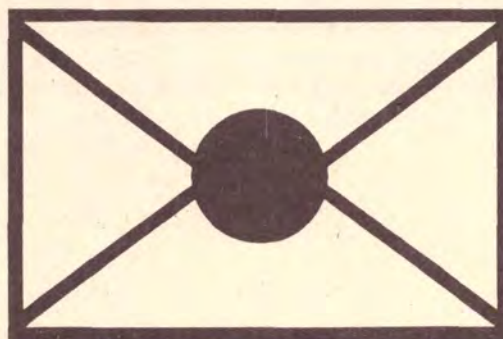
vu ūdenī tikmēr, kamēr mute kļuva sausa un sagribējās dzert. Nosviedu lejā cigaretes galu. Aizdedzināju sērkočiņu kārbīņu un nosviedu arī to — liesmiņa atmirzēja ūdenī, kurš izrādījās stipri līdzīgs tai mutuļojošai straumei no atmiņu lubu bildītes. Slaidi iečurāju upē. Ko vēl lai cilvēks sadara uz tilta nakts laikā? Turpat blakus trotuāram ieraudzīju pusķieģeli, acimredzot izkritušu no garāmbraucošas kravas mašīnas. Pacēlu, pasvārstīju rokā un izlēmu, ka pusķieģelis lieliski noderēs, lai sadauzītu kādai no laternām spuldzi — vismaz kaut kas paliks atmiņā, nevarēs sacīt, ka esmu veltīgi vazāties apkārt. Pagājos pāris soļu uz tuvākā staba pusi, atvēzējos — un pārsteigumā sastingu: no staba atdalījās ēna, tas bija kāds vīrietis, stāvējis tur, manis nemanīts, pie staba pieslējies; viņš sabāzis rokas kabatās, nāca pie manis, tieši pie manis — nākt vai nenākt, runāt ar mani vai apcirsties un doties pretējā virzienā. Es stāvēju, varbūt izbījies, varbūt vienkārši apmulsis; galvā nudzinājās kaut kādas pilnīgi bezjēdzīgas domas, it kā manas vecās, savulaik jau izdzīvotās atmiņas būtu salauzušas visus vēlākos aizsprostojumus un no miglainajām bildītēm piepeši būtu pārvērtušās tiešamībā: tūlīt, tūlīt vīrietis apstāsies manā priekšā, apstāsies un aizsmakušā balsī prasīs piesmēķēt, nē, muļķības, tilts nav avižu lapa, viņš vienkārši, ne vārda neteikdams, šķēls man pa žokli un es, klusi, nevarīgi iebrēkdamies, negaidīti viegli pārvelšos pāri margām un lidošu, kājām gaisā, lejā mutuļojošajā straumē un pēc tam ilgi un mokoši slīkšu. No pirkstiem izslīdēja pusķieģelis un ar trulu skaņu sašķīda druskās, jā, par pusķieģeli es biju uz mirkli piemirsis — ar to taču es varētu aizstāvēties, gāzt šim pa pauri, lai tad šķīst gan galva, gan ķieģelis — bet tagad vairs nekā. Laikam mani ierunājās kāds pirmsbailu impulss, jo es nepaspēju ne īsti izbīties, ne izdomāt, kāpēc man būtu jābīstas un vai vispār jābīstas — jo vīrietis joprojām tikai nāca tos nedaudzos soļus līdz manim, ne viņš vēzējās ar dūrēm, ne draudēja, ne rādīja zvērigu gīmi, vienkārši soļoja, zodu izslējis — bet es pēkšņi laidos mukt, trakā ātrumā, pat nepalūkodamies pār plecu, kur paliek vīrietis. Un tikai pēcāk iedomājos, varbūt viņš bija novēlojies vai apmaldījies un ārpus pilsētas atjēdzies žūpa, varbūt bezmiega māksis cilvēks, varbūt vēl banālāk — viņš tikai palēnām kustējās uz māju pusi. Nosvīdīs un aizelsies, es atjēdzos krietnu gabalu no tilta. Saprotams, nokaunējos. Tagad jau varēja spriest par to, ka vīrietis, piemēram, bija materializējušās manas senās bailes par manu visai īpatnējo psiholoģisko stāvokli, kad es pats nemaz īsti neapzinājos, kas mani noris, toties uz vīrieša parādīšanos noreaģēja zemapziņa un tamlīdzīgi — bet tās visas bija muļķības; visvairāk es baidījos no tā, ka nākamajā dienā kaut kur uz ielas vai kādā iestādē neauši sastapšos ar šo cilvēku un tad viņš atcerēsies — gan manas reti krietniskās izdarības uz tilta, gan čurāšanu upē, gan pusķieģeli, gan neprātīgo skrējieni. Lai iet ratā vīrietis, es sevi nosunījos un vilkos uz viesnīcu, pamazām sākams miegoties, aizvien vairāk izjūdams nogurumu. Viesnīca, protams, izrādījās aizslēgta, labu brīdi nācās dauzīties un spārdīties pie durvīm, kamēr izcēlu no miega dežuranti, klausīties viņas burkšķēšanā — vārdu sakot, tas bija reti izcūkots vakars, un gulēt es aizgāju tālu pāri pusnaktij, aiz niknuma pat nenomazgājies un drēbes nosvīdis turpat blakus gultai. Nākamajā dienā es centos aizmirst visu naktī notikušo, pacentos pēc iespējas veiklāk izdarīt savu darāmo — kas arī veiksmīgi izdevās — un jau pēcpusdienā iestājos rindā pēc autobusa biļetes. Tur es saklausīju — viens tantuks stāstīja citam —, ka šorīt pie upes lejpus pilsētas atrasts noslīkuša vīrieša liķis.

INFORMĀCIJAS BLOKĀDE

Atbraucu, kā plānots. Laikus atradu viesnīcu. Pie administratora lodziņa piegāju precīzi, kā runāts. Nekāda vēstule man atstāta nebija. Kā mēs to vispār nosauksim. Negadījums, mulķīgs negadījums, stulbums, lielā mīla, dēciņa, afēra, milzīgas simpātijas, milzīgs vilinājums. Neviena pat nepacentās man piezvanīt. Mana istaba atbilst tam, ko esmu nolēmis tur darīt. Mana istaba atbilst tam, ko no manis tur gaida. Un šeit tas ir lieliski izdarāms. Šeit ir iespējams par sevi atgādināt. Saistības, kas prasa upurus, aizraušanās. Mīlestības bērns nav ne sevišķi laimīgā laulībā dzimis bērns, ne ārīstības bērns. Maniem nolūkiem pilnīgi pietiek ar viesnīcas vēstuli papīru. Man tikai jāpiezvana stāva dežurāntam, un es varu kaut ko pasūtīt, uzdot izdarīt, pajautāt, atbildēt, veikt pasākumus, pieteikt sarunas ar šo un citām pilsētām. Es varu piezvanīt, un man var piezvanīt. Būtu es pastnieks, manai veselībai nāktu par labu, ja es atvaļinājuma laikā vēstules neiznēsātu. Būtu es ārsts, manai veselībai nāktu par labu, ka es izbeigtu praksi. Būtu es skolotājs, manai veselībai nāktu par labu, ja es būtu dārznieks. Būtu es abonents, manai veselībai nāktu par labu, ja es abonementu uzteiktu. Būtu es romānu rakstnieks, manai veselībai nāktu par labu, ja es romānus nerakstītu. Manai veselībai nāktu par labu mana veselība. Manai veselībai nāktu par labu dzejoļi. Pie šīm durvīm neviena neklaucē. Pa šo telefonu neviena man negrib zvanīt. Būtu es politiķis, lielāks skaļums nāktu par labu manai veselībai, domāt par vienkāršajiem lasītājiem arī nāktu par labu manai veselībai. Būtu es dzīves draugs, manai veselībai nāktu par labu, ja pēc piecelšanās es savu kustīgumu katru rītu atgūtu ar vingrojumu palīdzību. Būt pavalstniekam un veselam ar acu aizsegumiem, būt likumīgi saistītam un veselam ar smadzeņu atrofiju, vispār būt uz mūžu veselam ar sešiem bausli, ar mulķību, ar ārpriātu, ar pilnu vēderu, ar ikdienas rīta rosmi, ar

medicīniski noteiktu kaloriju daudzumu, ar terapeitiski pārbaudītām miesas un dvēseles vainām, kosmētiski apstrādātam, garīgi trulam, maz dozētam, vāji piparotam, ar ierobežotām garantijām, ar saudzējošo diētu, ar distrofisku vārdu krājumu, viegli gremojamam, veselam ar atturību redzot un dzirdot, reizē ar to arī domājot un jūtot, reizē ar to rīkojoties, tas nozīmē nerīkojoties. Līdzjūtību iemācīties saprast kā iejaukšanos, apgūt to pašam, ļaut to darīt citiem. Palikt neitrālam, negribēt spēlēt pirmo vijoli, nekur nejaukties, necelt iebildumus, ļaut visam panīkt, pagrimt, pazust, tāpat zaudēt, tāpat likt ciest citiem, likt kļūdīties citiem, tāpat kļūdīties pašam. Ne ar ko nenodarboties. Nekur neieļauties. Ļaut izīrēt sakariem. Atbildēt *man iet vēl sliktāk*, ja kāds saka *man iet slikti*. Šajā maniem nolūkiem atbilstošajā istabā ap mani ir vislabākie priekšnoteikumi. Ir pēdējais laiks, laiks ir pienācis, laika ir pietiekoši, laiks steidzina, nosacījumi ir radīti, gadījums ir labs, viss ir tam kā radīts, laiks rit. Vēstuli, ko šajā vietā man piegādās ar pilnu atbildību, es gaidu kā traks. *Vari būt pateicīgs* teikt tad, ja kāds nespēj būt pateicīgs, *būs jau labi* teikt tad, ja kaut kas nevar būt labi. Vai tad reiz bija labi. Vai labi bija tikmēr, kamēr bija, bet kas tad cits tas bija un kā mēs to īsti nosauksim. Savienība, apstākļu sagādīšanās, cieša saistība, mīlas attiecības, uzticības laušana, panika, jūtu pārpilnība, sakars, nodevība, tīra patiesība, šausmīgi melīgs manuskripts. Ļauties vēl lielākām skumjām un vienlaikus atzīmēt kalendārā visus uzjautrinošos datumus, jo nav iespējams iztikt bez dabiskā egoisma. Jo priecīgs prāts ir svēts pienākums. Jo trulums ir labs nodoms. Jo tur jau neko nevar darīt. Jo veselība ir svarīgāka par visu. Jo atbrīvošanās no drūmām domām ir atbildīgs uzdevums. Jo tur nelīdz ne zāles, ne plāksteris. Jo viss taču iet uz galu. Jo labāk vairāk nekā mazāk.

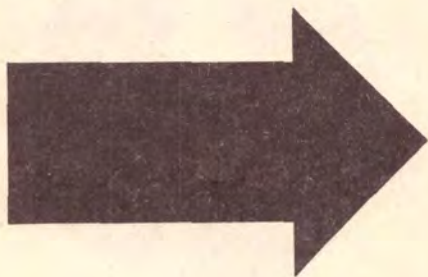
Mans vilciens pienāca, kā sarakstā paredzēts. Mana viesnīca

bija atrodama. Istaba atbilst maniem nodomiem. Ar maniem komunikācijas līdzekļiem pietiek, lai es savu mērķi panāktu. Mana uzturēšanās šeit ir iespēja. Just radušos izdevību un to neizmantot. Ļoti nepacietīgi gaidīt vēstuli no tevis. Viss atkarīgs no tevis. Dot mājienu, tagad ieviest kārtību šajā haosā, to izskaidrot, noskaidrot, ar savu ārējo izskatu maldināt citus, nespēt pierādīt, kāpēc vēsture ir kompilēta, vēsturiskajā ainavā, Švābijas kalnu plāvās, lietojot karsti mīļotās privātās valodas vēsturisko vārdu krājumu, sargāt vēsturisko uzticību, ko vērtā visa vēsture. Tiek gaidīts sāpīgi, bez elpas, rokas lauzot, aklās dusmās, sagrautam pašos pamatos, bez padoma, kā pa tumsu taustoties, ar pēdējo cerību stariņu. Kas tad ir noticis: es jau rakstu. Kāpēc tāds nemiers: telefona abonentu grāmata jau ir atvērta un nolikta blakus telefona aparātam, un tas tagad ir tikai pārtraukums: vingrot guļus uz grīdas, mazgāties dušā pārmaiņus ar karstu un aukstu ūdeni, skaitīt līdz simtam, sēdēt un atbalstīt kājas uz galda, veikt elpošanas vingrinājumus, streikot. Mīlestības skaistums atklājas vienīgi ciešanās. Bagātības skaistums atklājas trūkumā. Kopdzīves skaistums atklājas nošķirtībā. Viesošanās skaistums atklājas atvadās. Veselības skaistums atklājas slimībā. Patiesības skaistums atklājas apmelojumā. Ātrās palīdzības slimnīcas skaistums atklājas tikai sadarbībā ar slavenām mēbeļu firmām, kas izgatavo gultas. Ortopēdiskās ārstēšanas skaistums atklājas tikai peldbaseinā. Dzīvības skaistums atklājas tikai nāvē. Garlaicīgi? Tad varu Jums ieteikt domāt par to prieku, kas Jūs uzlādēs ar ārkārtīgu sasprindzinājumu, un to Jums sagādās ārkārtīgais, vislielākais Jūsu biogrāfijā atvēlētais piedzīvojums, kas, jau par to domājot vien, sagādā taustāmu, ārkārtīgu sasprindzinājumu, proti, ka Jums būs jāmirst. Tas Jums būs vislabākais kairinājums. Visiem notikumiem, kas būs saistīti ar Jūsu nāvi, ko Jūs piesausiet savas dzīves laikā, neviena no Jūsutik drosmīgajām, baisajām, pārdošajām stundām nelīdzināsies tiem notikumiem, ko Jums sagādās Jūsu pēdējā stunda. Taupi to, kas ir, lai atliek nebaltām dienām. Tev ir pēdējais laiks visu nomaskēt, parādīt maigā gaismā, nolādēt, attaisnot. Aizsteidzas gan Viduseiropas, gan Austrumeiropas, gan Rietumeiropas laiks. Salīdziniet, lūdzu, laikus: viltībā, lamatām, krāpšanām, ar šo vēstuli saistītiem trikiem, un, to gaidot, esmu dziļi izmisis un jūtos tā, it kā man būtu iekodis tarantuls. Patlaban esmu aizceļojis. Ko nozīmē šī mana nepacietība: es taču kustos. Pulkstenis, kas atrodas kustībā, iet lēnāk nekā pulkstenis, kas atrodas miera stāvoklī. Kārļa Lielā laiks. Laika gars: maskai, tukšām atrunām, attaisnojošam spriedumam, izskaistināšanai, citu attaisnošanai, sevis attaisnošanai, laiks, kad es katastrofālā noskaņojumā gaidu no tevis vēstuli. Nabadzība nav netikums. Kas ir tas, kas nenāk laikā. Kaut kas vēl noteikti paliek pāri. Arī no tevis, arī pēc tava maksimāli kairinošā piedzīvojuma, pēc tavas nāves. Jums ir jābūt skaidrībā par

to, ka šo supernotikumu veidosiet Jūs un Jūsu ķermenis, šis Jūsu aizkustinošais mazais un vienlaikus tik varens īpašums. Domājot par savu nāvi, nostājieties spoguļa priekšā, pamatīgi un ar lepnumu aplūkojiet savu ķermeni. Tas, ņemot vērā šausmīgo nodomu, kas ar Jums tika stingri norunāts, ņemot vērā šo Jūsu organisma nodomu mirt — un to Jūs un Jūsu organisms pilnīgi noteikti paveiks — ņemot vērā šo jūsu abu gigantisko projekt, kas tiks izpildīts velns viņu sazin kā, ir pilnīgi pieļaujams, ka Jūs sevi spoguļa priekšā vērtēsiet ar izbrīnu un apbrīnu. Jūs, jā, Jūs, Jūs esat tā vērtā. To, kas pavērsies Jūsu pedantiskajam skatienam, papildiniet un apstipriniet, aptausot iespējami daudz savu kolaboracionista, sava gandrīz uzbāzīgi pieklāvīgā un nesalaužamā ķermeņa vietas, to darot, vingrinieties runāt, taisiet mazas grimases. Patiesi, Jūs esat pietiekoši svarīga persona. Jūs ņems nopietni. Atpakaļceļa nebūs. Nebūs tā, ka norunā un netur vārdu. Nevarēs nevienu pamest likteņa varā, nevarēs neko atlikt, nevarēs izlikties par kādas citas personas atrunu, intrigu vai viltību upuri. Šo vienīgo reizi, un noteikti viss būs kārtībā. Šo vienīgo reizi, un noteikti nekas nebūs kārtībā: Jūs pūlī nevar neievērot, jo Jūs netaisieties naivi izlikties par kādas personas nenosakāma principa nenozīmīgu upuri. Šeit tava roka, tur celis: jums abiem tas ir padomā. Jums kaut kas būs padomā vēl arī tad, kad kalendārs būs pilnīgi tukšs, kad jūs neko iepriekš nebūsiet norunājuši, kad būsiet tālu no sabiedrības rosišanās, kad visi jūs būs jau aizmirsuši. Tavs ķermenis, tavs sabiedrotais, tavs ķermenis un tu pati, jūs abi kopā savienotie uz īslaicīgu dzīvību un ilgstošu nāvi, jūs, niecīgais mērķis, jūs, jūs, kas esat viena sirds un viena dvēsele, tu un tava labākā sabiedrība, tavs ķermenis, ar kuru tu pārāk bieži uzturies sliktā sabiedrībā: jums — draugiem un Siāmas dvīņiem — nepiestāv ļauties garlaicībai, jo nāves spriedums, kas tiks izpildīts, neprasot Jūsu parakstu, pietiekami labi stimulē katru patiesi koncentrētu, uz jums vērstu skatienu vēl ilgi pirms beigām.

Manā viesnīcā ir mierīgi. Mana istaba ir iekārtota ar gaumi. Bet vispirms taču jāzina, kā to vispār nosaukt. Viss notikušais, zinātne par pagātņi, tapšanas process, mīlestības vēsture, attīstības vēsture, mācība par pagātņi kā mācību priekšmets. Tādam gadījumam kā šis labvēlīgs ir tāds laiks kā šis. Tāds gadījums kā šis, tāda vieta kā šī, kur rodas šādas iespējas darīt kaut ko būtisku, gaidot šādu vēstuli. Neko nepalaid garām, negriezt vēstures ratu atpakaļ. Tehnikas vēsture, teātra vēsture. Taisīt vēsturi. Sakņoties vēsturē. Mācīt vēsturi. Aizmirst šo vēsturi. Gadījums ir iespēja kaut ko realizēt, tūlīt, tagad pat, jo laiks steidzina, jo termiņš kļūst īsāks, jo šī izdevība jau sāk pamazām zust, jo mana vēstule tiek gaidīta drudžaini, ar milzīgām dusmām, sāpīgi, nemītīgi, kā no mākoņiem nokrītam, pirmās pakāpes satraukuma stāvoklī, neiedomājami nežēlojami, ar salauztu sirdi, ar drūmām domām kaujoties, bālu seju, ievainotu dvēseli, sastin-

gušām kā sālsstābam, pieveiktam, savaldzinātam un nokārtu galvu, ar krūmos iemestu plinti, kā uz paģirām, reaktīvā psihoneirozē, slimam aiz ilgām pēc mājām. Vēsture mums māca, ka. Vēsture mums nemāca neko. Vēsture ir skaista. Vēsture un ķeizars Barbarosa. Ilgstošu kuņģa un zarnu trakta slimību vēsture. Atcerēties kādu. Es nezinu, kā mēs to nosauksim. Mana vēstule jau ir uzrakstīta piecos negatavos variantos. Šajā savas domāšanas un rīcības melīgajā rokkrastā es piecas negatavas reizes esmu centies melot. Pieci negatavi manas pirmsvēsturiskās domāšanas un rīcības pieraksti, piecas negatavas reizes ir fiksēts tas, kam nav nosaukuma, kas ir bijis senseenos laikos, piecas liecības par šo izdevīgo gadījumu — tā ir mācekļa vieta, tā ir tukša vieta. Turklāt jau trīs reizes esmu nocēlis telefona klausuli un nolīcis to atkal atpakaļ. Pirmoreiz noņēmu klausuli, uzgriezu ciparu "1", un tad mani pirmoreiz savienoja ar viesnīcas administratoru, un tagad jau ceturto reizi es nepiesaku tālsarunu, es tikai atsaucu iepriekšējo pasūtījumu atnest dzērienus. Izdevība gulēt, mazgāties, runāt, rakstīt (kancelejskats stils). Rodas izdevība kaut ko uzrakstīt nosvītrot, kaut ko ēdamu neēst, kaut ko dzeramu nedzert, tabletes iemest atējā, lapu saplēst sīkās strēmelītēs, piedāvājumus nepieņemt, kaut ko atstāt neizmantotu, taču izmantot to, kas vairs nav izmantojams, tātad nekādus teikumus, nekādas vārdu kopas, šīs kavēšanas, līmēšanas, klīsterēšanas laikā, tātad izmantot klusēšanu. Svelošā aukstumā nepārkāpt siltas mājas sliekšni. Nerimtīgā izmisumā nerast ne vārda. Drudžaini gaidot, vēstuli nesaņemt. Jūtot sunisku izsalkumu, neēst maizi. Ir pietiekoši daudz gramatikas vingrinājumu, kuros parādīta iespēja izteikt noliegumu un sacelšanos. Gadījums veido zagļus. Palaist garām gadījumu, kad iespējams to izmantot, izdevīgā gadījumā kaut ko nedarīt. Saplēst pareizi noformētas un apmaksātas, un vēstulēm piebāztas aploksnes, pieteikt sarunu vienu, tad vēl vienu reizi un nerunāt par tēmu, ko šis gadījums radījis. Ja gadījums būs labvēlīgs, es to nedarīšu, izmantot gadījumu, palaist garām īsto gadījumu, nokavēt svinīgo gadījumu, uzvalks visiem gadījumiem.

Jā: es iesēdos pareizajā vilcienā. Jā: es braucu īstajā vagonā. Jā: es precīzi ierados šim piemērotajam gadījumam tik piemērotajā viesnīcā. Jā: es laiku aprēķināju pareizi, jo es ar to nevarēju rēķināties. Jo: es pats sev pavēlu un pats sev neklausu. Es izrādu pretestību pats sev. Es runāju, un es esmu mēms. Es gribu ēst un neēdu. Es ielieku tableti mutē un izspļauju. Es gribu dzert un nedzeru. Es esmu akls un redzu. Es eju un palieku stāvam. Es palieku stāvam un eju. Nekas neiet pēc mana prāta. Tā tas iet bez jēgas, iet no rokas, neiet ne uz priekšu, ne atpakaļ, nākamo otrdien tas neies, ja ietu pēc mana prāta, kā tad nu iet. Iet lēnām klusu uzmanīgi ātri, nekustīgi. Iet peldēties gulēt uz grūtām kājām ar vienīgo domu, iet uz augšu uz leju no viena pie otra, kad aties nākamais vilciens uz, iet pa privāto

ainavu uz priekšu un atpakaļ, iet pastaigāties pa Švābijas kalnu pļavām. Tikai pacietību: tur taču atrodas mūsu karsti mīļotie teiku tēli no karsti mīļotajiem senajiem laikiem, netālu no meža ar pilsētas krājkases dibināto banku tajā, tur pie tā pakalna, šis asprātīgi izgaismotās vidēji augsto kalnu veidotās kulises tuvumā, protams, šajā apvidū. Sakarā ar ceļojumu, nevis ceļojuma sakarā (kancelejskats stils). Bet tagad visu nopietni pieraksti. Šajā galā piekrist tam, kas bija tīri labs, lai tas arī paliek labs, kas bija pārāk labs, kas bija noziegums, bet kā mēs to vispār nosauksim. Šo vēstuli es nosūtītu, ja vien zinātu, kā to nosaukt. Nevajag jau uzreiz teikt visu taisnību, uzreiz izklāstīt savu viedokli, uzreiz nosaukt lietas īstajā vārdā. Nevajag piekopt atvērto durvju politiku, teikt bez aplinkiem, ko domā, darīt kaut ko zināmu, turklāt pavisam godīgi, neko nepiemālējot un nepiefrizējot. Vārdnīcas vispār rokasgrāmatas, vispār tavas zināšanas leksikā uzlabo tavas izredzes, par spīti paziņojumam neko nepaziņot. Tukšgaita? Tad paņem uz gauda savu darbīgo, šausmīgi saviesīgo labo roku un tās nāvi kopā ar tevi. Arī tos, patiešām nebezmērtīgos gredzenus šī tava nozieguma pavadoņa un līdzvainīgā un kompanjona pirkstos. Apnikums, nolaidība? Laika šķiešana? To tu vari novērst, deleģējot šo pilnīgi drošo notikumu, savu nāvi, šo norunu, kas pilnīgi droši tiks ieturēta, un jau rodas sasprindzinājums, nemiers, apsēstība. Jau liek sevi manīt dīvains satraukums, možs un apdullis. Tas iedarbojas gandrīz vai nāvējoši. No šī kandidātu saraksta tādus nešķīramus draugus — tevi un tavu ķermeņi — noteikti neviens laukā nesvītros. Uz šo termiņu, pat ja tas tiks atcelts, pārcelts vai draudēs briesmas to kaut kā padarīt neskaidru, tomēr var nesatricināmi paļauties, beidzot. Tas jau nu netiks atsaukts, tas jums nepaies secen kā šis tas cits. Jums beigās nenāksies justies apvainotiem un apmūļotiem. Kas vēl nāks, tas labi nāks, beidzot. Beidzot tev neko, itin neko nevajadzēs demonstrēt, ne aizvainojumu, ne spītu, vispār neko. Tukšiem solījumiem nevajag tevī radīt aizdomas. Neturētām vārdam nevajag tevi uztraukt, tās ir tikai sīkas un pārejošas nekārtības. Uzmanīgi pavēro, piemēram, savu labo kāju un padomā, ko tu, mirdama kopā ar to, piedzīvosi, jums nav ne mazākās jausmas, nekādas priekšnojautas, un tāpēc jūs patiesi varat kļūt diezgan nervozas, jūs būsiet galvenā persona, jūs būsiet savas miršanas stundas centrs, jūs būsiet viduspunktā, un tā būs jūsu vieta, tā būs jūsu cena: šai kolekcijai, ko veido tu ar saviem organiskajiem pavadoņiem, pieder šī lielā vērtība. Tev nav jānolaiž skatiens. Tu vari iet paceltu galvu. Tu vari ņemt vērā vainu mīkstinošus apstākļus. Tu tiešām esi pelnījusi, lai nomirtu. Tu tiešām neesi tik nesvarīga, lai nemirtu.

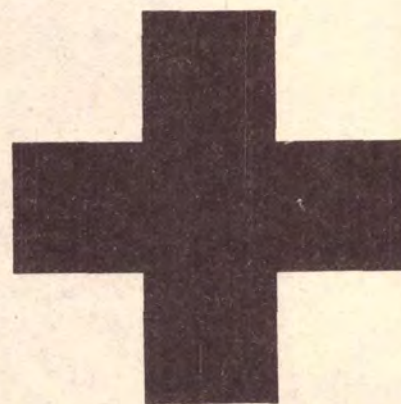
Un kāda izdevīga gadījuma uztveršanai paredzētais rīcībā esošais laiks paiet, un tu vēl turpini mirt, neveidojot sevī tik ilgi gaidīto vēstuli. Staigāt kā kaķim ap krējuma podu, nepieskarties komunikācijas līdzeklim, ļaut kanalizācijā noslīkt sataupītajiem krājumiem, nestrādāt

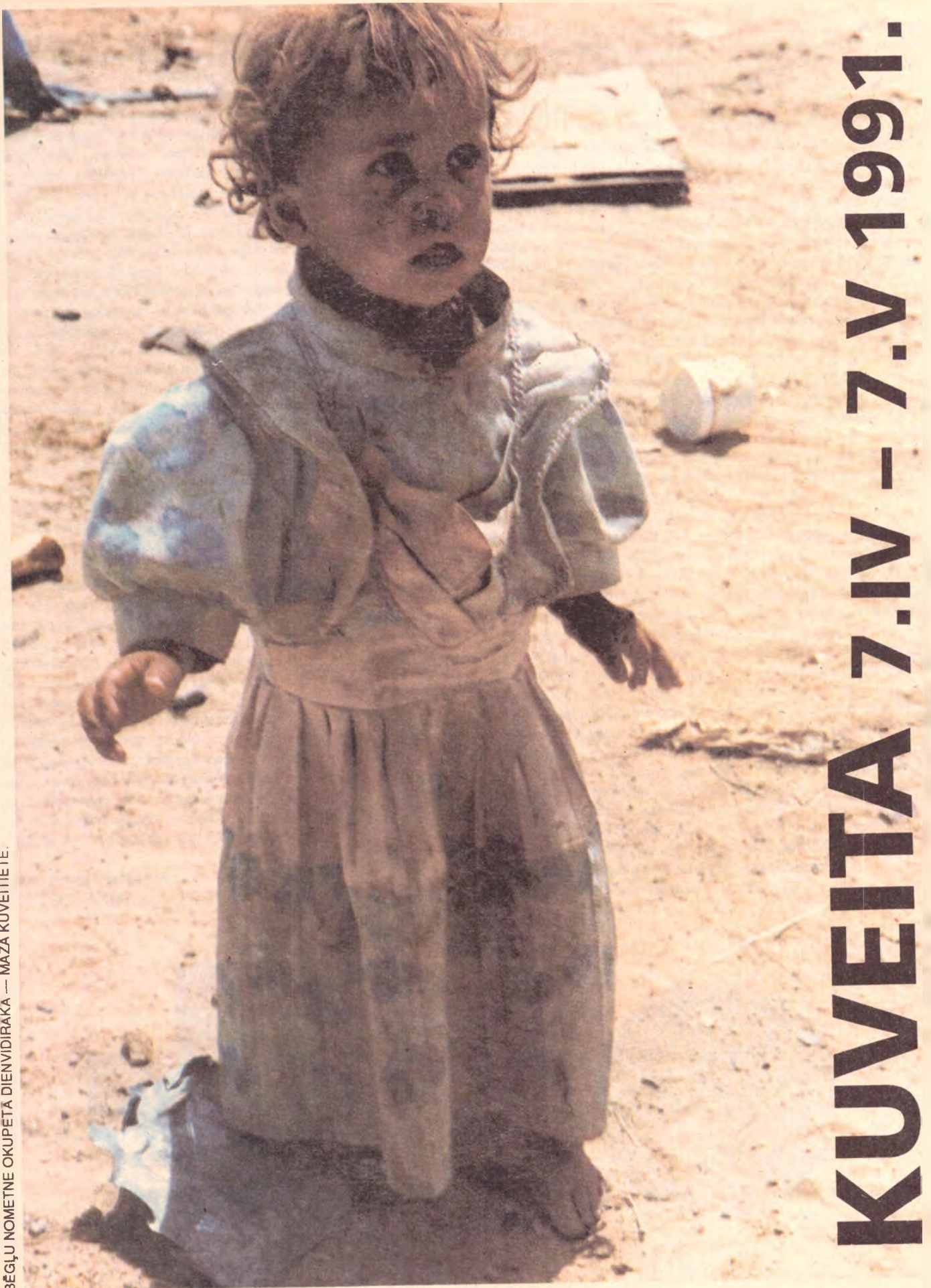
gadījuma darbus, neizmantot pirmo pagadījušos un pēdējo visgrūtāko gadījumu. Iet ar glaimiem uz lūpām, pāri manai saprašanai, noliektu galvu un velnam tieši rīklē, neiet kādam ne tuvumā, laukā no galvas, pie sirds, ieiet asinīs un vispār neiet uz darbu. Tikmēr iet labi, kamēr. Pulkstenis iet nepareizi. Sāpes iet dziļumā. Prece iet labi. Jūra iet pa gaisu. Iet par tālu. Tu vari pamatot visus ar savu nāvi saistītos laika zudumus, tev ir attaisnojums katrai neizdarībai, tev vajag to tikai izklāstīt, un tu jau izgaismo, un tu jau paskaidro, kāpēc tu, piemēram, nevari, kādēļ tu, piemēram, nespēj. Kāpēc tev nekādā gadījumā neizdodas. Var jau iekārtot tā, ka viss, ko tu saki, atbilst kādai patiesībai, bet tā katrā gadījumā būs tikai tā nelāgā, nobružātā koruptā patiesība, pie kuras tu pati esi nonākusi, kuru tu pati neesi novērsusi. Bet esi tomēr droša: pat ja tu pateiksi kādu parupju nepatiesību, melos tomēr tevi neviens nepieķers. Par meliem to tomēr gluži bez aplinkiem, taisnību sakot, nosaukt nevarēs. Faktiski, pierādīt tev nevar neko. Tavs sods ir visu mūžu meklēt pierādījumus. Tu taču beigu beigās neesi nekāda ekshibicioniste. Patiesība ir diezgan piedauzīga. Patiesība apkārtējos varētu radīt riebumu un satraukumu. Patiesība nevienu neiepriecina. Tu taču beigu beigās neesi ceļš uz patiesību. Vēlēšanās izzināt patiesību, kas atrodas darbības vārdā: taču mīļā miera labad tu vingrinies atteikšanās mākslā. Visvairāk panākumu, mīlot savu tuvāko, gūst tie, kas skolojušies sociālajā apgādē un slimnieku kopšanā. Izvairīties no slimības ir labāk nekā to ārstēt. Labāk ir brūces neiegūt nekā brūces pārsiet. Censties izvairīties no saukšanas palīgā, ātrās palīdzības, kriminālpolicijas, identifikācijas dienesta, lieciniekiem, obdukcijām, no tādiem cilvēkiem, kas mokoši gaida vēstules, un tādiem, kas pamesti likteņa varā. Nabloķēt informāciju. Tu taču negribi izkļūstot skaistās Švābijas kalnu pļavas? Tu taču negribi viltot to, kas ir skaists? Tu taču negribi deformēt skaisto privāto valodu? Viss jau sen ir sastindzis un sasalis, tu nevari neko ne pielikt, ne atņemt, tu nevari izmantot šo savu gadījumu; kamēr tu nodarbojies ar jauniem atslābinošiem vingrojumiem, ar kāju aplošanu un stāju uz rokām, veido svecīti un guļus stāvoklī piešķir sev soda izpildīšanas atlikšanu, laiks iet un tu turpini mirt. Tu turpini visu saraut: atkal atsāktu mēģinājumu kaut ko pazinot, izmantojot *small talk* alibi tematiku, pseidoinformāciju. Nekas taču vairāk nav paties: man iet gluži labi, diezgan viduvēji, esmu pamaz gulējis, es esmu gulējusi vēl mazāk, man iet labāk, man iet tā, labi, garāmejojot, apejot, tālākejojot — mēģinājums nostāties uz kājām šajā izkaltsajā, no sirds apraudātajā jūsu atgadījuma apvidū, ja jūs to tā vispār varat nosaukt, mēģinājums nostāties uz kājām ar savām nolietotajām balsīm, ar nodriskātajiem un vairs neko neizteicošajiem vārdiem, ar kanalizācijas valodu, tas viss ir iepīts starp dzīvzoga krūmiem, tu tur vairs netiec klāt. Šis gadījums ir āķīgs, šis gadījums ir arestēts. Durvis aiz šā gadījuma vairs īsti neveras vaļā, durvis

iespiežas, durvis ir jātaisa ciet, tās ir jāaizslēdz. Atbraukt ar sarakstā noteikto vilcienu un apmesties šim nolūkam piemērotā istabā, pie vislabvēlīgākajiem nosacījumiem tomēr justies kā paralizētam, atrasties šādā stāvoklī, jo tu iepriekš biji domājusi, ka būs jāzvana, ka būs kaut kas jāpaziņo ar pasta starpniecību. Atrasties paziņojuma spīlēs, atrasties saprašanās barjeras priekšā un nevarēt spert ne soli tālāk. Nevienu vārdu neuzskatīt par lietojamu, nepieskarties ēdienam, paiet garām dzērieniem, tabletes iemest WC, doties atpakaļceļā, tuvoties stacijai, vilciena attiešanas laiku zināt no galvas, kad tiek padots vilciens, iesēsties pareizajā vagonā. Pēdējā brīdī vēl sadriskāt vēstules pēdējās atliekas. Neļauties apkrāpties ar zaudētajām komunikācijas ierāžām, tālād palikt neko neteikušam, nekādu ziņu nedevušam, ziņu saņēmušam. Uzskatīt šo gadījumu par apšaubāmu un to neizmantot. Tev iet aizvien labāk, kaut kas iet zudumā, iet pāri malām, iet pāri spēkiem, iet no mutes mutē, iet pie sirds. Likt visu uz spēles, ciktāl tu, nedomājot par izklaidēšanos, spēj uzmanīgi ielūkoties sevī un savu kāju lielajos pirkstos, un jūsu kopējā mērķī — mirt. No visiem iestāju un gala pārbaudījumiem, ielūgumiem uz vakara viesībām, ārzemju un iekšzemju ceļojumiem, jūsu programmas visaizraujošākais pasākums ir jūsu nāve. Kaut ko interesantāku tu kopā ar savu kolaboracionistu vispār nespēj iedomāties. Atvadas no apkārtējās pasaules, ko tu pati esi noorganizējusi, tevi jau iepriekš pilda ar maigām un impozantām sāpēm. Tavas sāras par tevi pašu ir jaukas un milzīgas. Vismaz reiz tu būsi kaut ko saplānojusi. Vismaz reiz tu būsi izdarījusi uzmetumu un to realizējusi. Tu būsi kaut nelielu daļiņu no iespējamības pamanījusi un atstājusi nepamanītu. Tu ar saviem derīgajiem psihiskajiem piederumiem līdz pēdējam brīdim uz sevišķi pēdējā brīdī ņemsi sevi pie sirds. Tas tev ies pie sirds labāk par visu. Spoguļa priekšā, bet tev tas var būt vianaldzīgi. Mazliet jau žēl tā visa būs, bet tu esi tā vērtā. Tev tikai pamatīgi jāsakoncentrējas jau savas dzīves laikā, lai kļūtu par savu sērojošo pakalpalicēju. Tas iet uz tavu pusi. Mežs iet līdz pašai pilsetai. Kļiedziens iet caur kauliem. Mikla iet uz augšu. Šoseja iet cauri Frankfurtei pie Mainas. Tā vairs neiet. Viņam iet plānī. Dziesma iet pēc notīm. Tava personiskā nāve tevi nenostādīs nekādos apstākļos. Tam, ka tu varēji nokavēt norunāto termiņu, nevajag tevi nervozēt ne sekundi. Tu neesi nesvarīga, šoreiz. Neskatoties uz tik rūpīgo sagatavošanos: tā tevi tomēr pārsteigs nesagatavotu. Tu tiešām vari justies glaimota. Tā jūs ievainos visvairīgākā vietā. Lode iet cauri plecam, ūdens iet pāri malām, skaitlis 6 skaitlī 12 iet divas reizes, jau sen viss iet uz galu. Vēstules no tevis nav, bet pacietību: ar melnu apvilktā rāmīti būs vismaz pieminēts tavš vārds un nāves apstākļi. Sēras aizmirstas, laiks paiet.

No vācu valodas tulkoja
SILVIJA ĢIBIETE

BĒGLU NOMETNE OKUPĒTĀ DIENVIDIRAKĀ — MAZA KUVEITIJĒTĒ.

KUVEITA 7.IV – 7.V 1991.

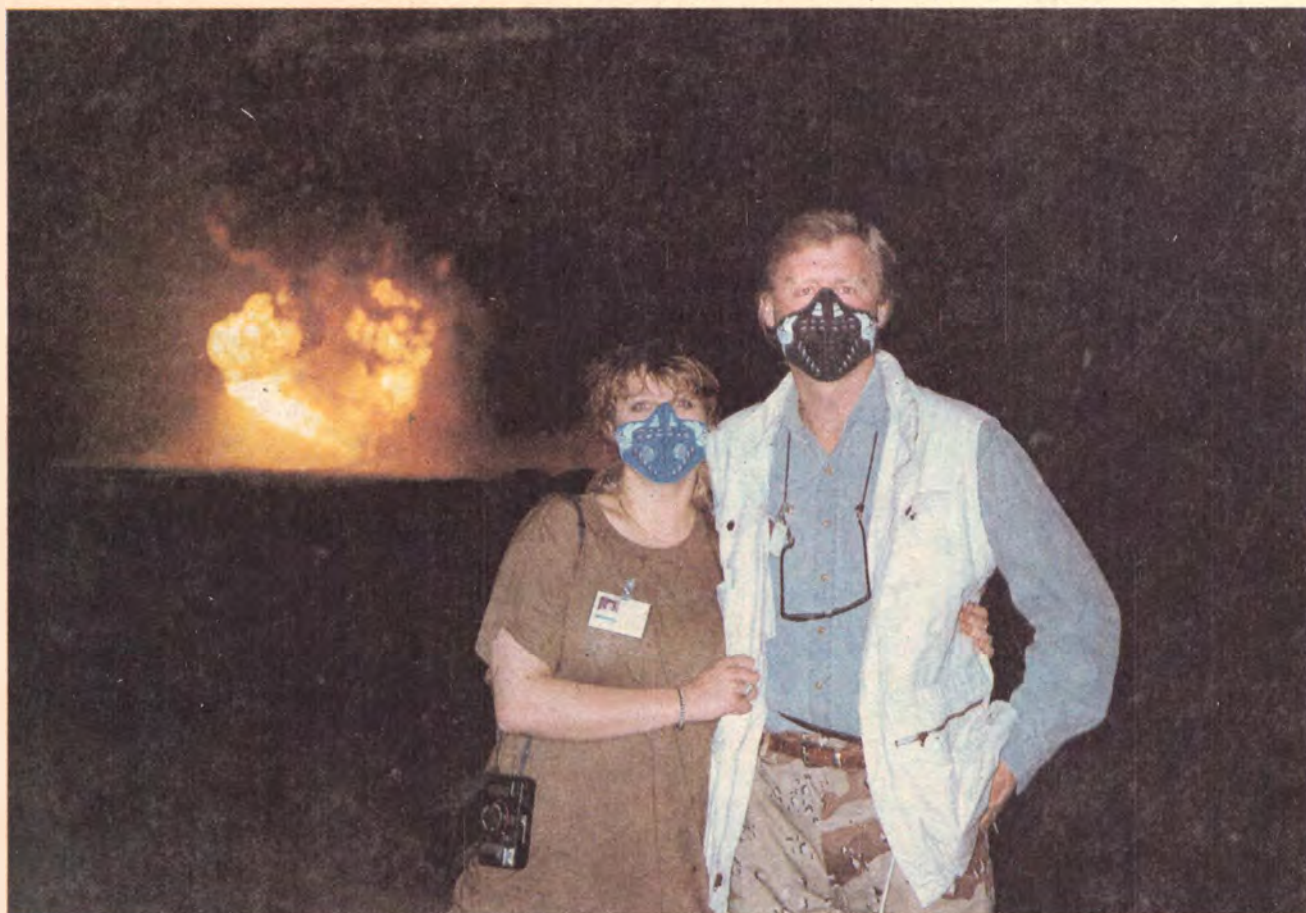
FOTO — PĪTERS VAN SANTS, SARMA DINDZANE

KUVEITĀ — UGUNSDZĒSĒJI NO FIRMAS "RED ADAIR" DZĒŠ NAFTAS URBUMU PLKST. 12.00 DIENA.

"NĀVES JŪDZE" — KUVEITAS PRIEKŠPILSĒTĀ — CEĻŠ UZ BAGDĀDI — KUR BĒGA IRĀKIEŠI UN TIKA NO GAISA SAŠAUTI, TO DARIJA APVIENOTAIS KARASPĒKS.

PITERS VAN SANTS — CBS KORESPONDENTS UN SARMA DINDZĀNE (MASKAS UZ SEJĀM, JO GRŪTI ELPOT DŪMUS) apm. plkst. 13.

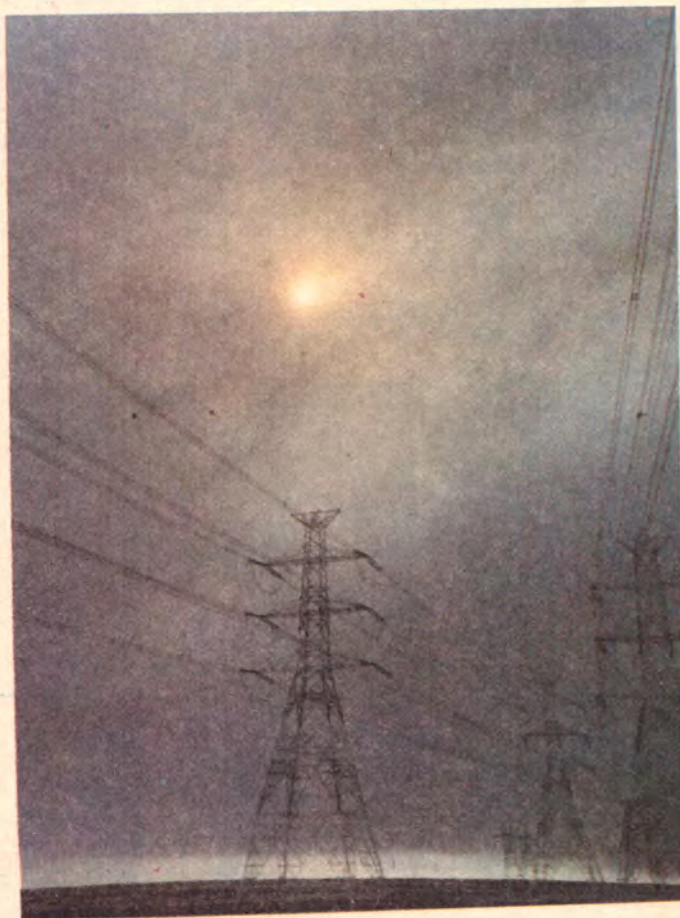
OKUPĒTĀ DIENVIDIRĀKA — MAZS KUVEITIEŠU BĒGLIS STĀV PIE SAŠAUTA MŪRA

KRIEVU TANKS IESTIDZIS NAFTAS EZERĀ — PIE DEGOŠA URBUMA.

AMERIKAŅU ZALDĀTS TUR ROKĀS MAZU KUVEITAS BĒGLI.

CEĻŠ UZ KUVEITAS PILSĒTU apm. 14 — ŠAUSMĪGIE DŪMI "BLOKĒ" SAULI.

"CILVĒKS AR VĒJA PAZOLĒM..."

Tā dzejnieku Artūru Rembo nosaucis viņa draugs Pols Verlēns, no kura vēlāk kādā Briseles krodziņā viņš saņem arī lodi. Šāviens gan nav bijis nāvīgs, lai gan viens no draugiem nokļuva slimnīcā, bet otrs — belģucietumā. Leģendas, mīklas, noslēpumi, pārsteidzoši piedzīvojumi apvij šo neparasto, spilgto personību. Jaunībā bijis dzejnieks, pusemūžā — ieroču kontrabandists. Parīzes Komūnas atbalstītājs un pasaules kļaidonis, dzērājs un hašiša pīpmanis. Viņa ģeniālie dzejoļi, kas tapuši triju gadu laikā, kad autoram bijis tikai divdesmit gadu, nu jau vairāk nekā simt gadus nebeidz pārsteigt viņa daiļrades pētniekus.

Žans Nikolā Artūrs Rembo dzimis 1854.gada 20.oktobrī Šarlevillā. Pirmos dzejoļus uzrakstījis vēl ģimnāzijas gados latīņu valodā. Pirmais zināmais dzejoļis franču valodā "Orfelīna Ziemassvētku dāvana" tapis 1869. gadā. Trīs reizes bēg no mājām, lai iekarotu Parīzi, un ikreiz atgriežas bez sū kabatā. Sajūsmas pārpilns sveic Parīzes Komūnu, pieņēmis arī atbilstošu revolucionāru veidolu — nekaunīga un zobgalīga ciniķa pozu, kurš, pīpi zobos iespraudis, var izkliegt sabiedrībai acīs visradikālākos lozungus. Šā perioda dēļ (dzejoļi "Žannas Marijas rokas", "Karojošo parīziešu dziesma", "Parīze apdzīvo sevi no jauna") Rembo rod sapratni arī sociālistiskā reālisma un šķiru cīņas dievinātāju acīs. Diemžēl jeb par laimi viņš drīz vien viņas revolūcijas ideālos

un kopā ar Verlēnu, Delaē un citiem kļūst par pastāvīgiem Latīņu kvartāla krodziņu apmeklētājiem. Tiek pamēģināts arī hašišs. Kopā ar Verlēnu, kas, pametis sievu un bērnu, dodas uz Beļģiju, kur raksta grāmatu "Sezona ellē". Attiecības starp draugiem, cik var spriest, ir visai vētrainas, turklāt arī Verlēna pamestā sieva negrib atstāt savas pozīcijas un seko viņam. 1873.gadā notiek nelaimīgais incidents krogā, no trīs šāvienu Rembo trāpa tikai viens, bet belģu tiesa piespriež Verlēnam divus gadus cietumsoda. Pēc gada Rembo ir Londonā, kur top krājuma "Illuminations" ("Zibšņi") manuskripts. Drīz vien viņš ir jau Vācijā, kur Štutgartē apgūst vācu valodu, tad dodas uz Šveici un Itāliju. 1876.gadā — Austrijā, pēc tam Holandē viņš noslēdz kontraktu uz trim gadiem ar Holandes koloniālo armiju un nokļūst Javā, no kurienes pēc trim nedēļām dezertē un uz angļu burinieka klāja atgriežas Eiropā. Strādā Hamburgas cirkā, kopā ar to dodas turnejā pa Zviedriju un Dāniju. Ceļo uz Aleksandriju, apmeklē Romu, kājām pārstaigā Šveici, nonāk Kiprā. Atlabīs no vēdertīfa, strādā lauku darbus fermā un, jautāts par dzeju, atbild: "Es par to vairs nedomāju." Āfrikā viņš tirgojas ar ādām un kafiju, plāno doties uz Zanzibāru un Beirutu. Astondesmito gadu beigās konvojē šauterņu kravu uz Harari (tag. Zimbabves ter.), vēlāk kļūst par kāda komersanta pilnvaroto pārstāvi Hararē.

1891.gadā ar audzēju celgalā, sifilisa sekām, tiek transportēts uz Marseļu, kur mirst slimnīcā pēc kājas amputācijas 37 gadu vecumā.

Pjērs Žans Žuvs ir teicis: "Visa Rembo netikumība ietilpst viņa izpostītajā dzīvē, lai skaidrība varētu ietilpt viņa dzejā." Simbolisti, dadaisti, sirrealisti — visi franču 20.gadsimta dzejnieki mācījušies no šī dzejnieka — "gaišreģa", kā viņš pats sevi dēvējis. Visi darbi uzrakstīti laika posmā no 1871. līdz 1874.gadam, publicēti šajos gados tikai trīs no tiem. Vienīgais, ko viņš rakstījis vēlākajos gados, ir īsi ziņojumi Ģeogrāfijas biedrībai un vēstules draugiem. Literatūrai viņš vairs nekad nepievēršas. Verlēns tikmēr cenšas iepazīstināt Parīzi ar drauga daiļradi un publicē viņa dzejoļus žurnālā "Lutice", sabiedrībā tie izsauc plašu rezonansi. Laikā, kad Rembo mirst Marseļas klīnikā, Parīzē iznāk pirmais viņa darbu sakopojums ar nosaukumu "Relikvijas".

Krājums "Zibšņi", kurā ievietoti dzejoļi prozā, pēc Rembo daiļrades pētnieku domām, uzrakstīts un radies Bodlēra, Londonas un hašiša ietekmē, laikā, kad Rembo klīda pa Beļģiju, Angliju un Vāciju. Manuskripta liktenis līdzīgs autora liktenim — glabāties pie Verlēna, pat pie viņa vectēva, vēl šur tur, līdz nonācis Gustava Kāna rokās, kurš to publicē žurnālā "La Vogue". Dažus no tiem varat lasīt arī šajā žurnālā.

REGINA DUKŠTA

ARTŪRS

BEZMIEGS

I

Tā ir apskaidrota atpūta, bez uzbudinājuma vai apātijas, gultā vai plavā.

Tas ir draugs, nedz dedzīgs, nedz vēss. Draugs.

Tā ir mīlotā, nedz mocītāja, nedz nomocītā. Mīlotā.

Meklējumu vieta — gaiss un pasaule. Dzīve.

— Tātad tas ir bijis?

— Sapnis atspirdzina.

II

Apgaismojums atgriežas pie ēkas koka. Satuvinās divi zāles gali, kaut kādi dekorī, harmoniski paaugstinājumi. Mūris iepretī bezmiega mocītajam ir secīgs frīžu,

atmosfēras sloksņu un ģeoloģisku kataklizmu psiholoģisks šķērgriezums.

Intensīvs un īss sapnis, kas kopīgs sentimentālām grupām un būtnēm, kurām piemīt visas tipiskās iezīmes visu ārējo veidolu vidū.

III

Bezmiega lampas un paklāji sacel viļņveidīgu troksni, nakts gar gliemežvāku un ap *steerage*.*

Bezmiega jūra kā Amēlijas krūtis.

Tapetes pusmastā, smaragdkrāsas mežģīņu biežņa, kur nosēžas bezmiega ūbeles.

Pavarda melnā plāksne, liedaga reālās saules: o, burvību avots! Vienīgais rītausmas veidols — šī reize.

* Kuģa starpklaiss (angļu val.).

REMBO

SLIEDES

Pa labi vasaras saullēkts modina lapas un miglas, un trokšņus šajā parka stūrī, bet pa kreisi nogāzes tinas mitrajā ceļā atstāto tūkstoš žiglo sliežu violetajā ēnā. Burvību parāde! Patiešām — rati, piekrauti ar apzeltītiem koka dzīvniekiem, mastiem un raibām burām, traucas divdesmit lāsumainu cirka zirgu aulēkšiem, vīrieši un bērni uz visdīvainākajiem zvēriem, divdesmit braucamie rīki, ziediem un karodziņiem rotāti un izgreznoti kā karietes no pasakas vai senajiem laikiem, pārpildīti piepilsētas pastorālei sapostiem bērniem.

Pat zārki, saslēguši melnkoka spalvu puškus zem saviem nakts baldahiniem, aizsteidz zilo un melno milzīgo ķēvju rikšiem.

ZIEDI

No zelta pakāpiena — starp zīda lentēm, pelēku tillu, zaļu velūru un kristāla diskām, kuri tumst saulē kā bronza, es redzu atveramies uzpirkstīti uz zelta, acu un matu filigrānā paklāja.

Uz ahātiem izbārstīti dzeltenī zelta gabali, nokareni pīlāri balsta smaragda kupolu, balta atlasa pušķi un smalki rubīna stiebri ieskauj ūdensrozi.

Dievam līdzīgi, ar milzīgām zilām acīm un sniegbaltām formām, marmora terasēm, jūru un debesis pievilina jaunu un spēcīgu rožu pūli.

AIZIEŠANA

Gana redzējis esmu. Saskarsme ar parādību visos tās veidos. Gana ir bijis. Pilsētu kņada, vakarā un saulē, un vienmēr. Gana zinājis esmu. Spriedumi par dzīvi. Ak, Kņada un Vīzijas! Aiziešana pie jaunas mīlestības un jauna trokšņa.

SAPRĀTAM

Viens tava pirksta pieskāriens bungām — izlādējas visas skaņas un aizsākas jauna harmonija.

Viens tavš solis — tā ir jaunu cilvēku celšanās un viņu gājiens.

Viens galvas pagrieziens: jauna mīlestība!

“Pārvērt mūsu likteņus, izsijā likstas, sākot ar laiku,” — dzied tev bērni. “Uzbur kaut kur mūsu laimes un mūsu vēlmju piepildījumu,” — lūdz tevi.

Mūžības atnākšana būs tava aiziešana.

SAULLĒKTS

Es apkampu vasaras saullēktu.

Nekas vēl nekustējās pils priekšā. Ūdens bija miris. Tumsas pulki vēl nebija atstājuši meža ceļu. Es soļoju, modinādams možās un dzestrās vēsmas, un dārgakmeņi noraudzījās, un spārni cēlās bez trokšņa.

Pirmais notikums: uz svaiga un bāla mirdzuma pielietas takas kāds zieds pateica man savu vārdu.

Es uzsmaidīju gaišmatainajam ūdenskritumam, kas bija atrisis starp eglēm; pēc zeltītās galotnes pazinu dievieti.

Tad es pacēlu plīvurus citu pēc cita. Alejā, rokas vicinādams. Klajumā, kur par to es pavēstīju gailim. Lielpilsētā viņa bēguļoja starp kupoliem un katedrālēm, un es viņu vajāju, kā ubags traukdamies pa marmora krastmalu.

Augšpus ceļam, blakām lauru koku mežam es viņu apņēmu no visām pusēm ar viņas plīvuriem, ko biju savācis, un kaut mazdrusciņ apjautu viņas neaptveramo ķermeni. Saullēkts un bērns nokrita mežam pie kājām.

Pamodos — bija dienvidus.

BEING BEAUTEOUS

Pirms sniega — Dailes dižais stāvs. Nāves svāpieni un dobjas mūzikas loki liek šim dievinātajam ķermenim piecelties, izstaipīties un trīsuļot kā parādībai; lieliskajā miesā mirdz purpursarkanas un melnas brūces. Vīzija visapkārt nemītīgi sabiezā, dej un uzplaiksnī dzīves spožās krāsas. Un šermuļi pārscrien un aizgrand, un šo efektu saniknotā tīksme, — apkrauta nāvīgiem svilpieniem un dobjū mūziku, kuru mūsu Mātei — Dailei — met tālu no mums atpalikusī pasaule, te atplūst, te uz-bango. O! Mūsu kauli atkal ir ieģērbti jaunā, mīlas pārpilnā ķermenī.

O, pelniem klātā seja, astru vairogs, kristāla rokas! Ieroci, ar kuru man nogalināt sevi cauri koku un vieglu vēsmiņu pītenim!

No franču valodas tulkojusi
REGĪNA DUKŠTA

POESIA CATALÀ

KATALĀŅU DZEJA

Katalānija — Spānijas vēsturiskais novads, atrodas Pireneju pussalas ZA starp Pirenejiem un Ebro upi, kur dzīvo katalāņi (vairāk nekā 9 miljoni), kas runā un rakstakatalāņu val., kurā kopš 12.gs. pastāv rakstītā literatūra. Vairākus simtus gadu katalāņi politiski un ekonomiski bijas saistīti ar Dienvidfranciju, Provansu, un tas ietekmēja gan katalāņu val., kas "provansizējās", gan arī katalāņu kultūru.

Par katalāņu lit. val. pamatlicēju uzskata Ramonu Ljuļu, sauktu par "katalāņu Danti" (1232 — 1315) — rakstnieku, filozofu un zinātnieku. Viņa poētiskie darbi ("Ramona dziesma", 1299; "Dievmātes jaunavas Marijas raudas", 1275—1276; liriski filoz. poēma "Vīlušais", 1295) sacerēti provansiešu trubadūru lirikas iespaidā. Kopš 1393.gada Katalānijas aizbildņa Sanžordi (svētā Jura) dienā, 23.aprīlī, pēc Provansas parauga Barselonā regulāri notika savdabīgi poētiski turnīri, tā sauktās "Puķu spēles" ("Jocs florals"). Vieni no pirmajiem šo sacensību laureātiem bija brāļi Žaume un Perē Marki. Perē Marks (ap 1336—1413) kopā ar R.Ljuļu ir viens no katalāņu nac. dzejas tā sauktās zinātniskās vai provansiešu skolas pamatlicējiem. Paralēli attīstījās arī dzeja, kas bija organiski saistīta ar folkloru un galvenokārt kultivēja satīriskos žanrus — Anselms Turmeda (ap 1355—1424?). Starp šīm divām tendencēm nebija robežšķirtnes, tās viena otru papildināja. Katalāņi

pirmie Eiropā pēc itāļiem iekļāvās Renesanses poētiskajā strāvojumā, izveidojot tā saukto "petrarkistu" skolu: Andreu Fabrē (1375? — 1444?), Auziašs Marks (1397—1459), Žordi di Sanžordi (1399—1425) u.c. Satīrisko tradīciju katalāņu dzejā izkopa Žaume Roigs (eposs "Spogulis" vai "Grāmata par sievietēm") un Žoāns Roišs di Kurelja (1433(1443?) — 1497).

15.gs. beigās Katalānija iekļāvās Spānijas sastāvā. Radās centralizēta spāņu valsts, kuras absolutisma polit. attiecībā pret katalāņiem bija šovīnistisks raksturs. 17.gs. populārākie katalāņu dzejnieki bija Fransisks Visenss Garsija (pseidonīms Rektors no Valfogonas, 1579 (1582?) — 1623) un Žozeps Karnē (1884—1970; ap 20 grāmatu autors) un Karlešs Riba (1893 — 1959; krāj. "Bjervilas elēģijas", 1942). Nozīmīgākie katalāņu avangardistiskās dzejas pārstāvji: Žozeps Visenss Fošs (1894) un Žoāns Salvats—Papa-seits (1894—1924).

1932.g. Katalānija uz neilgu laiku saņēma autonomijas statusu un katalāņu val. kļuva par novada oficiālo val. Taču šo īso katalāņu kultūras uzplaukuma brīdi pārtrauca republikāniskās Spānijas sakāve pilsoņu karā un Franko nākšana pie varas 1939. gadā, kurš likvidēja visas katalāņu tiesības. Neskatoties uz to, katalāņu lit. turpināja pastāvēt nelegāli un trimdā — Meksikā un Argentīnā.

50.gados katalāņu dzeja atkal

sāka atgūt savas tiesības. Līdztekus vecākās (D.Karnē, K.Riba, D.V.Fošs) un vidējās paaudzes (Žoāns Olivē, pseidonīms Perē Kvarts; 1899) dzejniekiem sevi pieteica arī jaunie: Žoāns Viņjoli (1914), Salvadors Espriu (1918—1985), Gabriēls Ferratē (1922—1972) u.c.

70.gadu ievērojamākais katalāņu dzejnieks — Perē Žimferrē (1945), kura daiļradei raksturīga atgriešanās pie Provansas trubadūru lirikas paraugiem.

Pēc Franko nāves 1975.g., kad Katalānija atguva nacionālo autonomiju (1978) un autonomo valdību (1980), ir sācies katalāņu lit. uzplaukums, izvirzot veselu virkni jauno dzejnieku: Ramons Piņjols, Šavjē Brū di Sela, Žaume Ponts, Mikels di Palis u.c.

Salvadors Espriu — viens no izcilākajiem 20.gs. katalāņu un Eiropas dzejniekiem, kurš savā daiļradē ("Sineras kapsēta", 1948; "Ariadnes dziesma", 1949; "Ceļinieks un mūris", 1954; "Labirinta beigas", 1955; "Vēršāda", 1960) iemiesojis vitālās un lep-nās katalāņu tautas dziņu pēc nacionālās pašapliecināšanās un pašnoteikšanās. S.Espritu dzejā iezīmējas divas tendences — meditējošs, intelektuāls, kultūras slāņos pastiprināts poētisks pasaules skatījums un līdztekus tam — vienkāršas, skaidras un skaudras vārsmas, kurā dzejnieks iemiesojis savas tautas dzīvi, cerības, traģiku un optimismu.

LEONS BRIEDIS

Izsenim aug cerības koks
dziļas jūras pašā malā.
Visu augu dienu tā lapas
acu priekšā mainās bezgala.

PERĒ KVARTS

PIEZĪME PIE DZEJNIEKA TESTAMENTA

Draugi, pazemīgi jums novēlu
trīs krietnas nodarbes uz visiem laikiem:
aizvadīt ik dienu, kā nākas, un vienkārši,
necenšoties būt nedz skopulim, nedz arī šķiedējam;
domāt (šauboties vai ticot)
par miesas bojāejas
neizbēgamību vai jaunas dvēseles dzīves
iespējamību.

Un neko līdz ar to nedarīt. Kā šķiet, tas arī ir viss.
Viss pārējais — literatūra.

GABRIĒLS FERRATĒ

ARISTOKRĀTI

O, Borhess, Louels — Amerikas
aristokrāti! Jums tik dārga
tās vēsture un jums tā tik nīstama,
tāpat kā man ir dārga un nīstama mūsu.

Taču man nav lemts savās vārmās
noņemties ar sīkumiem kā jums. Vienīgi mans pretīgums
(kurš jau kļuvis kurls no vispārējā mēmuma)
varbūt vēl ir pierādījums tam, ka es dzīvoju
tā, kā čigānietes papēži elpo un dzīvo zem dubļu kreves, —
es neesmu patricietis: es gvelžu
vienīgi mulķības; esmu tas plebejs,
kurš nekad nav pieskāries ar savu dzirdi
nesteidzīgām un dzīvām atmiņām par māju,
kura izpostīta un kļuvusi par šausmu aku.

ELKI

Kad mēs gulējām apskāvušies
pie atvērta loga iepretim olīvkokiem
(divas kailas sēkliņas
pirms laika norauta augļa
mīkstumā),
mūsos vēl nebija atmiņu.
Mēs paši
bijām atmiņas —
tas, ar ko
mēs pašlaik dzīvojam.
Mēs bijām
elki, kuriem
mums pienācās
paklanīties.

KARLEŠS RIBA

VĒSTĪJUMS

Zem franču koku cildenās
un maigās lapotnes,
mūžam pārdomās, blakus
vienmērīgam upju plūdumam,
es gribētu, lai tava dēvīgā
sirds atbilstoši priekšstatam
senam saskaņotos
ar manu kluso balsi.
Jūs atgriezīsities bez manis,
elējijas, tēva mājās —
jūs pa ciešanu ceļiem
turp nepacietība sauc.
Bargā mūza Erato,
piedod svešzemniekam, ja drīz
viļņi aizskalos prom
visus precīzos skatļus tavus.

ŽOĀNS SALVATS – PAPASEITS

ZIEMSVĒTKI

Nakts klusumā simbomba dobji sauktin sauc.
Dzinkst ķekatnieku zvaniņš līksmi. Aukstums ārā piecērt.
Skrapst ratu riteni, uz ielas solī klauz —
kā šķietas, zemnieks ved uz tirgu savu preci.

Neviens mūs nedzen gulēt. Mirgo lukturis.
Un gailis aizkauts iegārdzas paretam.
Kā milzu acs pie paša loga mēness viz.
Mēs, rītu gaidīdami, gaisā pūkas metam.

Jo rītdien Ziemsvētki. Kā bagātnieki mēs
uz brīdi sajūtīsimies pie galdiem klātiem.
Vien Jēzus, mūsos skumīgi vērdamies, tur, silītē,
no bēdām un no laimes grasās apraudāties.

Corrante
A la voreta del mar
hi ha un abre d'esperança.
Totes les horas del dia
les fulles fan Trasmudança.

SALVADORS ESPRIU

OLĪVKOKI

Slepenas lūpas iedveš man
mīklu, ko esmu nosaucis par —
dzīvot. Es, vientuļais
vanaga pravietisko lidojumu
tulks, gribētu
vest tik skaudros
cītilvēku sapņus
pret šīs debess
tālinām gaismām. Ja man būtu lemts
kalpot skumjajam, glēvajam
uzvarēto solim un mirt
kā karavīram ar augstiem,
plandošiem izglābtās
pilsētas karogiem!
Tad manas
vārsmas taptu šķēpi
nemirstīgi, un mūžīgas
gaismas valstība nāktu
pār koku veco sudrabu.

Uz koku paskaties:
redzi — viens tas, sērās;
par koku kļuvi es,
sapņa dziļumos saknes man tvērās.

Roka pastiepās augšup,
lūgdamās no tālu zvaigžņu stariem
vairāk gaismas — un, lūk,
kļuva par zariem.

No manu vārdu avota
steigdamies padzerties,
lejup no lapotnes šurp
rītausmas putni skries.

Un dziesma kļūs par manu sirdi,
un sirds tūlīt stās.
Drīz pēdējos ūdens šļakstus
migla klās.

JŪRA

Vārdu rūgtumā
izciešam laivas ceļu,
kas ved mirušos laikos. Aiz
vecu dārzu gaisa, starp pamirušiem,
tūkstošgadīgiem zariem,
ieeju melnā
ziemā, kur nevaicāšu
jau vairs pēc Dieva, pēc vienīgā
soļa pret mani, manām
turienes stundām, kad kārta
un skaits man tika apsolījuši
mieru, krasta skaidrību.

DZĪVO DIPTIHI*

Man jāpaglābj no jūras
vismaz šī vārsmā, dažī skaidri
vārdi, kamēr tie aizstāv
visu manu dzīvi.
Tik baidos, ka tiem tomēr būs
pārāk niecīga vērtē, tāpēc izlūdzos
no ubagu bada
kaut visniecīgāko žēlastības ziedu;
aizlūdziet par mani, par gūstekņa
miegu, par mūsu
ciešanām, par tiem, kas nēsā
pelnu un nāves
zīmes sirdī un lūpās.

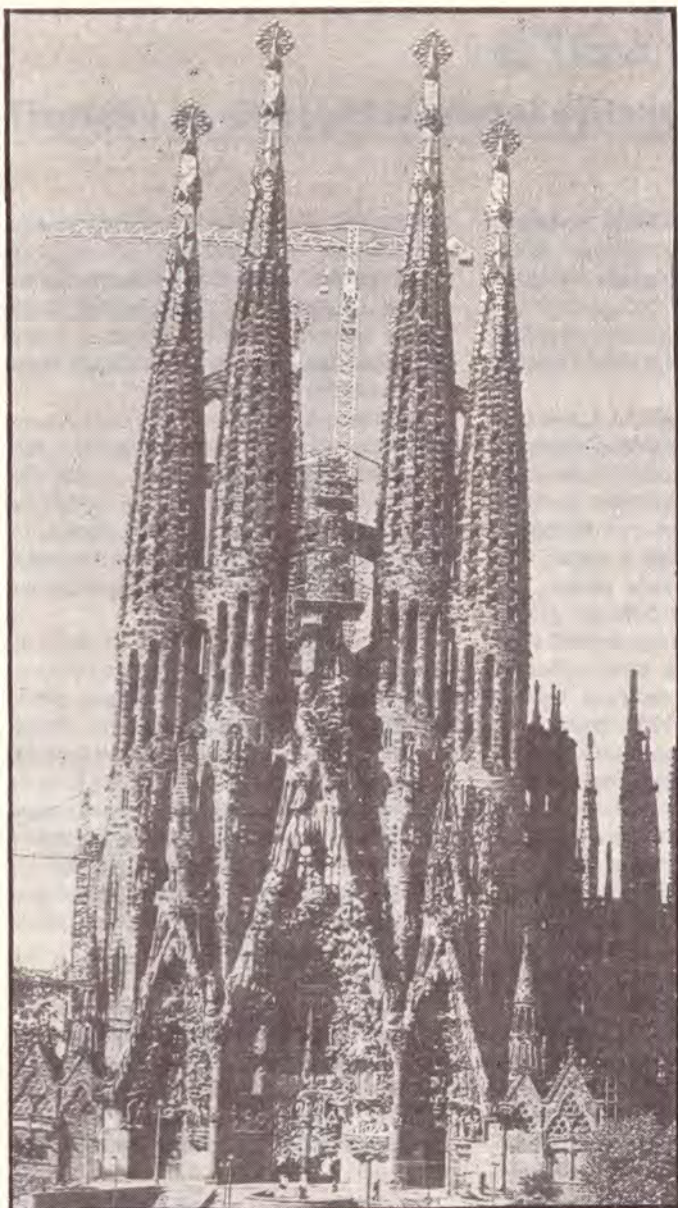
* Dīptihs: 1) senajiem grieķiem un romiešiem rakstāmās tāfeles — divas
plāksnes, kas bija savienotas ar saiti vai viru un pārklātas ar vasku;
2) divpusīgs saliecenis ar uzgleznotu vai reljefu attēlu katrā pusē.

DĀRZS AR PIECIEM KOKIEM

Un, lūk, nomocījies
sevi un spēdams varbūt vienīgi
vēl smaidīt, es izraudzījos
pašus vienkāršākos
vārdus, lai atgādinātu
sev, kā saules atspīds
pēkšņi nozeltis efejas
dārzā, kur aug pieci koki.
To dzelteno, īslaicīgo ziemas
saulrieta staru — laikā,
kad, noguruši likumot
līdzī lietum, augšup pacēlās mākoņi,
un slapjdranķis neatlaidīgi
dzina mani neskanības cietumā.

TO ALLAŽ DZIED KĀDA SVEŠA BALSS

Piepeši, savrupā dienā, kad lietūs
bezgala vientuļš pietuvina tev puķu dvesmu
un gausi kuģi zūd neskaidru briesmu jūrās,
un savāds laiks pieglaucas kā vecs, noguris suns,—
pēc tam kad esi novilcis mednieka drēbes,
jūti, kā pa tavu brūču platajiem ceļiem,
aiz tavu aizgājēju sakostajiem zobiem,
rezignējošā vientulībā
no tavas niecīgās sadumpošanās dziļumiem nāk
skaidra, pilna un pazemīga piekrišana.
Un tad tu izsauksies: "Jā, viss tiesa."
Bet nevis pirms tam, nekad pirms tam; vien tad, kad
līdz ar bezgala mēmu ūdeni uzvēda puķu dvesma.

SALVADORS ESPRIU

LIETUS

Nonekurienes. Kurpdodamies?
Nav tāda burvju vārda, kas traucētu
pieradumu redzēt, šo bultu
skaņo klusumu. Pavasaris, gaismas
un gadu pārpāre, šobrīd pagaisusi
pievārētā ceļā. Viss atkal ir pilnīgs
visgarām tukšumam: gausais lietus
nekurpdodamies.

ES ALLAŽ VARU GLABĀT LIETAS TAVA SKAPĪ

Tālab, ka es esmu rūpīgs un kārtīgs,
glabāju reizēm tavā līdzjūtībā
savu ciešanu visskrandainākās drēbes.

Vai tu esi redzējusi, kā izpeld no miega katafalks,
vai novakares mūžīgo gaismu kalnos,
vai senas atmiņas par piparmētrām, kas uzveda no mirušām
lūpām?

O, mani koki, manas acis,
pamirušas lūgsnā virs zeltainām,
bezvējainām virsotnēm! Viss man šķitās
kā plašs rīta ceļš, un, kaut gan es redzēju vien
notiesāto sejas, jutos
bezbailīgs laika valdnieks. Grāmatas
dāvāja man lieku gudrību
bez mīlestības, un es, nežēlīgais princis,
uzsmaidīju nakts svētkiem.

Ieklausies, saskaiti jel šobrīd aklā
soļus, sirds vārgos
pukstus, kurus es esmu ieguvis sev tumsā.

No katalāņu valodas atdzejojis LEONS BRIEDIS

Oto Čakars

Kādēļ prof. Jānis Alberts Jansons neuzrakstīja latviešu literatūras vēsturi?

Neatkarīgās Latvijas laikā J.A.Jansons asi kritizēja esošās literatūras vēstures kā pašdarbnieciskas un pats mērķtiecīgi gatavojās zinātniskas latviešu literatūras vēstures rakstīšanai.

Kad 1944.gada rudenī tika atjaunota padomju okupācijas vara, izrādījās, ka daudz Latvijas Universitātes mācības spēku emigrējuši uz Rietumeiropu; latviešu literatūras docētāji: prof. L.Bērziņš, ārkārtas prof. K.Kārkliņš, prof. K.Straubergs (dažos gados docēja folkloru), no jauniešiem — K.Draviņš. Palikuši: doc. J.A.Jansons, jau agrāk pēc LU beigšanas atstāti fakultātē, lai gatavotos zinātniskam darbam — K.Kundziņš, Kr.Ancītis.¹ Palikušos docētājus visādi cildināja, salīdzināja ar tautiskās atmodas laika darbiniekiem.²

Labvēlīga attieksme arī pret J.A.Jansonu. Iesniegumā rektoram 1944.gada oktobrī J.A.Jansons lūdza — ļaut viņam arī turpmāk strādāt Filoloģijas fakultātē docenta amatā.³ Tāda pavēle arī tika dota (92.). Filoloģijas fakultātē izveido Folkloras katedru. Par tās pagaidu vadītāju iecēl J.A.Jansonu (90.). Vissavienības Augstākā atestācijas komisija 1945. gada martā apstiprina J.A.Jansonam profesora zinātnisko nosaukumu (95., 96.). Šai sakarā zīmīga ir prof. J.Endzelīna atsauksme. Pēc J.A.Jansona līdzšinējās darbības raksturojuma un publikāciju uzskaitījuma profesors raksta:

"Jau šis pārskats vien liecina par doc. Jansona rosīgumu, un — cik es varu spriest, nebūdamas speciālists literatūras vēsturē, — **domāt mēdz Jansons patstāvīgi** (pasvītrojums mans. — O.Č.). Pēc visa tā, man šķiet, viņš būtu iecelams par profesoru latv. folkloras un literatūras nozarē." (89.)

Folkloras krātuvi, kas dibināta 1924. gadā pie Izglītības ministrijas, pievieno Filoloģijas fakultātei un tās pārzināšanu uztic J.A.Jansonam (104.). Ar 1945. gada maiju krātuvi sāk dēvēt par Folkloras institūtu, par direktoru iecēl R. Pelši, vietnieku — J.A. Jansonu. Kādus mēnešus viņš it kā pildījis Filoloģijas fakultātes dekāna vietnieka pienākumus (106., 107.).

Sarežģīts ir jautājums par filoloģijas doktora grāda apstiprināšanu. Pēc LU beigšanas 1926. gadā J.A.Jansonu atstāj pie Universitātes gatavoties profesūrai latviešu literatūrā un komandē papildināties uz Vācijas universitātēm Ķelnē un Bonnā. Pēc četrus semestru studijām J.A.Jansons nokārto doktora eksāmenus 1929. gadā un aizstāv disertāciju par tematu "*Die lettischen Maskenumzüge und ihre kulturhistorische Bedeutung*", iegūstot filoloģijas doktora grādu 1933. gadā. Tā kā Latvijas Universitāte neatzina ārzemēs iegūtos zinātniskos grādus,

J.A.Jansons raksta otrā disertāciju "*Kulturhistorische Analyse des lettischen Maskenwesens*" un aizstāv Filoloģijas un filoloģijas fakultātes atklātā sēdē 1943. gadā (158.-166.). Viņam piešķir filoloģijas doktora grādu ar visu klātesošo pilntiesīgo fakultātes locekļu balsīm (84.).

LVU vadība cenšas atbalstīt J.A.Jansonu arī šajā jautājumā. Universitātes padome 1946. gada 2.jūlija sēdē aizklātā balsošanā nolēmj lūgt Augstāko atestācijas komisiju Maskavā apstiprināt J.A.Jansonam filoloģijas doktora grādu (123.). Atbilde ir noraidoša. Augstākā atestācijas komisija paziņo, ka jautājumu par filoloģijas doktora grāda piešķiršanu J.A.Jansonam var izskatīt tikai pēc disertācijas atkārtotas aizstāvēšanas (131.). Šķiet, šai sakarā radušies vairāki J.A.Jansona raksturojumi 1946. gadā.

Rektora M.Kadeca atsauksmē formāli stāstīts par J.A.Jansona izglītības gaitām, zinātniskajiem grādiem, amatiem darbā (113.). Filoloģijas fakultātes dekāns R. Pelše raksta visai atzinīgi. J. A. Jansons izceļas ar teicamām zināšanām folklorā un literatūrā, ievērojamām pedagoga un lektora spējām, tālab viņa lekcijas vienmēr interesantas, labi apmeklētas. Par J.A. Jansona zinātnisko darbību dotas šādas ziņas: līdz padomju laikam J.A. Jansons bija kultūrvēsturiskās un salīdzināmās metodes piekritējs. Padomju laikā viņš pastiprināti apgūst marksistisko metodoloģiju un metodi: mācās Marksisma ģeņinisma vakara universitātē, ļoti aktīvi piedalās Filoloģijas fakultātes darbā, lasa speciālus referātus, debatē par citu zinātnieku priekšlasījumiem (114.). LVU partijas organizācijas sekretāra J. Āboliņa politiski sabiedriskajā raksturojumā arī teikts, ka J.A. Jansona zinātniskie darbi izceļas ar labām materiāla zināšanām. Profesors ir piesardzīgs cilvēks, lietišķs. Pašreiz viņš it kā būtu nopietni pāvērsies uz padomju varas pusi, bet atturas no politiskas uzstāšanās (118.-120.).

Visos raksturojumos kopīgs atzinums: J.A.Jansons ir ievērojams zinātnieks, savā nozarē vērā liekams speciālists. Taču jaunajai varai svarīgāka par zinātnisko erudīciju, pedagoga talantu bija marksistiski ģeņiniskās ideoloģijas propaganda. 1947. gadā parādījās raksti par P.Birkertu. Viņa paustās teorijas par abstrakto "tautas garu", par sabiedriski organizētā darba divkosīgo raksturu esot dziļi nepareizas un kaitīgas.⁴ P.Birkerts strādāja J.A.Jansona vadītajā Folkloras katedrā, arī J.Niedre, kas ir šā raksta autors. Par spēcīgu sociālistiskās sabiedrības attīstītāju tika atzīta kritika un paškritika. Īpašās sanāksmēs neatkarīgās Latvijas laika zinātniekiem vajadzēja vērtēt savus agrākos dar-

bus marksistiski ģeņiniskās mācības gaismā, atzīt "klūdas" un soliņus turpmāk mācīt un rakstīt "pareizi". Paškritizēšanās negāja secen arī J.A.Jansonam. Tāda ir viņa lekcija "Latvju folkloras īpatnējā attīstības gaita" Filoloģijas fakultātes docētāju atklātā sēdē. Par to rakstījis kāds M.Rešals.⁵

Sēdes uzdevums esot bijis, balstoties uz dialektisko un vēsturisko materiālistu, bolševistiskas paškritikas gaismā uzrādīt klūdānus uzskatus un teorijas, kas vēl līdz šai dienai satopamas docētāju vidū. Profesors, kas daudzus gadus darbojies folkloristikā, nespējis saviem kolēģiem rādīt augsti idejisku piemēru. Kādēļ?

J.A.Jansons balstījies tikai uz Rietumu folkloristiem, ne reizi nepieminējis padomju folkloristus — akadēmiķi N.J. Marru, profesoru Žirmunski, L.P. Semjonovu u.c. Profesors akcentējis, ka katrai tautai savs īpatnējs attīstības ceļš, ka eksistējot speciāls Eiropas tautu līmenis, kam piederot arī latviešu tauta ar savām rases un cilts īpatnībām. Balstoties uz marksistisko nācības izpratni, akadēmiķis Marrs secinājis, ka neeksistējot atsevišķas etniskas kultūras, bet esot tikai "cilvēces kultūra noteiktās attīstības stadijās". To J.A.Jansons noklusējis.

Pilnīgi nepareizs esot viņa apgalvojums, ka latviešu folklorā trūkstot antagonisma elementa latviešu starpā, jo feodālisms apvienojis latviešu dzimtļaudis pret vācu verdzinātājiem: "...pastāvēja mūžīga cīņa kā pret vācu verdzinātājiem, tā pret saviem ekspluatatoriem."

J.A.Jansons apgalvojot, ka katrai tautai esot sava, no citām tautām atšķirīga gudrība, kas pausta tautas sacerējumos.

"Tāds apgalvojums skan kā pilnīgs ideālisms, un tam nav nekā kopīga ne tikai ar marksismu, bet vispār ar zinātnei."

Mūsdienās, kad pēc Oktobra revolūcijas radies daudz teiksmu, leģendu, veltījumu, dziesmu ģeņinam un Staļinam ar augstu māksliniecisku vērtību, neiespējami runāt par kādas atsevišķas tautas vienveidīgas ideoloģijas izpausmi.

"Šī, lūk, ir viena no profesora Jansona pamatklūdām."

Šajos paškritizēšanās seansos ļāva piedalīties arī studentiem. Iepriekšminētajā fakultātes docētāju atklātajā sēdē klausītāju vidū bija arī Čakars. Atmiņā palicis J.A.Jansona runas sākums. Ar "jansoniski" ironisku smaidu, vērtēdams sevi no malas, profesors bilda: Jansons dažos rakstos nav bijis pietiekami acīgs, nav saskatījis un parādījis saimnieku un kalpu atšķirīgās intereses. Tā bija visa paškritikas būtība. Profesors konstatēja, ka ir ļoti daudz tautasdziesmu, kurās šķiru

pretrunas nav saskatāmas. Ar īgnumu viņš izsaucās — parādiet man tūkstošiem dziesmu pašajā Jāņu ciklā šķiru pretrunas! — un izklāstīja savu koncepciju par latviešu tautasdziesmām. Lai pierādītu šķiru antagonismu it visur, M.Rešals citējis dažas tautasdziesmas, kurās minēta Jāņa diena, kalpi un saimnieki.

Tanī pašā "Literatūras un Mākslas" 1947.gada 16.maija numurā ievietots arī plašs A.Upīša raksts "Vecas ēnas mūsu jaunajā literatūrzinātnē" (par tā rakstīšanu autors domājis kopš februāra).⁶ Padomju Latvijas literatūrzinātne esot jāpārveido pašos pamatos. Tā dēvētā nacionālā literatūra esot valdītājas šķiras literatūra. Vienota nacionāla literatūra sāksoties tikai sociālistiskajā iekārtā. Nesaucot docētāju vārdā, uz J.A.Jansonu attiecas strikti negatīvais senās latviešu literatūras vērtējums:

"Bet neattaisnojami un nepieļaujami nodarbināt semestriem ilgi visu studentu klausītavu ar šīm nevērtīgajām, pat kaitīgajām, pēc putekļiem un pelējuma smaržojošajām sēnalām."

Literatūrvēstures docēšanai Universitātē un Pedagoģiskajā institūtā⁷ vēlīts arī tā paša "Literatūras un Mākslas" numura ievadraksts "Uzlabot literatūras pasniegšanu augstskolā" bez paraksta. Variētas A.Upīša rakstā paustās domas:

"Vai mums ir kāda vajadzība ilgi nodarbināt studentu klausītavu, pētījot Vecā Stendera, Firekera un citu mācītāju darbus? Protams, nē!"

1947.gada 16.maijs ir pirmais atklātais uzbrukums J.A.Jansonam, kad viena laikraksta trijos numuros kritizēta viņa zinātniskā darbība. Kritika turpinās gan LVS sienās, gan ārpus tām. 1948.gada 5.februārī LVS dekānu padomes sēdē mācību prorektors I.Zaķis konstatē, ka, apmācot studentus, vēl arvien vērjama klanīšanās Vakareiropas priekšā. Filoloģijas un citās fakultātēs docētāji gan apmeklējot Marksisma leņinisma vakara universitāti, bet iegūtās zināšanas neizmantojot praksē. Dekāna vietnieks J.Niedre atzīst Filoloģijas fakultātei adresētos pārmērumus par pamatotiem. Agrāko laiku docētāji stāvēt tālu no pašreizējā laikmeta. "No tādiem mācības spēkiem ar laiku jātiek vaļā."⁸

Dekānu padomes 1948.gada 7.jūnija sēdē dekāns R.Pelše ziņo, ka programmu izstrādē radušās nesaskaņas ar prof. J.A.Jansonu, kas apskatot neaktuālas tēmas, lai gan pašreiz vajadzētu analizēt tautasdziesmas par darbu, šķiru attiecībām. Šie dekāna izteikumi rada neizpratni. J.A.Jansona izstrādātajā vispārīgā latviešu folkloras kursa programmā, kas apspriesta un apstiprināta Filoloģijas fakultātes programmu komisijā 1948.gada martā un februārī, atrodam šādus formulējumus:

"Folkloras izcelšanās sakarā ar darba procesu",

"Darbs un dziesma latviešu folklorā. Pirmatnējais kopdarbs, tā liecības latviešu folk-

lorā (talkas)",

"Darba procesu atspoguļojums. Darba dziesmu plašie cikli latviešu folklorā",

"Šķiru attiecību atspoguļojums — priekšfeodālisma, feodālisma un kapitālisma laikos".

Vispār programma rakstīta saskaņā ar tā laika standartiem: marksisma klasiķi par folkloru, buržuāziskās folkloristikas kritika, vēsturiskā materiālisma metode utt.⁹

Vēl R.Pelše ziņo: Filoloģijas fakultātē pieņemta rezolūcija, ka profesoram Dālem, Jansonam un Birkertam nepieciešami uzstāties ar publisku paškritiku par saviem darbiem. Kā atzīmējam, tādu publisku lekciju J.A.Jansons nolasīja atklātā Filoloģijas fakultātes docētāju sēdē 1947. gada maijā. Nepietika. Filoloģijas fakultātes komunisti, universitātes vadība veica intensīvu agrāko docētāju "audzināšanas" darbu.

Šajā dekānu padomes sēdē mācību prorektors I. Zaķis izsaka arī šādu pārmērumu: Filoloģijas fakultātes profesors Jansons Ulmaņa un vācu okupācijas laikā ir publicējis daudz darbu, bet tagad triju gadu laikā nav darījis nekā.

Tāču Universitātē J.A.Jansonam nevajadzēja vēlreiz "paškritizēties", ne arī steigties ar rakstu publicēšanu. 1948. gada 19. jūnijā parakstīta rektora pavēle: "Jansonu, Jāni Albertu Pētera d., Filoloģijas fakultātes profesoru, atbrīvoju no Folkloras katedras vadītāja pienākumiem Filoloģijas fakultātē ar š.g. 1. jūliju kā **neplemērotu** (pāsvītrojums mans — O.Č.) šim darbam." (139.)

Laikraksts "Cīņa" 1948.gada vasarā kritizē Universitātes vadību par vilcināšanos atbrīvoties no docētājiem, kas pauž buržuāzisku ideoloģiju. Filoloģijas fakultātē doc. J.Straubergs lasa nemarksistisku, antizīnātnisku lekciju ciklu par "Starptautiskajām strāvām latviešu vecākajā literatūrā", pilnīgi aplami orientējot savus klausītājus. Prof. P.Birkerta nepareizie uzskati ir kļiedzot pretrunā ar padomju mācību par folkloru.

"Pie šīs "plejādes" pieder arī prof. Jansons, kas nekādi nevar (vai negrib) rast taku uz marksistisko metodoloģiju folkloras jautājumos, docente Paļeviča, vecākais lektors V. Grīnbergs un daži citi."

Tālāk rakstītājs apsveic LVS vadības lēmumu atbrīvot šos docētājus kā neatbilstošus darbam Universitātē, "bet prof. Jansonu atbrīvot no katedras vadītāja amata un atstāt mazāk atbildīgā darbā".¹⁰

Universitātē J.A.Jansons nepagūst sevi apliecināt "mazāk atbildīgā darbā", jo 1948. gada 12. augusta PSRS Augstākās izglītības ministrijas pavēlē (nr. 525/yk) lasām:

"Освободить профессора Янсона Яна Альберта Петровича от работы в Латвийском государственном университете, в связи с изменением штатного расписания и пересмотром штатного состава Латвийского государственного университета." (138.)

No LVS Filoloģijas fakultātes tika

atstumts pēdējais kompetentākais, erudītākais folklorists, literatūras vēsturnieks, izcils pedagogs. Kādēļ? Visās LVS fakultātēs, citās augstskolās atbrīvoja docētājus, kas, pēc komunistu domām, pietiekami radikāli nekritizēja savus agrākos uzskatus. J.A.Jansonsa atbrīvošanā nozīme varēja būt arī latviskai nenovīdībai. J.A.Jansons bija gudrs, ar viņu diskutēt grūti, cienīts studentu vidē, ērtāk, ja tāda cilvēka nav tuvumā.¹¹

Kad J.A.Jansons universitātei vairs nebija vajadzīgs, viņa algotais darbs palika tikai Folkloras institūtā¹², kur viņš vadīja Latviešu folkloras sektoru. Institūtā veicamie uzdevumi ir grandiozi. Pieteikumā ZA prezidijam (27.1. 48.) rakstīts, ka laikā no 1951. līdz 1955.gadam institūtam jāsaņem publicēšanai latviešu folkloras krājumi: tautasdziesmas 6 sējumos, teikas 3 sēj., sakāmvārdi un parunas 1 sēj., mīklas 1 sēj., bērnu folkloras 1 sēj., pasakas 5 sēj. (Lieta nr. 6)

Institūta darbiniekiem saskaņā ar plānu jāveic zinātniski pētnieciskais darbs. Izstrādātie pētījumi jāapspiež sektoras sēdēs, kas notiek divas reizes mēnesī. Jāgatavo apcerējumi Institūta zinātnisko rakstu krājumiem. "Jāceļ kvalifikācija", piedaloties lekcijās un semināros, jāmācās krievu valodas pulciņā (to vadīja J.A.Jansons), ārpus plāna darba jāizstrādā disertācija, jāpopularizē marksistiskā zinātne tautā, lasot lekcijas Rīgā un provincē, vasarās jāpiedalās folkloras vākšanas ekspedīcijās, kā arī izbraukuma zinātniskajās sesijās.

Ko pēti sektora vadītājs J.A.Jansons? Plānos un atskaitēs, apspriešanas protokolos vairākkārt (1947.—1951.) minēts temats "Latvijas darbaļaužu sabiedriski tikumiskie uzskati tautasdziesmu un pasaku tēlojumā". Institūta zinātniskās padomes sēdē (protokols № 26, 1951. g. 21. decembrī) A.Ozols ziņo, ka Folkloras sektorā, apspriežot minēto J.A.Jansona pabeigto darbu, tika atzīts: autors strādājis metodoloģiski pareizi un guvis sekmīgus rezultātus, tomēr sakarā ar tēzēs un sēdē sniegto ziņojumu radušies vairāki iebildumi.

Pirmkārt, tikpat kā nemaz nav izmantoti kapitālisma laiku folkloras materiāli, kas Latvijas darbaļaužu sabiedriski tikumiskos uzskatus parāda no šķiru cīņas pusēs. Otrkārt, nepietiekami spilgi izcelta darbaļaužu cīņas morāle, pretestība ekspluatācijai, pārspīlējot sērdienības, līdzjūtības un līdzciešanas tikumus. Tā kā kapitālisma laikmeta folkloras materiāli nav publicēti, nav pietiekami apstrādāti, sektors ieteicis J.A.Jansonam tematu precizēt: "Latvijas darbaļaužu sabiedriski tikumiskie uzskati priekškapitālisma tautasdziesmu un pasaku tēlojumā". J.Niedre aizrāda, ka sevišķi filozofiskā puse ir ļoti nopietni izstrādāta. Direktors R.Pelše: sērdienībai piešķirta pārāk liela loma. Latviešu tautai raksturīgs naidis pret apspieđiem, cīnītāju īpašības.

J.A.Jansons veicis pētījumus arī par citiem tematiem. Folkloras institūta paplašinātā

direkcijas sēdē (protokols N° 5, 1949. g. 7. oktobrī) viņš ziņo, ka pabeidzis darbu "Estētikas problēmas latviešu tautasdziesmās", apmēram 18 paredzēto 7 autorlokšņu vietā, tālab darbs par darbaļaužu sabiedriski tikumiskajiem uzskatiem palicis pusdarīts.

Folkloras institūta 1948. gada darbības pārskatā teikts, ka J.A. Jansons ārpus plāna sarakstījis un nodevis Latvijas Valsts izdevniecībai pētījumu "Latviskās literatūras 300 gadi" (par feodālo laiku latvisko literatūru, apmēram 10 autorlokšnes). Šis J.A. Jansona darbs atklātībā nav parādījies.

Marksisma ļeņinisma vakara universitātē J.A. Jansons iestājās, vēl strādājot universitātē, absolvē 1951. gadā. Liela nozīme "kvalifikācijas celšanā" bija disertācijai. Kā jau atzīmējam, Maskavas atbildi var saprast tā, ka disertāciju varētu aizstāvēt par to pašu 1943. gada tematu. J.A. Jansons izvēlas pavisam citu — "Latviešu folkloras un literatūras sakari", I daļa feodālisma laikmetā, II daļa kapitālisma pirmatnējās uzkrāšanās periodā. Abu daļu kopapjoms 12 autorlokšnes. (Folkloras institūta zinātniski pētnieciskā darba plāns 1949. un 1950. gadam)

Pārskatā par Etnogrāfijas un Folkloras institūta darbu 1953. gadā (23. dec.) A. Ozols raksta, ka J.A. Jansons disertāciju šai gadā pabeidzis un tā apspriesta Folkloras sektorā, taču tas darbu vēl nav pieņēmis un uzdevis autoram disertācijas daļas "pārkārtot, papildināt, precizēt, atsevišķas vietas pārstrādāt un darbu vēlreiz rediģēt".

Izpildot ZA prezidija norādījumus, Folkloras institūta darbinieki ārpus oficiālā pētniecības darba plāna lasa referātus gan Rīgā, gan provincē izbraukuma sesijās. Viens no galvenajiem referentiem ir J.A. Jansons.¹³ 40. gadu otrā pusē un 50. gadu sākumā J.A. Jansons publicējis piecus rakstus periodiskajos izdevumos.¹⁴ Jaunatnei adresētajā rakstā par māti noskaidrota mātes tēla reālā un pārnēstā nozīme tautasdziesmās. Marksistiskā ideoloģija izpaužas pretstatījumā: ar darba tautu saistītās mātes gudrā, humānā dzīves celsmes audzināšana un bagātnieku bērnu lutināšana.

Jubilejas rakstā J. Endzelīna izcilā vieta latviešu valodniecības attīstībā parādīta pārliecinoši, bet ir arī nodevas laikam: "Padomju vara Endzelīnam šai celtniecības darbā rada vēl nebijušus izcilus noteikumus." Nosaukti augstie tituli un amati, bet tanī pašā jubilejas gadā sākas nikni uzbrukumi cildinātajam valodniekam.¹⁵

R. Pelšes 70 gadu jubilejas rakstā J.A. Jansons dod vēsturisku atskatu latviešu folkloristikā, pasvīturojot jubilāra 1911. gadā publicētā raksta "Kalpi, saimnieki un muižnieki latviešu tautasdziesmās" nozīmi. Slavināts arī R. Pelšes referāts folkloristu konferences atreferējumā "Skolotāju Avīzē".

Apcerējumā par antirelīģisko folkloru J.A. Jansons citē marksisma ļeņinisma klasiķu izteikumus par reliģiju, vēsturnieku, rakstnieku liecības par latviešu zemnieku un

baznīcas attiecībām. No folkloras izmantotās anekdotes, mīklas, sakāmvārdi, parodijas. Vairumā gadījumu tie ir sacerējumi, kuros baznīca, reliģisko mācību sludinātāji rādīti komiskā aspektā.¹⁶

Folkloras institūtā apspriestie darbi, minētie publicējumi liecina, ka J.A. Jansons perfekti iemācījies folkloras sacerējumu marksistiskās analīzes metodiku. Tātad "pār-
audzis"? Nē! Tā vajadzēja rakstīt un lasīt lekcijas. Viens disertācijas "Latviešu folkloras un literatūras sakari" uzdevums — "atsegt .. folkloras un literatūras savstarpīgās ietekmes veidus **atbilstoši padomju zinātnes prasībām**" (pasvītrojums mans — O.Č.). Un iepriekš minētajā rakstā:

"No otras puses, ekspluatētās masas, sociālo apstākļu spiestas, **saskaņā ar marksisma klasiķu atzinumiem** (pasvītrojums mans — O.Č.) daļēji izlieto reliģiju kā opiju iluzoriskas labklājības un laimes sasniegšanai." ("Vēstis", 49. lpp.)

Tā prasa "padomju zinātne", "marksisma klasiķi", ne pats pētnieks. J.A. Jansons allaž balstās uz bagātīgu faktu materiālu, tālab diezgan viegli atlobās uzspiestā ideoloģiskā čaula.

Padomju sociologi lieto terminu "psiholoģisks spiediens" (terors — O.Č.). Tas tika izmantots visās sfērās, it īpaši attiekmē pret humanitāro zinātņu darbiniekiem pētnieciskajās un mācību iestādēs. J.A. Jansons to izjuta universitātē, arī Folkloras institūtā. Par to liecina iepriekš minēto darbu apspriešana. Vēl viens cita rakstura piemērs.

Paplašinātajā direkcijas sēdē 1949. gada 19. martā (Protokols N° 2) piedalās ZA sabiedrisko zinātņu nodaļas akadēmiķis — sekretārs P. Valeskalns. Apspriežot sektoru vadītāju (arī J.A. Jansona) ziņojumus, Valeskalns norāda: allaž jāievēro LK(b)P X kongresa lēmumi. A. Pelše uzsvēra, ka pašlaik nemana aktīvu kaujiniecisku garu pret buržuāzisko zinātņi, kritizēja ekonomikas institūta darbību. Tam adresēto kritiku var attiecināt arī uz citiem institūtiem. Mums aktīvāk jāveic savs darba plāns, aktīvāk jāpiedalās sabiedriskā darbā. Folkloristiem nav jācenšas norobežoties vienīgi folkloras laukā. Katrreiz jājautā, vai attiecīgais darbs ir vajadzīgs, nevis vai tas iederas folkloristikas darba apjomā. Institūta direktors R. Pelše piebalso: pēc LK(b)P X kongresa lēmumiem mums darbā jāklūst kaujiniešķākiem, jāuzstājas visur, kur vien tik iespējams.

Tipiska tā laika shēma: KP kongresa vai CK lēmumi, augstu funkcionāru norādījumi; ja vienu institūtu kritizē, tad jābistas arī citiem, jo kļūdas ir visiem un vienmēr.

J.A. Jansons no Folkloras institūta aiziet un ar 1954. gada 1. septembri strādā Latvijas Valsts fizikultūras institūtā.¹⁷ Autobiogrāfijā, kas iesniegta Fizikultūras institūta vadībai, J.A. Jansons kandidēšanu uz valodu katedras vadītāja amatu motivē ne vien ar materiāliem apsvērumiem, bet arī ar cerībām atlicināt vairāk laika zinātniskai darbībai.¹⁸

Pēdējā cerība diez vai īstenojās.

1954./55. mācību gadā J.A. Jansonam jāmača krievu valoda 3 latviešu grupās un latviešu valoda vienā krievu grupā, kopā 666 stundas, 1955./56. mācību gadā — 662 stundas.¹⁹ Uz stundām taču bija jāgatavojas. J.A. Jansonam izsniegtajā raksturojumā Folkloras institūta direktors R. Pelše gan atzīst, ka J.A. Jansons lieliski prot krievu valodu, ir izcils metodīķis. Folkloras institūtā ilgāku laiku ar lielu metodisku izdomu vadījis krievu valodas pulciņu²⁰, tomēr, ievērojot J.A. Jansona pienākuma apziņu, uz stundām viņš nesagatavojies negāja.

Kā katedras vadītājam J.A. Jansonam bija jāveic organizatoriski un audzināšanas pasākumi: divas reizes mēnesī jāvadā katedras sēdes, jāorganizē metodiskās apvienības (institūtā mācīja krievu, latviešu, vācu un angļu valodu) jāapspriež un jāapstiprina katedras un metodisko apvienību darba plāni, jāorganizē un jāpiedalās katedras locekļu atklātajās stundās, arī pašam tādas jāvadā, hospitētās stundas jāapspriež, jāorganizē studentu pulciņi, pašam jāvadā latviešu literatūras pulciņš, jāorganizē studentu grupās politinformācijas, "jācinās" ar studentiem — valodas stundu kavētājiem.

Lūk, ar ko bija jānodarbojas, lai nopelnītu maizi ģimenei un sev, tanī laikā izcilākajam latviešu literatūras un folkloras pētniekam Latvijā!

Arī Fizikultūras institūta docētājiem jāveic zinātniski pētnieciskais un sabiedriskais darbs. Katedras vadītājam tas jāorganizē, jāvadā, jāaugās, lai izpildītu. Katedra bija neliela, seši docētāji, tomēr laiku visi minētie darbi prasīja.

Zinātniskajā darbā J.A. Jansons kā katedras vadītājs rāda paraugu. Jau mācību gada sākumā 1954. gada 12. oktobrī atklātā katedras sēdē viņš nolasa referātu par tematu "Tauta par baznīcu un mācītājiem". Marksisma ļeņinisma katedras vadītājs un citi klausītāji vērtē referātu atzinīgi. Atbildot uz klausītāju jautājumiem, J.A. Jansons norāda, ka ateisma propaganda nedrīkst aizvainot reliģiski noskaņotos klausītājus. Galvenais ierocis ir smiekli humora un ironijas veidā. J.A. Jansons pats to prata lieliski — pasmaidīt neaizvainojot.

Viens no klausītāju iebildumiem: vairāk vajadzētu pievērsties kapitālisma laikmetam. Referātā esot figurējuši feodālisma laikmeta materiāli. Atbildē referents stāsta, ka temats tiks stipri paplašināts, klausītāju aizrādījumi noderēs "šo darbu izstrādājot par **disertāciju**" (pasvītrojums mans — O.Č.). J.A. Jansona atbilde rada izbrīnu: vai tiešām viņš domā rakstīt ceturto doktora disertāciju! Pēc marksisma ļeņinisma katedras vadītāja ierosinājuma atklātās katedras sēdes dalībnieki nolemj iekļaut J.A. Jansona lekciju marksisma ļeņinisma lektorija darba plānā.²¹ J.A. Jansons turpina pasākto pētījumu²² un 1956. gada 16. aprīlī katedras sēdē ziņo, ka pabeidzis pirms paredzētā laika sava zinātniskā darba

3. nodaļu.²³

Ar 1956. gada 1. septembri J.A. Jansons aiziet pensijā.²⁴ Laiku pa laikam viņš piedalās Folkloras sektora zinātniskajās ekspedīcijās, piemēram, Aizputes un Kuldīgas apkārtnē 1957. gadā, Rucavā 1961. gadā. Folkloras sektorā glabājas J.A. Jansona savāktie materiāli, glioti pārrakstīti, ar derīgiem komentāriem.

No J.A. Jansona pēdējiem nozīmīgākajiem publicējumiem minamas trīs grāmatas. Tautasdziesmu izlasēs "Darba vara lielu dara" (1960) un "Dailes lokā" (1970) ietvertas skaistas dziesmas sīkā tematiskā izkārtotumā. Abos krājumos ļoti koncentrēta tautasdziesmu analīze, argumentēti vispārinājumi, nodevas uzspiestajai ideoloģijai neliešas. J.A. Jansons lietpratīgi sakārtoja "Latviešu dzejas antoloģijas" 1.sējumu (1970),

kas varēja noderēt par paraugu turpmāko sējumu kārtotājiem.²⁵

Jaunības dienās J.A. Jansons meklē attaisnojumu savai eksistencei²⁶, mūža pēdējos gadu desmitos viņš bija spiests mēķēt darbu, lai varētu pats un ģimene eksistēt.

Kādēļ J.A. Jansons 1944. gada rudenī neaizbrauca uz Rietumiem, kā to darīja viņa kolēģas universitātē? Iemesli varētu būt vairāki. Liela ģimene: sieva un četri bērni. Bija skaidrs, ka aizjūrā vieglas dienas nebūs. Neatkarīgās Latvijas laikā J.A. Jansons politiskajā dzīvē aktīvi neiesaistījās. Kā progresīvs zinātnieks, spējīgs pedagogs viņš varēja cerēt uz objektīvu savas darbības vērtējumu. Komunistiskā partija sludināja, ka vienīgais zinātniskais pasaules uzskats ir dialektiskais un vēsturiskais materiālisms. Pēc pasaules

uzskata J.A. Jansons ir materiālists, lekcijās un rakstos allaž bijis dialektisks domātājs. Atzīstot dažādas pieejas daiļdarba analizē, par nozīmīgāko J.A. Jansons izvirzīja socioloģisko metodi.

Tāpat pasaules uztverē un izpratnē, zinātniskās pētniecības metodē J.A. Jansona uzskati bija it kā tuvi tiem, kādus sludināja marksisma ģeņinisma ideologi. Taču īstenība izrādījās pavisam citāda: vārdu un darbu pilnīga nesaskaņa. Visvarenās partijas rīcībā izpaudās, filozofiskos terminos izsakoties, vulgārā materiālisma un subjektīvā ideālista sajaukums.

Kaut gan J.A. Jansons, kā ieradis, daudz strādāja, iecerēto lielo mērķi — zinātniskas latviešu literatūras vēstures uzrakstīšanu — viņam neļāva īstenot sociālisms un attīstītais sociālisms.

¹ Kr. Ancītis bija mobilizēts leģionārs. Pēc vācu armijas kapitulācijas nonāca sarkanarmijas gūstā, izsūtīts uz Komi APSR. Pēc atgriešanās Filoloģijas fakultātē 1948. gada maijā. Taču sakarā ar Filoloģijas fakultātes dekāna vietnieka J. Niedres ultimātīvo protestu pēc pusgada Kr. Ancītis atbrīvoja. (Krišjānis Ancītis. LCVVA 7427. fonds, 13. apraksts, 51. lieta, 8. lpp.) K. Kundziņš strādāja Filoloģijas fakultātē, vēlāk ZA Valodas un literatūras institūtā.

² A.M. Zinātni — darba laudim. — Čiņa, 1944, 7. nov. Valsts universitātē. — Čiņa, 1944, 1. dec.

³ Profesors Jānis Alberts Jansons. LCVVA, 7427. fonds, 13. apraksts, 685. lieta, 80. lpp. Turpmāk norādes uz šā fonda lappusi tekstā, ietverot iekavās.

⁴ I. Krievs [J. Niedre]. Kā Birkerts skaidro folkloru. — Literatūra un Māksla, 1947, 21. febr.

⁵ Profesora J.A. Jansona "personālie" uzskati. — Literatūra un Māksla, 1947, 16. maijā.

⁶ Andrejs Upits, Arvids Peļše. — Karogs, 1990, 4, 174. lpp.

⁷ Pēc kara J.A. Jansons dažus gadus lasīja lekcijas arī Pedagoģiskajā institūtā.

⁸ Dekānu padomes protokoli. 1948. g. 5. II. LCVOR arhīvs, 1340. fonds, 10. apraksts, 6. lieta.

⁹ Programma O. Čakaram saglabājusies.

¹⁰ S. Reinbergs. LVU mācību gadu beidzot. Dažas piezīmes par LVU vadību un mācību spēkiem. — Čiņa, 1948, 2. jūl.

¹¹ Kuri no turpmākajiem latviešu literatūras katedras vadītājiem bija "piemērotāki" par J.A. Jansonu? (Folkloras katedru drīz likvidēja, folkloras docētājus pievienoja latviešu literatūras katedrai.) Kuri docētāji lasīja kvalitatīvākas lekcijas par J.A. Jansonu? Viņa skolnieks Rīgas skolotāju institūtā A. Ozols, ko profesors ievadīja arī Universitātes darbā, 50. gados sarunā ar Čakaru sprieda šādi: kas tagad ir Filoloģijas fakultāte? — augstākā tipa ģimnāzija. Nesenā pagātnē J.A. Jansonam līdzīgs liktenis latviešu literatūras katedrā piemēklēja talantīgo pedagoga doc. G. Biberu.

¹² Folkloras institūta metamorfozes ir šādas.

1946. gadā Folkloras institūtu nodod Zinātņu Akadēmijas pakļautībā. J.A. Jansons lūdz rektoru, lai viņam atļauj strādāt arī turpmāk ar pilnu slodzi gan Filoloģijas fakultātē, gan Folkloras institūtā (132.). Šādu atļauju viņš arī saņēmis.

1950. gadā Folkloras institūtu sāk dēvēt par Etnogrāfijas un Folkloras institūtu. Latviešu folkloras sekcijas jeb sektora vadītājs arī turpmāk paliek J.A. Jansons.

1956. gadā etnogrāfijas sekciju pievieno ZA Vēstures institūtam, citas sekcijas iekļauj ZA Valodas un literatūras institūtā, dēvējot par folkloras sektoru, 80. gados arī par nodaļu.

¹³ Minēsim dažus J.A. Jansona nolasīto lekciju tematus: "Darbs kā estētisku pārdzīvojumu ierosinātājs un mākslas vērtību radītājs", Siguldā 1950. g. 25. jūn.;

"Šķiru morāle folklorā", Bauskā 1951. g. 24. jūn.;

"Folkloras loma darba tautas dzīvē", Rīgas 15. septiņgadīgajā skolā, 21. un 1. vidusskolā 1953. g.;

"Latviešu antirelīģiskā folklorā", Rīgā, Cēsis, Alūksnē un citu ar šādu vai līdzīgu temata formulējumu vairākkārt lasīta lekcija.

¹⁴ 1. Māte latviešu tautasdziesmu tēlojumā. — Bērniība, 1946, 3, 14.-15. lpp.

2. J. Endzelīns mūsu valodniecības laukā (Akadēmiskā runa viņa septiņdesmit piecu gadu dzimšanas dienā). — LPSR ZA Vēstis, 1948, 2, 7.-13. lpp.

3. R. Peļše darbs latviešu folkloristikā (Sakarā ar viņa dzimšanas dienu 1950. gada 15. oktobrī). — LPSR ZA Vēstis, 1950, 10, 107.-116. lpp.

4. Folkloristu konferences rezultāti. — Skolotāju Avīze, 1951, 14, 6. apr., 5. lpp.

5. Latviešu antirelīģiskā folklorā. LPSR ZA Vēstis, 1953, 11, 39.-57. lpp.

¹⁵ J. Endzelīns aiziešanai no Universitātes semestra vidū līdzīgi motīvi kā J.A. Jansona aizraidīšanai. Iesniegumā rektoram 1950. gadā J. Endzelīns raksta:

"...biju nodomājis šā mācības gada beigās pensionēties; bet, kad nevis (pasvītrojums mans — O.Č.) ir mierā ar manu darbību, jūtos spiests lūgt uzskatīt mani par aizgājušu no universitātes, jau sākot ar šo dienu (1. aprīli). Profesors Jānis Endzelīns." LCVVA, 7427. fonds, 13. apr., 447. lieta, 59. lpp.

¹⁶ V. Greble, J.A. Jansona skolniece Rīgas Skolotāju institūtā un darba kolēģa Folkloras institūtā, atcerējās: kad prof. J.A. Jansons bija jau aizgājis darbā uz Fizikālās institūtu, kādā sarunā viņš teica, ka [oti nožēlojot pietiekami dziļi nepārdomāto virsrakstu, jo pēc satura tam vajadzējis būt "Latviešu antiklerikālā folklorā"] — gandrīz visi izmantotie folkloras materiāli vērsas ne pret reliģiju, bet pret baznīcu un mācītājiem. Bez tam viņš izlaidis no redzes loka to, ka mitoloģija arī ietilpst reliģijas plašākajā jēdzienā. Jau 1954. gadā viņš bagātīgo folkloras materiālu izmantojumam devis saturam atbilstošu virsrakstu: "Tauta par baznīcu un mācītājiem".

¹⁷ Par aiziešanas motīviem V. Greble stāsta: ZA sistēmā atalgojuma likmes bija atkarīgas no zinātniskajiem grādiem — kandidāta, doktora, kā arī ieņemamā amata — jaunākais, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks, sektora vadītājs. Maskavā Augustā atestācijas komisija J.A. Jansona doktora grādu neatzina un arī nepielīdzināja kandidāta grādam. Iegūtais profesora nosaukums "derēja" algu likmes noteikšanā tikai augstākās mācību iestādēs. ZA bez grāda varēja būt tikai jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks ar atalgojumu 750 rubļu mēnesī (pirms naudas reformas). J.A. Jansona ģimenē tolaik jau bija seši nepilngadīgi bērni; astoņu cilvēku ģimene nevarēja izdzīvot ar vienīgā peļņitāja nēdīgo algu. Fizikālās institūtā kā katedras vadītājam J.A. Jansonam alga bija 450 rubļu mēnesī (pirms naudas reformas). Aizejot uz

Fizikālās institūtu, J.A. Jansons bija izlēmis: pēc divu gadu darba pensionēties, jo varēs saņemt maksimālo pensiju — 160 rubļu mēnesī.

¹⁸ Личные дела проф. Я.А. Янсона, 7. лп. LVFI kadru daļa.

¹⁹ ЛИФ, Кафедра иностранных языков. План работы кафедры. LCVORA, 1171. fonds, 11. apr. 1. lieta.

²⁰ Личные дела проф. Я.А. Янсона, 12. лп. LVFI kadru daļa.

²¹ Кафедра языков. Протоколы заседания кафедры. 3. протокол 1954. г. 12. окт. LCVORA, 1171. fonds, 11. apraksts, 6. lieta.

²² Turpat, 13. протокол 1955. г. 26. майя. 4. протокол, 1955. г. 6. окт.

²³ Turpat, 13. протокол 1956. г. 16. apr.

²⁴ V. Greble stāsta: no Folkloras sektora darba, no folkloristikas, arī no Valodas un literatūras institūta J.A. Jansons neaizgāja līdz sava mūža galam. Kā Valodas un literatūras institūta zinātniskās padomes loceklis viņš piedalījās institūta darba vērtēšanā, bija daudzām disertācijām recenzents, padomdevējs disertantiem, kas dažkārt izmantoja arī viņa bibliotēkas retumus. Visu šo sabiedrisko darbu viņš veica ar apbrīnojamu pacietību, pat prieku. Katras zinātniskās ekspedīcijas materiālus J.A. Jansons izlasīja un sev uz lapiņām izrakstīja "labas un skaistas dziesmas". Satiekoties ar viņu, pirmais jautājums bija: kā veicas darbā? Kas jauns pētījumos?

²⁵ Par publikācijām atzīmējams vēl šāds fakts. Pedagoģijas docētājs universitātē N. Klēģeris atcerējās, ka J.A. Jansons nodevis izdevniecībā grāmatu par audzināšanas tradīcijām tautasdziesmās. Izdevniecība adresējusi grāmatu izglītības ministrijai recenzēšanai. Tās darbinieka R. Miķelsona atsauksme bijusi īsa: mums jādomā par revolucionārām tradīcijām, nevis jākavējas senatnē.

Apkopojot jākonstatē, ka pēckara laikā nav publicēti šādi J.A. Jansona pētījumi:

1. Disertācijas: "Latviešu folkloras un literatūras sakari", 12 autorloksnes; "Tauta par baznīcu un mācītājiem", 3 nodaļas. Kur disertācijas atrodamas?
2. Pabeigti plāna darbi Folkloras institūtā: "Latvijas darbaļaužu sabiedriskie tikumiskie uzskati tautasdziesmu un pasaku tēlojumā"; "Estētikas problēmas latviešu tautasdziesmās", 18 autorloksnes. Folkloras sektorā nav atrodami.
3. Izdevniecībai nodoti: "Latviskās literatūras 300 gadi", 10 autorloksnes; grāmata par audzināšanas tradīcijām tautasdziesmās. Vai iemesti nederīgo papīru grozā?
- ²⁶ Sal: J.A. Jansons. Iss mans dzīves stāsts. — Varavīksne, 1972, 132.-142. lpp.

Cilvēks, kura spalvai pieder ap septiņdesmit filozofisku apce-
rējumu, vēltu tiklab metafizikas un morāles, kā mākslas un socio-
loģijas jautājumiem, kurš lasījis lekcijas vadošajās Amerikas univer-
sitātēs, kurš atzīts par vienu no izsmalcinātākajiem mākslas pazinē-
jiem mūsdienu filozofu vidū un kura draugu un domubiedru vidū biju-
šas tādas slavenības kā Šarls Pegī, Žans Kokto, Igors Stravinskis,
Žoržs Ruo, cilvēks, kura "integrālā humānisma" koncepciju atsaucīgi
uzklausīja Vatikāns, liekot to pamatā katolicisma sociālajai orientā-
cijai XX gs. vidū, viens no vadošajiem tomistiskās filozofijas pārstā-
vjiem, — jā, šis pats cilvēks savu Kalpošanu beidza Tulūzā kā Mazo
brāļu kopienas loceklis.

Minorītu jeb Mazāko brāļu ordeni (pareizāk gan būtu teikt — brā-
lību) XIII gs. pašā sākumā Itālijā iedibināja sv. Asīzes Francisks (par
mazajiem brāļiem franciskāni sevi dēvēja pazemībā, uzskatīdami
sevi par zemākiem nekā pārējo ordeņu locekļi). Kaut acīm nemanā-
ma, šķiet, pastāv tomēr kāda garīgās tradīcijas līnija, kas vieno sv.
Francisku un XX gs. katolicisma filozofu Žaku Maritēnu. Šī tradīcija
ir kristīgais humānisms.

Lūk, Asīzes Franciska doma: "Dievs radījis cilvēku pēc savas
līdzības, un cilvēks patiesi tāds arī ir. Mums jāmācās viņu mīlēt, bet,
ja viņa dvēsele sakropļota, mums jāved viņš atpakaļ pie sākotnējās
pilnības." Un, lūk, Maritēns: "Humānisms tiecas vērst cilvēku īsteni
cilvēcisku un atklāt tā patieso cildenumu, dodot viņam iespēju pedia-
līties it visā, kas viņu spētu darīt bagātāku — tiklab tā dabā, kā vēstu-
rē; tas pagēr, lai cilvēks attīstītu sevī mītošās potences, savas rado-
šās spējas un prāta dzīvi, lai fizisko pasauli viņš pārveidotu par sa-
vas brīvības instrumentu. Šādi izprasts humānisms nav šķirams no
civilizācijas un kultūras, jo šos vārdus liek izprast kā sinonīmus."

Par humānisma idejas aizsākumu Žaks Maritēns uzskata antīkās
pasaules atziņu par "dabas noteikto likumu", kas tālāk tiek attīstīta
viduslaiku "teocentriskajā humānismā". Ar Renesansi aizsākas
Jauno laiku "antropocentriskais humānisms", ko katolicisma filozofos
vērtē kā attālināšanos no Eiropas kultūras reliģiskajiem pamatprin-
cipiem — tā likumsakarīgs iznākums ir XX gs. "bezgarīguma civili-
zācija", kas aizmirsusi "dabas noteikto likumu", absolūtizējusi cilvēka
izvēles brīvību, atstājusi novārtā taisnīgumu un sabiedrības kopīgo
labo. Arī marksismā valdošo materiālismu Maritēns vērtē no antro-
pocentrisma viedokļa — kā tā galējību, kura Dieva vietā nostā-
dījusi cilvēku, apveltīdama to ar "drausmu brīvību". Kā glābību no
sabiedrībā valdošā bezgarīguma un cilvēku atsvešinātības filozofs
izvirza "integrālā humānisma" koncepciju, kuras trīs dominantes —
personālistiska orientācija, apliecinājums personības vērtībai; ko-
munistārisms jeb cilvēku apvienošanās uz kopīgā labā pamata; kris-
tīgi teistiska orientācija. Šiem principiem, pēc Maritēna domām, jā-
tiek īstenotiem it visās sabiedriskās dzīves jomās — ekonomikā, po-
litikā, kultūrā. Ar šo koncepciju filozofs iegājis Katolu baznīcas vēs-
turē — Ž. Maritēna idejas atbalsojās Vatikāna II konsilijā pieņemtajā
konstitūcijā "Par Baznīcu" (1964). Pāvests Pāvils VI 1965. gadā pa-
sniedz personiski Maritēnam "Vispasaules Baznīcas konsilija aici-
nājumu domātājiem un zinātniekiem". "Integrālā humānisma" ideāls
pausts arī 1967. g. Pāvesta enciklikā "Par tautu progresu".

Kristiānisms un humānisms, kuri Jauno laiku garīgajā dzīvē ne
vienreiz vien nonākuši opozīcijā (lieliski tas atspoguļojas jezuīta Leo
Naftas un humānista, brīvmūrnieka Setembrīni nesamierināmajā un
kaislīgajā strīdā Tomasa Manna romānā "Burvju kalns"), XX gs.
atrod arvien vairāk un vairāk kopīgu orientieru — pie šādas atziņas
nonācis arī teologs Dr. Haralds Biežais (sk.: "Kristiānisms, na-
cionālisms, humānisms" — Kopenhāgena: Imanta, 1953). Arī Žaka
Maritēna filozofiskā biogrāfija kalpo tam par pierādījumu: šā domātāja
pasaules skatījumā pretrunīgas garīgās tendences papildina cita
citu — sholastika un iracionālisms, teocentrisms un personālisms,
aristotelisms un modernisms.

Žaks Maritēns dzimis 1882. gadā advokāta Pola Maritēna ģimenē.
Izšķiroša loma viņa personības izveidē bijusi mātei Ženevjēvai
Favrai, ievērojamā republikāņu politiķa Žila Favra meitai; no mātes
nākamais filozofs manto rakstura stingrību un liberālismā pamatotu
protestantisko ticību. Izglītību Žaks gūst elitārajā Anrī IV licejā un
1899. gadā iestājas Sorbonnas universitātē, kur nododas dabas-
zinātņu un filozofijas studijām Sorbonnā viņš satiek savu nākamo
sievu — vēlāk arī līdzautori un dzejnieci Raisu Umansovu, studenti

no Ukrainas ebreju emigrantu ģimenes. Studiju gadi kļūst abiem par
garīgu meklējumu laiku. 1904. gadā viņi noslēdz laulību, bet 1906. g.
sava drauga rakstnieka Leona Bluā ietekmē pieņem katolīticiību.

Studiju laikā Maritēns lasa Korneiju un Paskālu, Niči un Spinozu,
klausās lekcijas pie tādām slavenībām kā Emīls Dirkheims un Lis-
jēns Levī-Brils. Taču visumā gadsimtu mijā Sorbonnā valda pozitī-
visma gars, un nākamais filozofs to izjūt kā "īstenās metafizikas" trū-
kumu. Tāpēc jo lielu iespaidu uz Maritēnu atstāj domātāji, kas spēj
paust sava laikmeta garu un izvērtēt tuvojošās krīzes parādības sa-
biedrībā un kultūrā, — publicists un dzejnieks Šarls Pegī (*Peguy*) un
filozofs Anrī Bergsons. Žaku Maritēnu saista Pegī atziņa par "meta-
fiziskas" pasaules uztveres atdzimšanas nepieciešamību: cilvēkam
jāapzinās sevi kā personību uz daudzveidīgās esamības fona, sa-
biedrībā jātiek īstenotai garīgai revolūcijai, kas iedibinātu kristīgi so-
ciālistisku iekārtu. Š. Pegī kļūst par filozofa draugu, garīgu skolotāju,
tomēr pēc dažiem gadiem reliģisku domstarpību dēļ viņi attiecības
sarauj.

Anrī Bergsona lekcijas Maritēns pirmoreiz klausās 1903. gadā
College de France. Bergsona intuitīvisms atstāj neizdzēšamu
iespaidu uz Maritēna pasaules skatījuma izveidi, un vairākus gadus
viņš uzskata sevi par slavenā filozofa sekotāju, tajā pašā laikā nereti
oponēdams viņam, arī grāmatā "Bergsona filozofija" (1913). Toties
visnotaļ pozitīvi Maritēns vērtē Bergsona vēlīno darbu "Divi morāles
un reliģijas avoti".

1910. gadā pēc Raisu Maritēnas ierosmes vēlāk tik pazīstamais
tomists pirmoreiz pievēršas sv. Akvīnas Toma filozofijai, studē tā
"*Summa theologiae*". Viņam rodas iecere aplūkot vēstures un kultū-
ras jautājumus no reliģijas filozofijas skatpunkta. 1914. gadā Mari-
tēns pieņem Parīzes katoliskā institūta (*Institut catholique de Paris*)
uzaicinājumu un kļūst par mūsdienu filozofijas vēstures katedras
profesoru.

I pasaules kara gados filozofs dziļi pārdzīvo pilsonības un de-
mokrātijas ideālu krīzi, kādu laiku pat nostājas monarhistu pozīcijās.
Pēc kara Francijā arvien lielāku ietekmi gūst neotomisma filozofija
(pats Maritēns gan neatzīst šo apzīmējumu un uzskata sevi par to-
mistiskās filozofijas pārstāvi). Akvīnas Toma interprets 1919. gadā
nodibina tomisma studiju pulciņu (tas darbojas divdesmit gadus),
kurā iesaistās gan ievērojami katolu baznīcas pārstāvji, gan filozofi
no dažādām valstīm (viņu vidū — arī Nikolajs Berdjajevs). Tomistis-
kā filozofija gūst ievērību arī mākslinieku aprindās — par to ieintere-
sējas Žoržs Ruo, Igors Stravinskis, Žans Kokto, Marks Šagāls u.c.

Divdesmitajos gados Maritēna uzmanības lokā ir kultūras filo-
zofijas jautājumi; viņa centieni sintezēt eiropieisko humānismu un
kristīgo pasaules uzskatu sasaucas gan ar Maksa Šēlera, gan ar
franču personālisma filozofa Emanuela Munjē idejām.

II pasaules kara gadus Maritēns pavada ASV, darbojas kā pro-
fessors Prinstonas un Kolumbijas universitātēs, nodibina savu augst-
skolu Ņujorkā, uzstājas radiopārraidēs, kas tiek raidītas uz Franciju.
No 1945. līdz 1948. gadam filozofs ir Francijas sūtnis Vatikānā, tad
atgriežas ASV, Prinstonā, lasa lekcijas arī Toronto (*Pontifical Institute of Medieval Studies*), Kolumbijas un Čikāgas universitātēs.
1958. gadā Noterdamā, Indiānas pavalstī, tiek dibināts Maritēna vār-
dā nosaukts tomistiskās filozofijas centrs. Sākot ar 1960. gadu, Žaks
Maritēns atkal ir Francijā un savos darbos pievēršas galvenokārt
morāles un reliģijas problēmām. Nāvi filozofs sagaida 1973. gadā
Tulūzā.

Mākslu Žaks Maritēns uzlūko "integrālā humānisma" perspektīvā:
mākslai jādod savs ieguldījums kultūras personalizācijā. Modernās
mākslas pasaules redzējums, ko iedibinājuši Sezāns, Van Gogs,
Gogēns, Matiss, Šagāls, Ruo un citi, pēc filozofa domām, atraisa
mākslinieka subjektivitāti un dod brīvību cilvēka garam. Modernā
glezniecība, viņaprāt, sasniegusi augstu intelektualitāti un spēj dot
savu liecinājumu par esamības ontoloģisko jēgu. Malēviča, Kan-
dinska, Mondriāna meklējumos katolu filozofs saskata centienus
rast universālas mākslinieciskās izpausmes formas, kubistu un
futūristu jaunradi vērtē kā "nereprezentatīvā skaistuma" problēmas
risinājumu. Maritēna atzinību gūst arī ekspresionistiskā un sirreālis-
tiskā māksla. Kopumā filozofs vērtē modernismu kā universālu
paņēmienu kultūras apgārošanā — kā mākslinieciskā pasaules
redzējuma vēsturiskās evolūcijas sasniegumu.

Pasaules estētiskas apjēgsmes būtību, pēc Maritēna domām, vispilnīgāk izsaka poēzijas jēdziens. Poēzija un māksla nav sinonīmi: māksla ir cilvēka prāta radoša aktivitāte, vērsta uz mākslas darba izveidi. Poēzija nav vis īpašs mākslas veids, dzejošana, bet gan visaptveroša un sena norise: "tāda interkomunikācija starp lietu iekšējo esamību un cilvēka Es iekšējo esamību, kas izpaužas kā atklāsme (kā uzsvērts jau senajā pasaulē; latīņu vārds *vates* vien-

laicīgi apzīmēja dzejnieku un atklāsmes nesēju" (*Creative Intuition in Art and Poetry*. — N.Y., 1953.—P.3).

Darbā "Mākslinieka atbildība" (*The Responsibility of the Artist*. — N.Y., 1960) Žaks Maritēns turpina jau agrāk (apcerējumā "Māksla un sholastika" (*Art et scholastique*". Paris, 1920) aizsāktos jaunrades garīgā pamata meklējumus.

TULKOTĀJA

Žaks Maritēns

MĀKSLA & MORĀLE

Nodaļa no grāmatas "Mākslinieka atbildība"*

1
Vai tam gan kāda nozīme, ko katrs raksta? Tam, ko sacer atsevišķs cilvēks, nekādu seku nav — šādu moto apmēram pirms divdesmit gadiem pauda tie, kas aizstāvēja tā saukto mākslas uzdāvinātību. "Lai cilvēks varētu brīvi domāt," šos Ernsta Renāna vārdus atkārtoja Andrē Žids, "tam jābūt pārliecinātam, ka viņa rakstītajam nekādu seku nebūs."¹ Un piebilda: "Mākslinieku gaida pārādāmies pēc pusdienām. Viņa uzdevums — nevis pabarot, bet gan apreibināt."² Un vēlreiz — pievērsās tam dialogā ar iedomātu sarunbiedru.

Sarunbiedrs: Vai jūs saista arī morāles jautājumi?

Žids: Kā nu ne! Tas taču pats galvenais mūsu grāmatās!

Sarunbiedrs: Un kas, jūsprāt, ir morāle?

Žids: Estētikas nozare.³

Tā itin nepārdomāti tika formulēta Mākslas un Morāles attiecību problēma. Pacentīsimies neizvairīties no tās īpašā asuma. Pēc savas iedabas Māksla un Morāle būtībā ir divas autonomas pasaules, un neviena no abām neatrodas tiešā, iekšējā pakļautībā otrai. Subordinācija pastāv, taču tā ir ārēja, netieša. Pakļautības ārējo, netiešo raksturu ignorē gan anarhistiski noskaņotie savās pretenzijās uz pilnīgu mākslinieka bezatbildību: nav svarīgi, ko katrs sacer — un šai gadījumā gluži vienkārši tiek noliegta jebkāda mākslas pakļautība morālei —, gan arī otra galējība — totalitārās pretenzijas uz pilnīgu mākslinieka iztapību: rakstītajam vārdam jāatrodas valsts kontrolē. Līdz ar to tiek noliegta ārējas, netiešas pakļautības iespēja. Kā vienā, tā otrā gadījumā tiek ignorēts, ka cilvēciskā gara vienotības ietvaros Mākslas valstība un Morāles valstība ir divas autonomas pasaules.

2
Pirms pievērsos sarunai par Mākslas valstību, gribētu atzīmēt, lūk, ko: kad runājam par Mākslu māksliniekā, mākslinieka dvēselē un radošajā enerģijā vai arī — kā par kādu īpašu spēku jeb vitālu spēju, kura jāaplūko pati par sevi, darot to brīvu tās iedabā, bet kura tai pašā laikā iemājo cilvēkā un kuru cilvēks izmanto, lai paveiktu labu darbu. Viņš liek lietā ne vien savas rokas, bet arī to īpašo savas iekšējās aktivitātes principu, kas attīstību gūst viņa dvēselē. Saskaņā ar Aristoteli un Akvīnas Tomu Māksla ir tikums, tas ir, iekšēji izvērst, konsekvents spēks, īpašs tikums, raksturīgs Praktiskajam prātam,¹ kurš apcer to objektu jaunradi, kam jātop radītiem.

Taču pretstatā Apdomībai, kurā tāpat savu piepildījumu gūst Praktiskais prāts, Mākslas uzmanības lokā ir labais darbā, nevis labais cilvēkā. Šo atšķirību ar patiku uzsvēra senie domātāji, vispusīgi salīdzinādami Mākslu un Apdomību. Ja amatnieks iecerējis labu kokgrebumu vai rotaslietu, viņa ietiepība vai izvirtība spēlē tikpat nenozīmīgu lomu kā, teiksim, geometra greizsirdība vai ļaunvēlība, ja vien tam pa spēkam pierādīt kādu, atziņu ģeometrijā. Kā teicis Akvīnas Toms, šai ziņā Māksla līdzinās tām priekšrocībām, kādas piemīt Spekulatīvajam prātam: tā cilvēkam liek rīkoties pareizi — nevis cilvēka brīvās izvēles vai cilvēciskās gribas nemaldīguma nozīmē, bet gan vienas atsevišķas darbības spējas nemaldīguma nozīmē.² Labais, pēc kā tiecas Māksla, nav labais cilvēka gribā, bet gan labais pašā darinājumā. Līdz ar to māksla neizvirza sev kā nepieciešamu nosacījumu nedz to, lai šī griba jeb tieksme būtu godīga un konsekventa — ciktāl tas attiecas uz mākslas iedabu un cilvēciskajiem jeb tikumiskajiem mērķiem un uz tās enerģiju —, nedz arī tās saskaņotību ar cilvēka likteni. Galu galā Oskars Vailds vienkārši bija labs tomists, kad rakstīja: "Fakts, ka cilvēks kādu noindējis, ir itin nenozīmīgs, ja salīdzinām to ar viņa prozu." Kādi tad bija Akvīnas Toma uzskati? "Tas labais," viņš saka, "pēc kā tiecas Māksla, nav

* 1951.gadā Prinstonas universitātē Ž.Maritēns nolasīja lekciju ciklu, kas vēlāk tika izdots grāmatā "The Responsibility of the Artist". N.Y., 1960.

nedz labais cilvēka gribā vai tieksmēs (nedz labais cilvēkā), bet gan labais paveiktajos darbos jeb darinājumos. Tātad māksla neizvirza nosacījumu, ka tieksmei jābūt godīgai (saskaņā ar cilvēciski labo).^{III}

Te nu saduramies ar vienu no pamatprincipiem, kāds valda tai jomā, kam patlaban esam pievērsušies. Svarīgi šo principu pareizi izprast un pareizi likt lietā. Svarīgi, lai to līdzsvarotu citi pamatprincipi, kas raksturīgi morāles sfērai; pirmām kārtām svarīgi, lai to papildinātu apsvērumi par mākslinieku, kurš nav nedz pati Māksla, nedz arī Mākslas personifikācija, no kādām platoniski tālām debesīm nokāpusi — būdams cilvēks, mākslinieks ir tas, kurš Mākslu liek lietā.

Princips, ko minēju, ir spēkā arvien un nedrīkst tikt aizmirsts. Māksla kā tāda tiecas uz labo darbā, nevis uz labo cilvēkā. Visu pirms mākslinieks ir atbildīgs par savu darbu.

Palūkosimies uz mākslinieku no šī skatpunkta: kalpodams skaitumam un dzejai, viņš kalpo absolūtajam, viņš ir nokļuvis mīlestības absolūtisma gūstā, tādas mīlestības gūstā, kura pieprasa viņu visu — kā miesu, tā garu. Viņš nevar piekrist, ka jēlka tiktu dalīts. Tas gabaliņš debesu, kam viņš neizprotamā kārtā radis patvērumu savā prātā, proti, radošā jeb poētiskā intuīcija, ir visupirmā likumība, ko viņam nākas ievērot uzticībā, paklausībā un vērīgumā.^{IV}

Tomēr, cita starpā, jāpiebilst, ka radošā intuīcija neatsakās no darbīgā Saprāta likumībām. Gluži otrādi, tā prasa, lai tās tiktu izmantotas kā nepieciešams instruments. Kad diskursīvā Saprāta attapība un likumības, par kurām ir runa, — sekundārās likumības —, tiek likti lietā kā radošās intuīcijas instrumenti, tie top par neaizstājamu apdomības, attapības un gudrības arsenālu Mākslas dzīvē. Tieši uz spēju nojaust un uz viltu, ko caurauž pacietība, norādīja Degā, kad teica: "Gleznošana prasa tikpat daudz viltības, blēdīšanās un grēcīguma kā nozieguma izdarīšana."⁴ Vai mums te atkal darīšana ar to pašu velnišķīgumu, par ko runāja Žids, sacīdams, ka "Nelabais piedalās ikkatra mākslas darba tapšanā"? Nē. Žids domāja gluži ko citu; to mums nāksies apspriest vēlāk. Visādā ziņā patlaban mums ir darīšana ar itin nevainīgu nelabo, ar likumību ievērošanā nepieciešamās attapības un blēdības velnu.

3

Nupat es mēģināju pierādīt, ka Māksla kā tāda tiecas uz labo darbā, nevis uz labo cilvēkā un ka tās transcendentais mērķis ir Skaitums, absolūts, kas nepieļauj nekādu dalījumu.

Tagad pievērsīsimies medaļas otrai pusei, problēmas pretējam aspektam. Un tā nu vairs nav Mākslas valstība, bet gan Morāles valstība. Un tajā noteicoša ir ne vairs Darināšanas kārtība, bet gan Darīšanas kārtība. Tā ir nevis Saprāta praktiskā aktivitāte, kas vērsta uz labo darbā, kam lemts tapt, bet gan Saprāta praktiska aktivitāte, kas vērsta uz labo cilvēka dzīvē, uz labo, kas sasniedzams, realizējot brīvību.

Kas tad veido morāles valstību? Pirmais jēdziens, kas nāk prātā, ir jēdziens par tikumiski labo.

Labais vispār attiecas uz transcendentālo kārtību. Labais ir transcendentāls tāpat kā Esamība, un Labā robežas sakrīt ar Esamības robežām. It viss eksistējošais ir labs tai mērā, kādā tas eksistē, kādā tam piemīt esamība. Jo Labais jeb Vēlamais ir pati esamības pilnība.

Jēdziens, uz kuru nupat kā vērsu jūsu uzmanību, ir jēdziens par metafiziski jeb ontoloģiski labo — nevis par tikumiski labo.

Tikumiski labais ir viens no labā paveidiem, kas jo īpaši raksturīgs cilvēkam, cilvēcisķai dzīvei un cilvēciskās gribas realizēšanai. Tas ir tāds labā paveids, kas cilvēkam liek būt labam, gluži vienkārši labam.

Kā nākošais, protams, rodas jautājums, kas tad ir determinējošais faktors, kurš cilvēku vērs gluži vienkārši labu?

Cilvēks var būt bagāts, veiksmīgs, ietekmīgs utt., viņš var būt labs darījumu cilvēks, labs politisks darbinieks, labs fermeris, taču vienlaikus — slikts cilvēks.

Cilvēks var būt neparastām prāta spējām apveltīts, viņam var būt

ļoti plašs zināšanu loks, viņš var būt izcils zinātnieks vai filozofs, taču vienlaikus — slikts cilvēks.

Tas, kas liek cilvēkam būt gluži vienkārši labam, ir labais viņa veikums, kuros savu izpausmi rod viņa griba; tieši rīcībā viņš piepilda savu esamību, tieši rīcībai pateicoties, viņā top cilvēks, proti, viņš top par sevis veidotāju, sava likteņa kalēju, brīvu īstenotāju.

Kad iedomājamies cilvēku, kurš riskē ar dzīvību, lai glābtu no bojāejas citus, vai cilvēku, kurš tiek vajāts par to, ka atsacījies iesaistīties netaisnībā, vai arī cilvēku, kurš labprātīgi pieņem nāvi un apmeļojumus un tomēr saglabā sev uzticēto noslēpumu, mēs pret tādu cilvēku izjūtam simpātijas, mēs to apskaužam, vēlamies rīkoties tāpat. Var jau būt, ka mums tāda rīcība nav pa spēkam — līdzīgos apstākļos nonākuši, mēs, iespējams, padotos. (Tie, kuri savā dzīvē rīkojas slikti, nebūt nekavējas apbrīnot tikumu, un reizumis viņi pat ir paši prasīgākie, kad runa ir par citu tikumiem.) Neraugoties uz to, mēs tādu cilvēku apbrīnojam, uzskatām par labu, taisnīgu cilvēku. Tā nu esam nonākuši pie jēdziena par tikumiski labo.

Un tas līcina, ka saduramies ar kārtību, kas atšķiras kā no fiziskās, tā arī no metafiziskās lietu kārtības; ieraugām jaunu kārtību jeb jaunu universu, morālo kārtību jeb universu. Ja cilvēka darbība nebūtu nekas cits kā vien norise dabā, kam pamatā daudzu pasaulē darbojošos cēlonisko konstelāciju mijiedarbība, pastāvētu vienīgi dabas universs, nebūtu nedz ētiskā, nedz morāles universa. Taču cilvēka darbība pasaulei tiek piedāvāta kā brīvas determinācijas rezultāts, kā tādas iniciatīvas sekas, kura nav reducējama uz pasaulē darbojošajiem cēloniskajām sakarībām un kuru uzņēmies citu sakarību nesējs — mana patība, es pats — jo es par to nesu atbildību. Esmu pats savas rīcības autors — neatkarīgi no tā, vai tā laba vai slikta.^V

Iesim tālāk: kādam determinējošam cēlonim pateicoties, mana rīcība ir laba? Labais ir esamības pilnība. Savas esamības pilnību lieta īsteno tad, kad tiek veidota saskaņā ar formu, ko nosaka tās iedaba. Tā kā cilvēks ir ar saprātu apveltīts dzīvnieks, tad forma, kuras būtisks priekšnosacījums ir cilvēka iedaba un kura viņa darbību virza uz esamības pilnību, ir saprāta forma. Cilvēka rīcība ir gluži vienkārši laba jeb tikumiski laba, kad formu tai piešķir saprāts vai — kad tā tiek ar saprātu saskaņota. Atbilstība saprātam jeb saskanība ar to, proti, atbilstība tam, kas cilvēkam liek būt cilvēkam, arī cilvēka darbībai liek būt labai.^{VI}

Tātad cilvēka rīcības morālo vērtību konstituē fakts, vai tā ir laba vai slikta. Jēdzienam par morālo vērtību nav nekā kopīga ar jēdzienu par estētisko jeb māksliniecisko vērtību. Tikums ir garīgi skaists — grieķiem bija viens vienīgs vārds — *kalokagathos*, skaists—un—labs, kādā tie sauca tikumiski labo. Taču labas, tikumiskas rīcības iekšējais skaistums jeb cildenums neattiecas uz veikamo darbu — tas attiecas uz cilvēciskās brīvības realizēšanu. Turklāt labs tas ir nevis kā līdzeklis mērķa sasniegšanai, bet gan labs kā tāds; senie domātāji to apzīmēja ar *bonum bonestum*, šo labo kā īsto, kā rīcības akta kvalitāti, šo labo paša labā vārdā. Šeit mēs saduramies nevis ar "labu situāciju", izprotot to kā izdevīgu vai veiksmīgu, bet gan ar labumu, skaistumu jeb cildenumu, kuru cilvēciskās rīcības aktā ienes atbilstība saprātam un kurš ir mērķis pats sevī, labais kā tāds.

Mākslinieciskā vērtība un morālā vērtība pieder divām atšķirīgām valstībām. Mākslinieciskā vērtība saistīta ar darbu, morālā vērtība — ar cilvēku. Cilvēka grēki var kalpot par tēmu kādā darbā, māksla tajos var smelties estētisku skaistumu — pretējā gadījumā mums nebūtu romānu rakstnieku. Pat morālā jaunuma pārcīvošana var dot savu ieguldījumu, nodrošinot mākslinieciskus sasniegumus — es to izprotu kā nejašu sakrītību, nevis kā neizbēgamu mākslas prasību. Vāgnera muzikālajos sacerējumos tik ļoti sublimēta viņa juteklība, ka "Tristans" mūs rosina ne mazāk kā mīlestības tīrās būtības tēls. Lai nu kā — ja Vāgners nebūtu iemīlējies Matildē Vēzendonkā, mums droši vien "Tristana" nebūtu. Protams, pasaule tāpēc nebūtu sliktāka — Baireita nav Debesu Jeruzaleme. Tomēr māksla patie-

šām liek lietā it visu, pat grēku. Tā rīkojas kā Dievs, tai rūp vienīgi pašai savs spožums. Gleznotājs sevi var nolādēt, taču glezna nebūs ne graša vērta, ja uguns, kas viņā plosās, apdedzina tikai skaistu keramikas izstrādājumu.

Taču lietas būtība ir pašā gleznotājā, jo mākslinieks ir kas vairāk par izveicību gleznošanā — viņš nav tikai gleznotājs. Viņš ir arī cilvēks — visupirms viņš ir cilvēks un tikai pēc tam gleznotājs.

Jēdziens par vērtību mūs ieved statistiskajā lietu kārtībā, tajā lietu kārtībā, ko Aristotelis nosauca par formālo cēlonību. Kad tā pārtop dinamiskajā lietu kārtībā, eksistences realizēšanas jeb papildīšanas kārtībā, sastopamies ar citu morāles valstības šķautni — ar jēdzienu par mērķi un jēdzienu par galējo mērķi.

Dabā valdošās nepieciešamības ietvaros cilvēks savu brīvību realizēt nespēj citādi, rīkoties nespēj citādi, kā vien tiecoties pēc laimes. Bet tas, kas ir cilvēka laime, kas ir cilvēciskās laimes pamats, nav ieprogrammēts nepieciešamībā, saskaņā ar kuru funkcionē viņa iedaba: tas stāv pāri nepieciešamībai. Tā kā cilvēks ir brīvs darbības veicējs, viņam pašam nākas izlēmēt, kāds augstākais labais galu galā ir pamatā viņa laimei — viņam pašam jāizvēlas sava laime jeb augstākais labais, un viņa tikumiskās dzīves liktenis atkarīgs no tā, vai savā izvēlē viņš rīkojies saskaņā ar lietas būtību vai arī ne.

Iedomāsimies cilvēku, kurš nonācis izvēles priekšā, un tā ir tik dziļa un nopietna, ka skar viņa personību visā kopumā un arī virzienu, kādu tas savai dzīvei piešķir. Teiksim, šis cilvēks nolēmj izdarīt slepkavību, jo viņam vajadzīga nauda. Viņš zina, ka slepkavot ir slikti, tomēr priekšroku dod nevis tikumiski labajam, bet gan labajam, kas ir nauda un kas viņam ļautu apmierināt savas vēlmes. Viņu mudina patika pret labo (ontoloģiski labo), kas nav vis labais paša labā vārdā, bet gan labais viņa alkatības vārdā. Šajā brīdī savu dzīvi viņš dara atkarīgu no augstākā labā jeb galējā labā, kas ir viņa paša Ego.

Tagad atcerēsimies Antigoni, kura nolēmj pārkāpt netaisnu likumu un ziedot savu dzīvību, lai varētu apbedīt savu mirušo brāli. Viņa izšķiras par šo labo paša labā vārdā. Viņa savu dzīvību upurē tam, kas viņas acīs labāks un dārgāks par šo dzīvību, tam, ko viņa mīl stiprāk. Brīdī, kad izvēlas labo paša labā vārdā, savu dzīvi viņa apzināti vai neapzināti vērš uz labo, kurš dotās lietu kārtības ietvaros ir pats augstākais, citiem vārdiem — uz pilsētai kopīgo labo (šo kopīgo labo saārdījis netaisnais tīrāna likums). Nē, pat vairāk — savu dzīvi viņa apzināti vai neapzināti dara atkarīgu no absolūti visaugstākā labā, no absolūti galējā mērķa, un tas ir absolūtais labais, pats sevi eksistējošais labais, bezgalīgais, transcendentālais labais, proti, Dievs. Ikviens cilvēks, savas brīvības sākotnējā aktā — kas ir tik dziļš, ka skar viņa personību visā kopumā — izšķirdamies veikt labo paša labā vārdā, apzināti vai neapzināti izvēlas Dievu par savu augstāko labo; Dievu viņš mīl stiprāk nekā sevi — pat tad, ja konceptuālu zināšanu par Dievu viņam nav.

Ja cilvēks eksistētu tīri dabiskas lietu kārtības ietvaros vai, teologu vārdiem runājot, tīri dabiskajā līmenī, Dievs kā cilvēka dzīves īstenais, augstākais labais un tās galējais mērķis, neraugoties uz visu, tomēr nebūtu cilvēka absolūtā laime jeb svētlaiمة, jo tīri dabiskās lietu kārtības ietvaros absolūtas cilvēka laimes jeb svētlaiimes vispār nebūtu. Vēl pat aizkapa dzīvē viņa laime būtu kustībā, nerimīgi pieaugošā, bet nekad nesasniedzamā pilnībā.

Kristietība — nevis filozofija, bet tieši kristietība — arvien mācījusi, ka cilvēku sagaida pārdabiska dzīve, kura Evaņģēlijā dēvēta par mūžīgu dzīvību un kurā viņš ņem daļu paša Dieva dzīvē, pateicoties dievišķajai līdzcietībai. Līdz ar to Dievs, būdams cilvēka īstenais un augstākais labais un galējais mērķis, vienlaikus ir arī tā absolūtā laime jeb svētlaiمة, jo Dievs, tā intuitīvam uztvērumam pateicoties, iemājo cilvēkā. Tātad no tīri dabiskā skatpunkta raugoties, mums tiešām ir pamats apšaubīt, ka cilvēks jēlkad varētu sasniegt absolūtu laimi. To, ka mums patiesi iespējams kļūt absolūti laimīgiem, ka

esam radīti tam, lai taptu absolūti laimīgi, atzīst ticība. Tas, ka ikviens no mums ilgojas pēc svētlaiimes, liecina — mēs neeksistējam tīri dabiskā līmenī. Tas nozīmē, ka tās lietu kārtības ietvaros, kurā mūsu aktuālajā eksistencē realizējas tikumiski labais un kura ir dinamiska un eksistenciāla galējās cēlonības noteikta lietu kārtība, šī labā īstenošana — ciktāl tā attiecas uz ikvienu mūsu personību visā kopumā skarošu un pašu mūsu dzīves virzību iespaidojošu izvēli — ir liecība mūsu dzīves virzībai uz pastāvošo Labo kā mūsu augstāko labo.^{VI} Tādējādi morālā kārtība, morāles valstība top atkarīga no mīlestības, un tā ir mīlestība uz Dievu kā augstāko noteicēju pār cilvēka dzīvi; nē, pat vairāk — saskaņā ar kristiešu atziņām tā ir mīlestība uz Dievu kā mūs visupirms mīlošu un Viņa dzīvē iesaistošu.

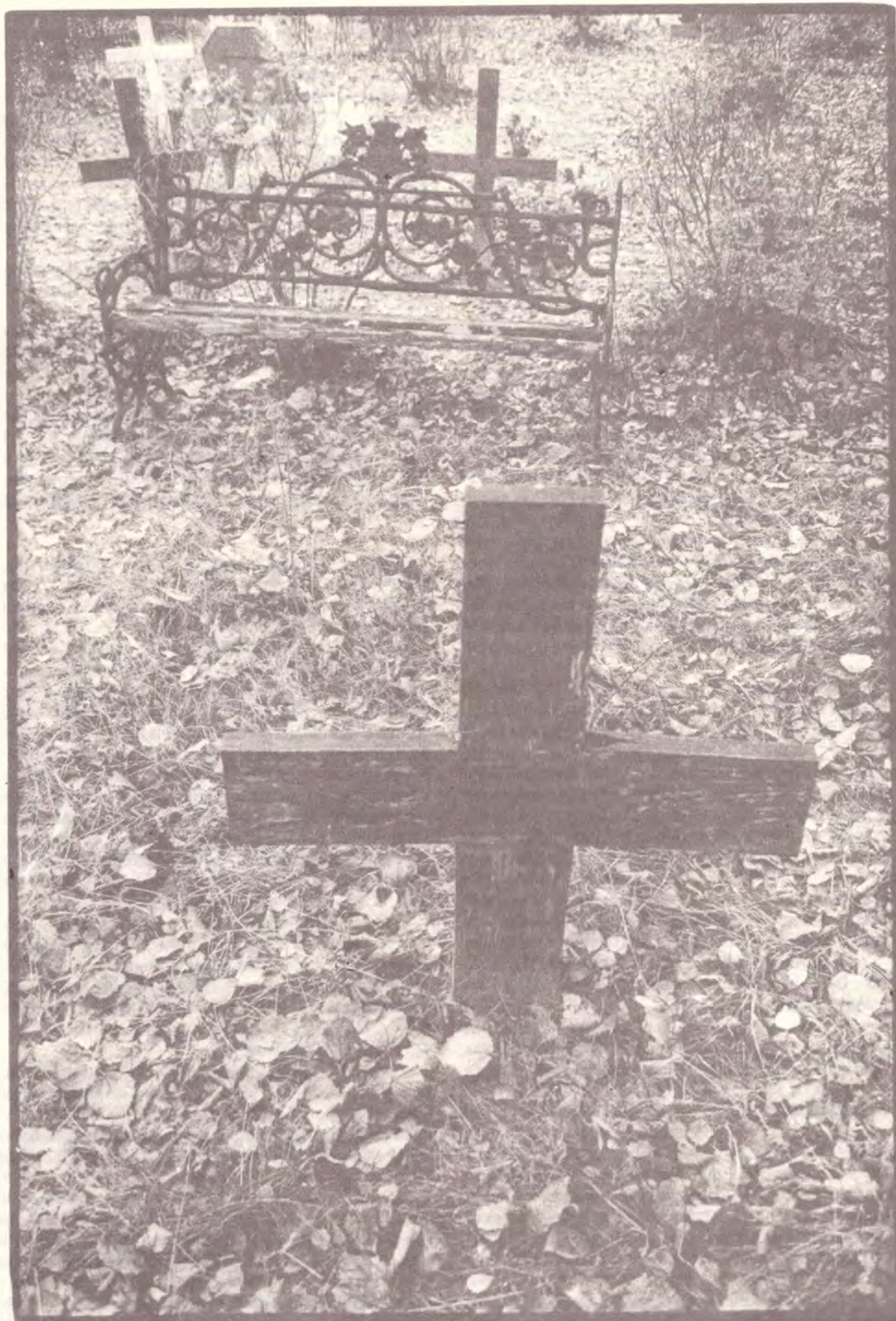
Citādi tas ir mākslas valstībā. Māksla un Dzeja tiecas uz absolūtu, kas ir darbā sasniedzamā Daile, nevis Dievs, nevis pati sevi pastāvošā Daile. Kad "Orfeja" beigās Kokto teica vārdus: "Jo tu, Dzeja, esi mans Dievs," tas vis nenozīmēja, ka Dzeja ir Pats Dievs, tas bija teikts par Dievu kā pirmo starp dzejniekiem, no kura dzeja guvusi savu izveicību. Absolūts, uz ko vēršas Māksla un Dzeja, ir augstākais labais un galējais mērķis dotās lietu kārtības ietvaros — gara jaunrades kārtības ietvaros, taču tas nav absolūti galējais mērķis. Mākslinieks visupirms — ciktāl viņš ir mākslinieks — mīl Daili, kas ietverama darbā, nevis Dievu kā augstāko noteicēju pār cilvēka dzīvi, kā dievišķās žēlsirdības avotu. Ja arī mākslinieks visupirms mīl Viņu, tad tiktāl, ciktāl pats ir cilvēks, nevis — ciktāl ir mākslinieks.

4

Tiku jau sacījis, ka saprāts ir cilvēka darbības forma, mērs jeb tiešā likumība. Dievs turpretī ir vienīgais mērs, ar kuru tiek mērots, bet kurš pats nekādi nav izmērāms. Lai cilvēka saprātam būtu pa spēkam mērot cilvēka darbību, ir jāizmēro šis saprāts pats. Rodas jautājums — ar kādu gan mēru tas mērojams? Ar lietu ideālo kārtību, pamatotu cilvēka iedabā un viņa būtiskajos mērķos, kurus Antigone sauca par nerakstītajiem likumiem, bet filozofi dēvē par dabas noteikto likumu. Šeit es dabas noteikto likumu īpaši neapliūkošu. Gribētu tikai atzīmēt, ka dabas noteiktais likums cilvēkiem zināms, nevis pateicoties konceptuālajām un racionālajām zināšanām (šādi dabas noteikto likumu zina un skaidro filozofi, taču šādas zināšanas ir reflektīvās jeb pērczināšanas), bet gan pateicoties sliecībai jeb iedzimtībai, zināšanām, ar kuru starpniecību prāta spriedums tiek saskaņots ar subjekta sliekšmēm.^{VII} Cilvēces dabiskās zināšanas par dabas noteikto likumu, jau ar pirmatnējo laikmetu sākot, arvien pieaugušas — lēnām, pakāpeniski iziedamas cauri bezgaldaudzām nejausībām — un pieaug vienmēr.

Gribētu izvīzīt sekojošu domu: cilvēka saprātam ir zināms, kas labs, kas slikts, tiktāl, ciktāl tas dabiski jeb intuitīvi, tas ir, pateicoties savai sliecībai, zina dabas noteikto likumu un spēj paredzēt sekas, kas izriet no tā principiem. Bet kā ir ar morālā pienākuma jūtām? Tās atkarīgas no saspīlējuma mūsu gribas un prāta attiecībās, kāds rodas, pateicoties jau tam vien, ka prāts pazīst kā labo, tā arī ļauno, vārdu sakot, morālās vērtības.

Galu galā, mēs taču nevaram vēlēties būt slikti, darīt ļaunu, ciktāl tas ir ļauns. Tātad, kolīdz apzināties kaut ko esam sliktu, apzināties, ka no tā būtu jāvairās, mēs jūtam, ka nedrīkstam to darīt nekādā gadījumā. Morālais pienākums neizriet no sabiedriskajiem tabu. Morālais pienākums ir saspīlējums prāta un gribas attiecībās. Te nu mums nāksies pakavēties pie to pamatatšķirības.^{IX} Kad spriežam par lietām abstrakti, teorētiski, cilvēka darbību mēs vērojam tās tīrajā, morāli universālajā būtībā — atrauti gan no tā, kas dotajā brīdī esam mēs paši, gan arī — no konkrēto apstākļu savijuma, kas dotajā brīdī mūs saista. Teiksim, mēs saprotam, ka slepkavot ir slikti. Slepkavība kā manu dusmu izpausme ir sliktā: izdarāms to, būšu rīkopies slikti, bet es taču nevaru gribēt rīkoties slikti. Šis priekšstats mani sasaista. Topu "sirdsapziņas saistīts". Lūk, morālais pienākums — tas parādās abstraktā līmenī, kad apsvērti tiek morāles būtiskie

ANDRA KRIEVIŅA foto

momenti paši par sevi.

Taču ir kāds cits līmenis — tīri praktisks, aktuālās izvēles, brīvības akta līmenis. Šai gadījumā mana izvēle var nonākt pretrunā kā ar manu sirdsapziņu, tā ar morālo pienākumu. Jo šajā gadījumā, teiksim, slepkavību es apsveru nevis tās tīrajā, universālajā morālajā būtībā, bet gan — ņemdams vērā, kas esmu es pats, ko vēlos, ko mīlu, kam dodu priekšroku — te un tagad. Varu apgalvot: šads rīcības akts ir slikts un likums to aizliedz, taču labais, kādu es to redzu, un tas, kas man tīkams par visu vairāk, manu sašutumu varētu remdēt; tātad slepkavību es skatu kā pašu tīkamāko no sava viedokļa un kā pašu sliktāko no universālā likuma viedokļa! Tādā gadījumā par slepkavību es izšķiršos nevis tāpēc, ka tā ir slikta, bet gan tāpēc, ka, ievērojot konkrētos apstākļus un patiku, kurai ļauju pār sevi valdīt, manās acīs tā ir laba. Bet ne morāli laba! Lai spētu par to izšķirties, nepieciešams, lai brīdī, kad izdaru savu izvēli, es nelūkotos uz šo rīcību kā morāli sliktu vai — kā teicis Akvīnas Toms — lai es novērstu savu skatu no likuma. Tātad var teikt — ciktāl tas attiecas uz izvēles aktu, kurā apzināti pieļauju morālu kļūdu, es, bez šaubām, esmu devis priekšroku sliktai rīcībai (no morālā viedokļa sliktai); bet tā tas tāpēc, ka (brīvās izvēles brīdī apzināti novērsis savu uzmanību no morālā likuma) savā ne-sliktajā rīcībā esmu īstenojis tādu labo, kas atšķiras no tikumiski labā. Tas, ka nevaru gribēt rīkoties slikti (no morālā viedokļa slikti) paliek spēkā — ciktāl tas skar manu sirdsapziņu vai ciktāl cilvēka izturēšanās normas savā prātā apsveru no taisnīguma viedokļa.

Varu savu argumentu šajā strīdā formulēt īsāk: morālais pienākums — kurš attiecas nevis uz eksistenciālo izvēli, bet gan uz morāles būtiskajiem momentiem pašiem par sevi — atkarīgs no mūsu spējās priekšstatīt vērtības, nevis no mūsu virzības uz galējo mērķi. Darīdams ļaunu, es pazaudētu savu patieso mērķi. Tomēr izvairīšanās no ļauna nav mans morālais pienākums tikai tāpēc, ka, ļaunu darīdams, es pazaudētu savu mērķi. Darīdams ļaunu, rīkojos pretēji mani saistošajam morālajam pienākumam. Tas, ka morāle uzliek pienākumus, paliek spēkā. Un vairīties no ļauna ir mans morālais pienākums, jo tas, ka es rīkojos slikti, darīdams ļaunu, tiek izspriests manas sirdsapziņas tiesā, un es taču nevaru vēlēties rīkoties slikti. Pateicoties savas gribas iedabai, jūtu, ka sirdsapziņa jeb — cilvēcisku rīcības aktu abstraktās un universālās morālās būtības apjaukma nelauj man veikt to, kas darītu mani par sliktu cilvēku.

Tas pats, kas risinās cilvēkā kā tāda morālajā sirdsapziņā, notiek mākslinieka mākslinieciskajā sirdsapziņā, tāpat arī ārsta medicīniskajā sirdsapziņā un zinātnieka zinātniskajā sirdsapziņā. Mākslinieks nevar gribēt būt slikts mākslinieks, mākslinieciskā sirdsapziņa liedz viņam grēkot pret paša mākslu tā vienkāršā iemesla dēļ, ka tas nozīmētu rīkoties slikti māksliniecisko vērtību jomā. Iesakiet Ruo^{*} vai Sezānam mainīt stilu, gleznot vājus, taču acij tīkamākus darbus, lai tos nenoraidītu ikgadējā franču mākslinieku izstādē un lai rastos iespēja nodrošināt sevi un ģimeni, izpildīt morālos pienākumus pret sievu un bērniem; pat tad, ja mākslinieka ģimene ciestu badu, viņš atbildētu: ej un atstāj mani mierā, tu, neļģga! Sekot šādam pado-
mam nozīmētu rīkoties pretrunā ar māksliniecisko sirdsapziņu, gleznotāja sirdsapziņu. Lai spētu nodrošināt savu ģimeni, mākslinieks varētu kļūt par fermeri vai muitnieku — kā rīkojās, piemēram, Hotorns^{**} un Anri Ruso — vai pat būtu jāatsakās no mākslas pavisam. Nemūžam viņš nebūs ar mieru būt par sliktu mākslinieku un tīši bojāt savu darbu.

Zinu kādu izcilu rakstnieku, kurš apveltīts ar ne mazāk izcilām dotībām zīmēšanā. Jauneklis būdams, viņš radīja darbus, kuros jaudās radniecība ar Viljama Bleika zīmējumiem. Taču viņš juta, ka,

šādi zīmēdams, pakļaujas kādai tumšai iedvesmai vilinoši aizliegtā vieglumā; viņam šķita, ka nonācis paša nelabā pavadā. Viņš pame-
ta zīmēšanu. To viņš vēl spēja. Bet viņam nebūtu bijis pa spēkam sa-
vu zīmējumu sabojāt, noklusējot savus redzējumus.

Te sastopamies ar noteiktu problēmu, par ko parunāsim nedaudz vēlāk; patlaban tikai piebildīšu, ko uzskatu par svarīgu: sabojāt dar-
bu un grēkot pašam pret savu mākslu māksliniekam liedz mākslinie-
ka sirdsapziņa, taču nomodā par to ir arī morālā sirdsapziņa, viņa
cilvēciskā sirdsapziņa. Jo morālā sirdsapziņa ieaūžas it visos cilvēka
rīcības aktos; morālā sirdsapziņa, varētu teikt, ietver sevī atsevišķos
sirdsapziņas paveidus, kuri paši par sevi ar morāli nav saistīti: māks-
liniecisko, medicīnisko, zinātnisko utt. sirdsapziņu, par ko nupat kā
tiku runājis. Nedz dabas noteiktajā likumā, nedz Dekalogā nav īpašu
norādījumu, kas attiektos uz glezniecību vai dzeju, kas ieteiktu kādu
atsevišķu stilu, noliedzot citu. Taču morāle pamatojas principā,
saskaņā ar kuru par sliktu saucama un arvien aizliedzama tā rīcība,
kas vērsta pret paša sirdsapziņu. Mākslinieks, kurš, sekodams mor-
rāli nepārdomātiem aicinājumiem, izšķiras par savas īpašās māksli-
nieka patiesības, savas mākslinieciskās sirdsapziņas nodevību,
salauž sevī vienu no ierosmēm, vienu no cilvēka sirdsapziņas svēta-
jām ierosmēm, bet līdz ar to tiek ievainota arī morālā sirdsapziņa.

Esam runājuši gan par vērtībām, kas attiecas uz formālās cēlo-
nības un specifiskācijas noteikto lietu kārtību, gan arī par mērķiem un
galējo Mērķi, kas attiecas uz mērķa kauzalitātes un morālā likuma
un pienākuma realizēšanas noteikto lietu kārtību. Tagad uzdosim
jautājumu: kas ir pamatā cilvēka spējai likt savā eksistencē darbo-
ties morālām normām un priekšrakstiem un saskaņot savu darbību
ar Saprātu?

Šeit nonākam pie jēdziena par morālo tikumu. No mūžsenās filo-
zofijas viedokļa tikumi ir noturīgas attieksmes jeb iekšējie spēki, kas
nostiprinājušies mūsu dvēselē, kura pilnīgo savas izpausmes spējas
vienā noteiktā aspektā jeb virzienā. Morālie tikumi, teiksim, četri bū-
tiskākie, kā Apdomība, Taisnīgums, Garīgā izturība un Pacietība,
kuri par tādiem atzīti grieķu un romiešu filozofiskajā tradīcijā, tikumis-
ki pilnīgo un stiprina tiklab prātu un gribu, kā arī tieksmes. Savstarpēji
šie tikumi saistīti, taču nozīmīgākā starp tiem ir Apdomība, tikumu
karaliene, citiem vārdiem — praktiskā Apjēgsme kopā ar Gudrību,
jo Apdomībai ir ciešs sakars ar Prātu kā noteicēju pār mūsu
darbību.^x

Runājot par Apdomību, pats svarīgākais, ka Apdomība (tāpat kā
Māksla, ciktāl tā skar Darīšanas, nevis Darināšanas jomu) ir Prāta
tikums — tā ir Praktiskā prāta tikums, bet nekādā ziņā — zinātne, arī
praktiska zinātne ne. Apdomība nav morāles likumību ievērošanā
nepieciešamu, gatavu patiesību un vispārēju noteikumu kopums —
lai cik individualizēti tie būtu. Par Apdomību liecina vienīgi tas, cik
taisnīga ir tieksme. Morālās izvēles akts ir tik individualizēts (gan
izvēles priekšā stāvošā cilvēka neatkārtojamības, gan arī līdzīgo
apstākļu konteksta dēļ, kurā izvēles akts notiek), ka praktiskais
spriedums — gan kā izvēles rezultāts, gan kā mans apgalvojums
pašam sev: "Tas ir tas, kas man vajadzīgs" — taisnīgs būs vienīgi
tādā gadījumā, ja manu vēlmi enerģija patiešām *hic et nunc* būs
taisnīga un tieksies uz patiesi labo cilvēka dzīvē.

Tiktāl par noteicošo, dominējošo, šo karalisko lomu, kādu cilvēka
dzīvē spēlē Apdomība, būdama vienlaikus gan Prāta, gan morālais
tikums.

Taču mēs zinām, ka viens no Praktiskā prāta tikumiem ir Māk-
sla — intelektuāls, bet ne morāls tikums, — kuras uzmanības lokā
ir labais darbā, bet ne labais cilvēkā.

Te nu top skaidrs, ka starp Mākslu un Apdomību pastāv noteiktas
attiecības un — arī konflikts. Māksliniekam, ciktāl viņš ir mākslinieks,
mērķi saistās ar viņa darbu un labo darbā — nevis ar cilvēcisku dzīvi.
Taču kā cilvēkam mērķi viņam saistās ar pašu dzīvi, ar labo viņa dzī-
vē, nevis paša darbu. Ja viņš sev par augstāko labo, par galējo mēr-

* Ruo (*Rouault*) Žoržs (1871 — 1958) — Maritēna draugs, franču gleznotājs, kura darbos jūtama fovisma un ekspresionisma ietekme, dominē traģikomiskas, simboliski mistiskas noskaņas.

** Hotorns (*Hawthorne*) Natanjels (1804—1864) — amerikāņu rakstnieks, romānists.

ķī izvirzītu to mērķi, uz ko tiecas mākslā jeb labo savā darinājumā, viņš vienkārši būtu elku pielūdžs. Patī savā domēnē Māksla ir suverēna, tāpat kā gudrība — savā; pateicoties savam objektam, tā brīva no pakļautības kā gudrībai, tā arī apdomībai un un citiem tikumiem. Taču pateicoties subjektam, kurā tā rod savu eksistenci, pateicoties cilvēkam, gan pati savā, gan cilvēka dzīvē Māksla atrodas pakļautībā — ārējā pakļautībā cilvēka subjektīvi izvirzītajam labajam. Cilvēka brīvās gribas vadīta, māksla nokļūst morāles normu un vērtību jomā, kurā nav vietas tādām labajām, ko varētu pretstatīt labajam cilvēka dzīvē. Māksla ir pats augstākais, ciktāl runa ir par darbu, turpretī Apdomība jeb morālā gudrība, taisnīga lēmuma pieņemšanā nepieciešamais tikums, ir pats augstākais, kad runa ir par cilvēku.

Konfliktu saasina arī tas, ka Māksla nav pakļauta Apdomībai, katrai no šīm jomām ir savs objekts, kamēr, teiksim, zinātne, pateicoties tās objekta sakrītībai ar gudrības jomu, atrodas pēdējās pakļautībā. Kas attiecas uz Mākslas objektiem, it visi tie ir pilnīgā pašas Mākslas kompetencē. Turpretī, ja runa ir par cilvēku kā subjektu, Mākslas kompetencē neatrodas nekas. Valdīt pār visu cilvēka roku radīto pretendē gan Māksla, gan Apdomība. No poētisko vai — ja jums tā tik — no darbojošos vērtību viedokļa Apdomība nav kompetenta. No cilvēcisko vērtību viedokļa, no brīva rīcības akta morālās regulācijas viedokļa kompetence pieder vienīgi Apdomībai un tās tiesības uz varu neierobežo itin nekas.

Kad Apdomīgs cilvēks nopel kādu mākslas darbu, ar pilnām tiesībām aizstāvēdams savu morālo tikumu, viņš ir pārliecināts, ka sargā no Mākslinieka kādu svētumu — labo cilvēkā, un uz Mākslinieku viņš raugās kā uz bērnu vai neprātīgo. Stāvēdams intelektuālā tikuma pozīcijās, Mākslinieks ir pārliecināts, ka sargā nebūt ne mazāku svētumu — labo Dailē, un tā vien šķiet, ka Apdomīgajam cilvēkam viņš skandē šo patiesi izteiksmīgo Aristoteļa maksimu: "Ar prātu samērota dzīve ir labāka nekā dzīve, kas samērota ar cilvēku."

Raugoties no Mākslas viedokļa, jāatzīst, ka mākslinieks uzņemas atbildību vienīgi par savu darbu. No Morāles viedokļa skatoties, vienīgi vājrātīgais var atļauties paust: "nav svarīgi, ko katrs raksta"; māksliniekam jānes atbildība par labo cilvēka dzīvē — gan pašam savā, gan līdzcilvēku priekšā.

Tādam mūsu priekšā nenovēršama spriedze, reizumis pat — konflikts starp divām autonomām pasaulēm, un katra no tām ir suverēna savā jomā. Morāle klusē, kad sastopas ar labo darbā jeb Daili. Māksla klusē, sastapdamās ar labo cilvēka dzīvē. Un tomēr — cilvēkam dzīvē pietrūkst tieši šīs Dailes un intelektuālās jaunrades, kurā pēdējais vārds pieder mākslai; savukārt māksla top cilvēciskās dzīves, cilvēcisko vajadzību un mērķu virpulī, kur pēdējo vārdu saka morāle. Citiem vārdiem, jāatzīst, ka Māksla un Morāle ir divas autonomas pasaules, ka katra no tām ir suverēna savā jomā, taču tās nevar ignorēt, neņemt vērā viena otru, jo cilvēks ir piederīgs abām šīm pasaulēm — gan kā morālās rīcības veicējs, darītājs, kas spēj ietekmēt savu likteni, gan arī kā intelektuālām spējām apveltīts darinātājs. Tā kā mākslinieks visupirms ir cilvēks un tikai pēc tam mākslinieks, autonomā morāles pasaule nenoliedzami ir pārāka (un Cilvēku sevī ciešāk turoša) par mākslas autonomo pasauli. Nav tāda likuma, kas līdzinātos cilvēka likteni noteicošajam likumam. Citiem vārdiem, Māksla netieši un ārēji atrodas morāles pakļautībā.

Nu laiks pievērsties pēdējam jautājumam, kam būtiska vieta morāles valstībā, un jautājums skan tā: kas ir cilvēka dzīves papildījums? Mūsu iepriekšējie spriedumi liek atbildēt Akvīnas Toma vārdiem. Par pilnīgu, pēc viņa domām, atzīstams sev atbilstošo mērķi sasniegušais, jo galējais katras lietas papildījums meklējams mērķa īstenošanā. Nu, lūk, žēlsirdībā mēs topam vienoti ar Dievu, kas ir cilvēka galējais mērķis — kā teicis sv. Jānis: "Dievs ir mīlestība, un, kas paliek mīlestībā, tas paliek Dievā un Dievs viņā."* Tāpat tieši

žēlsirdībā, kas dvēseli dara brīvu no it visiem šķēršļiem, cilvēks rod sev papildījumu.⁵

Ja cilvēka dzīves papildījums izpaustos stoiciskā tikuma atlētismā vai cilvēka paštaisnībā, kura robežojas ar bezgrēcīguma apziņu, mēs visi, bet jo īpaši Mākslinieks un Dzejnieks, atrastos itin bēdīgā situācijā: mums nāktos atmet cerības, ka kaut viens vienīgs cilvēks saucams par gudru — kā cerībās tika vīlušies vēlinie stoīķi. Turpretī, ja par spīti mūsu kļūdām un vajībām cilvēka dzīves papildījums rodams bezgalīgā, visaptverošā mīlestībā starp Radītāja Patību un patību radībā, ikviens no mums — jo īpaši Mākslinieks un Dzejnieks — vēl var cerēt, paļaudamies uz žēlsirdību.

Nav noliedzams, ka Apdomīgā cilvēkam un Māksliniekam nenākas viegli saprast vienu otru. Tomēr abi — Apcerīgais un Mākslinieks, viens gudrības, otrs skaistuma savažots — jau pēc savas iedabas tuvi viens otram. Pat ienaidnieki tiem kopīgi. Apcerīgais, pievērsies augstākajam cēlonim, no kura atkarīga ikkatra esība un darbība, zina arī mākslas vietu un vērtību un spēj izprast mākslinieku. Savukārt Mākslinieks dievina Apcerīgā cēlumu, juzdamies tam garīgi tuvs. Kad abu ceļi krustosies, Apcerīgais atzīs gan mīlestību, gan skaistumu.

Man jāatvainojas, ka nācās pievērsties jautājumiem, kas atrodas ārpus filozofijas ietvariem un ietiecas teoloģijas jomā. Taču tas bija neizbēgami, jo morāles valstība ietver cilvēku, kāds nu tas ir — ne vien tā abstraktajā būtībā, bet arī konkrētajā, eksistenciālajā cilvēka situācijā, un cilvēka eksistenciālā situācija, kā esmu atzīmējis jau iepriekš, ir kas vairāk par dabisko. Ja runa ir par eksistenciālo situāciju, jāatzīst, ka tajā saskaramies ar dotībām, kas izzināmas ar teoloģijas — ne filozofijas — starpniecību. Viena no šādām dotībām saistās ar tikumiem, ko cilvēks savā dzīvē īsteno, un ar žēlsirdības mīlestību, par kuru jau tik runājis. Līdzās morālajiem tikumiem būtībā pastāv vēl citi tikumi, kas arī būtu aplūkojami; šie citi tikumi — Ticība, Cerība, Žēlsirdība — ir Dieva dāvana, un tos dēvē par teoloģiskajiem tikumiem, tā kā to objekts ir Pats Dievs. Starp tiem izcilākais, pēc sv. Pāvila atzinuma, ir Žēlsirdība.

Tā nu, par laimi cilvēkam un par laimi māksliniekam, morālē tikumu karaliene patiesi ir Apdomība, tomēr karaliene tapusi par kalponi Žēlsirdībai. Vienīgā īstenā visu tikumu karaliene ir Žēlsirdība jeb Dieva dāvētā mīlestība uz Dievu un uz mūsu līdzcilvēkiem, un patiesībā tā ir Dieva mīlestība uz mums. Dabiskās lietu kārtības ietvaros, kā ievērojis Aristotelis, nav iespējama draudzība starp Jupiteru un cilvēku, tā kā draudzības priekšnoteikums ir zināma vienlīdzība. Turpretī tās lietu kārtības ietvaros, kas pamatojas līdzcietībā, kura cilvēku pacel, paverot tam ceļu uz paša Dieva dzīvi, starp cilvēku un Dievu pastāv īsta draudzība, personiskas attiecības un dalīšanās it visos labumos, kāda draudzībai raksturīga. Šī mīlestība uz draudzību, kurā cilvēks vienojas ar Dievu, ir līdzcietības dāvētā Žēlsirdība.

Žēlsirdība neatceļ nepieciešamību pēc Apdomības un morālajiem tikumiem vispār. Bez tiem Žēlsirdībai neiztikt — iemiesodamās dvēselē, tā iemieso arī šos tikumus, tos pilnīgodama. Tomēr morālo dzīvi Žēlsirdība pārveido un pilnīgi maina lietu kārtību, vērzdama cilvēku iekšēji labu un mācīdama tam mīlēt likumu kā sava drauga lemto likumu. Tā, lūk, morālais likums, kas kā ienaidnieks nolād mūs mūsu grēcīgumā, top par mūsu draugu, par mūsu ceļu uz brīvību. Un galu galā, pārveidojusi cilvēku, žēlsirdība pati liek viņam īstenot likumu — nevergojot, jo to, ko paredz likums, cilvēks veic brīvi un ar mīlestību. Kaut arī konfliktu starp Apdomību un Mākslu Žēlsirdība nenovērš, Žēlsirdīgā cilvēkam tā dod iespēju šo konfliktu pašam brīvi risināt, liekot Mākslai, ko spārno mīlestība, rast saskaņu ar Apdomību — nevis kā ar naidīgās puses karalieni, bet gan kā ar sev draudzīgu Žēlsirdības kalponi.

Fragments no grāmatas

"The Responsibility of the Artist" by Jacques Maritain — New York: Charles Scribner's Sons © 1960.—P.21—45.

Tulkojusi AGITA LŪSE

* Jāņa 1. vēstule — 4:16.

SINIBA BES DARBA:
MUGURAS PUSE ABI DSIMUMI IR
BESDARBINEEKI.
MEHMI AKLI UN KURLI.
PAT KLIBOT NEWAR US ABI PUSEM.
MAHZEES PASIHT PATS SEWI!

KOMENTĀRI

I Akvīnas Toms par būtiskākajiem prāta tikiem atzina gudrību, zinātniskumu, izpratni par sākotnējiem principiem, apdomību un mākslu. Sk.: *Basic Writings of St. Thomas Aquinas*.— N.Y., 1954.—Vol.II, P.431—436.

II Maritēns, tāpat kā Akvīnas Toms, uzskatīja, ka spekulatīvais jeb teorētiskais prāts šķirams no praktiskā prāta. Teorētiskais prāts izzina esamību un labo kā tās atribūtu, praktiskais prāts turpretī atstāj savu iespaidu uz gribu, vada cilvēku konkrētās morālās izvēles situācijās.

III Māksla, būdama prāta tikums, norāda uz veidu, kādā darināmas konkrētas lietas, taču vienlaikus tā ir darbības gultnē ievirzīta tieksme. Sk.: *Basic Writings of St. Thomas Aquinas*.— P. 435.

IV Pie tām atziņām, ko cilvēks gūst "uz neapzinātā sliekšņa", pieder zināšanas, kuras rodas, pateicoties sliecībai (*inclination*), jeb — iedzimtās zināšanas (*knowledge through connaturality*), pirmkārt — poētiskās atziņas, pirmsreflektīvās atziņas par morālajām vērtībām, kā arī mistiskā pieredze. Sk.: *Joseph W. Evans. Maritain Jacques// The Encyclopedia of Philosophy: Ed. by Paul Edwards. N.Y.—Vol.5 & 6.— P. 161.* Maritēna uzskatus par radošo intuīciju nenoliedzami ietekmējusi Z.Freida teorija.

V "Personība ir garīgs universs, kas apveltīts ar izvēles brīvību, līdz ar to būdams no pasaules neatkarīgs veselums, un nedz daba, nedz valsts nevar bez atļaujas pārkāpt šī universa sliekšni."— *Humanisme intégral.— Paris, 1968.*— P.18. Cit. pēc: *B.L. Gubman. Krizis sovremennogo neotomizma.— M.: Visšaja škola, 1983.—P.81.*

VI Saskaņā ar tomistiskās filozofijas viedokli ontoloģiski izprasts labais izsaka indivīda vai lietas atbilstību savai iepriekšnoteiktajai formai un vietai esamības hierarhijā. Savukārt jaunais tiek interpretēts kā lietas (indivīda) neatbilstība formālajai tās iecerei; jaunais sastopams, pateicoties nejausiem cēloņiem, kas "bojā esamību". Sk.: *Basic Writings of St. Thomas Aquinas.*— Vol.II.—P.25.

VII Pēc Maritēna domām, viens no tikumiski labā izpausmes aspektiem ir vērtība (formālās cēlonības perspektīvā), bet otrs ir mērķis — mērķa jeb galējās cēlonības aspekts.

VIII Jēdziens par dabas noteikto likumu (*natural law*) raksturo likumu, kas

dabisks ne vien tajā nozīmē, ka izsaka cilvēka iedabas jeb būtības pastāvēšanas un izpausmes normu, bet arī otrā nozīmē, saskaņā ar kuru šis likums cilvēkam zināms dabiskā ceļā, t.i., pateicoties sliecībai jeb iedzimtībai. IX Morālos slēdzienus Maritēns iedala spekulatīvi praktiskajos un tīri praktiskajos; tīri praktisko slēdzienu pamatā ir predikāts, kurš ir nevis universāla morālā norma, bet gan cilvēka kā izvēles subjekta eksistenciālā dispozīcija. Morālās vērtības cilvēks iepazīst divējādi: filozofiskas refleksijas ceļā vai arī — tīri intuitīvi, pateicoties savai sliecībai.

X Morālos tikumus apdomība vieno ar prāta tikiem un norāda uz "lietu darināšanas pamatiem". Sk.: *Basic Writings of St. Thomas Aquinas.*—Vol.II—P.435. Ž.Maritēns pārņēma Akvīnas Toma mācību par prāta tikumu apvienošanu ar morālajiem tikiem, saskatīdams tajā iespēju harmonizēt attiecības starp personības iekšējo pasauli un kultūras tendencēm. Morālo tikumu karaliene Apdomība (angl.: *prudence*— spēja spriest par iespējamiem darbības rezultātiem, sk.: *The American Heritage Dictionary — Boston, 1985.—P.998*) latīņu valodā tiek apzīmēta ar vārdu *prudencia*, kas atvasināts no *providentia* un tulkojams kā "paredzēšana", "iepriekšzināšana", "gudrība" un — "apdomība".

¹"Pour pouvoir penser librement, dit Renan quelque part, il faut être sûr que l'on écrit ne tirera pas à conséquence." *Chroniques de l'Ermitage, Oeuvres complètes, Paris, NRF, 1933, Vol. IV — P.385.* (Aut. piez.)

²"C'est après le repas qu'on appelle l'artiste es scène. Sa fonction n'est pas de nourrir, mais de griser." *De l'Importance du Public, Ibid., P. 193.* (Aut.piez.)

³"Les questions morales vous intéressent?!" — "Comment donc! L'étoffe dont, nos livres sont faits!" — "Mais qu'est — ce donc, selon vous, que la morale?" — "Une dépendance de l'Esthétique." *Chroniques de l'Ermitage, Ibid., P.387.*

⁴Quoted from Etienne Charles in "Renaissance de l'Art français", April, 1918. (Aut.piez.)

⁵Cf.Sum. theol., II-II, 184, 1 & 2.

MAZAIS CILVĒK, KO NU? jeb Arhitektūras profanācija

Pilsēta esot vieta, kurā cilvēks saņem augstāko sociālo sankciju — būt tādām, kāds viņš ir. Tomēr ilgstošajā nacionālo un sociālo grupu kopdzīvē sabiedrība lēnām un mērķtiecīgi pārveido savus locekļus.

Krievu padomju (starp citu, neatteiksimies priekšlaicīgi no šī laikmeta apzīmētāja) mākslas zinātnieks Leonīds Nevlers eseju "Kultūra hamstva"¹ sāk ar amizantu piemēru: viņš aicina tipiskajā Krievijas mazpilsētā Pereslavļā apskatīt arī mazo ziloņa skulptūru pilsētas centrā. Tā gan ir nedaudz bojāta, bet ne pārāk, ne līdz galam. Protams, doma — kāds neapmierināts, līdz nav pietiekoši pazemojis šo mākslas darinājumu — var likties mežonīga. Un tomēr, tikai šādā — izkropļotā veidā dekoratīvā skulptūra iekļaujas apkārtējā vidē, kur ir netīrs, bet ne pārāk. Viens soliņš salauzts, otrs saglabāts. Šoseja ir gan asfaltēta, bet apmales pavirši apbērtas ar šķembām. Pilsētā nav taisna žoga, gludas un neapzīmētas sienas, līdzena jumta bez ielāpiem. Visa apkārtnē ir vienādi morāli un fiziski nolietota, visur nesaprotamā veidā tiek uzturēts kopējais vidēji statistiskais līmenis atkāpēm no ideālas kārtības.

Nevlers dod mazpārliecinošu reveransu Baltijai — par tās relatīvi augstāko vides kultūras līmeni. Tomēr gan Krievijā, gan Latvijā, "ja kāds arhitekts nolemtu — lai tur vai kas — uzcelt pirmklasīgu "eiropesku" kafejnīcu un pat būtu "izgrūdis" savu projektu cauri visām instancēm, katrs celtnieks un krāsotājs nejausi pacenstos pazemināt savai (krievu cilvēka, bet Latvijā lielākā daļa celtnieku ir krievi. — J.L.) sirdij svešo ideālu līdz tam pašam vidējam līmenim. Pat ja mūsu mītiskais arhitekts izsekotu burtiski visam, pats dabūtu krāsas un saļauktu to paraugus, — arī šajā gadījumā apkalpojošais personāls un apmeklētāji kopīgiem spēkiem, protams, neapzināti, padarītu interjeru atbilstošu saviem priekšstatiem parkultūras normu un tad jau sāktu to uzturēt attiecīgajā kvalitātē."²

Nekā pārsteidzoša šajā līdzībā nav, tomēr pesimistiskais konstatējums varētu būt spriedums Latvijas arhitektūrai, kura izpilde ir nosacīti atlikta. Pagaidām vēl mūsu pilsētvidē sadzīvo tas, "kas ir", ar to, "kā vajadzētu būt" vai "kā bija", kas ir viens un tas pats. Reālajā sadzīvē mēs visu šo "netīrumu, bedru, plaisu" simbolisko jēgu neievērojam, lai gan aizvien vairāk esam pārsteigti par savu nespēju sakārtot apkārtni, jo lietu kārtība, notikumu ritms vairs ne(atbilst) mūsu (viņu) domāšanas struktūrai. Okupācijas laikmeta apzinātās korekcijas

kolektīvajā psiholoģijā un pārkāpumi cilvēktiesību jomā ir spieduši samierināties ar jaunveidoto Latvijas ainavu. Darbojas kāds nepārvarams spēks, kurš liek cilvēkiem ar augstāko izglītību darīt ne to, kas izsaka viņu priekšstatus par skaisto un vajadzīgo. Visas iebildes par celtniecības tehnoloģijas atpalicību, materiālu trūkumu u.c. der līdz tam sliekšnim, līdz atziņai, ka pēckara Latvijas dzīvojamās vides primitīvais raksturs ir padomju sociālisma modeļa iedzimtā kaite.

Valdošā ideoloģija aicināja arhitektūru pārveidošanas darbā, uzskatot pirmspadomju laika sasniegumus par kļūdām, bijušās trauzlās struktūras par materiālu rupjai pārbūvei. Daudzstāvu blokēkas uz mazo savrupbūvniecību un puķudārziņu fona ir realitāte. Pamatojoties uz visai vilinošo tēzi par dzīvokļu celtniecību kā padomju valsts uzdevumu, kuru sekmīgi veicot tā dāvina pilsonim tiesības irēt dzīvokli par samērā zemu maksu, Latvijā ir izvēsta masveida dzīvokļu būvniecība. Lielais Dāvināšanas process ignorēja daudz ko: materiālu trūkumu, zemo darba ražību u.c., arī to, ka viena no dzīvokļa pamatfunkcijām ir cilvēka pašizpaušme SAVĀ MĀJOKLĪ, vienalga, vai tas ir īres nams, savrupmāja, vasarnīca utt. Padomju proletkulta inspirētās mājas-komūnas Latvijā neieviesās, un strādnieku kopmītnes ir tikai šīs idejas atblāzma. Telpa rada personiskās brīvības sajūtu. Šo aksiomu papildina Korbjū sentence: "Telpa iespaido audzinoši." Ar Orvela prozas palīdzību varam iedomāties, cik "audzinoši" bija trīsdesmo gadu mēģinājumi izmitināt padomju cilvēku.

Katra nākamā paaudze mācās apgūt esošo mājokli, grūtāk tas ir jaunā, neierastā vidē. Krievam, kurš sev nepieciešamo drošības, harmonijas, ritma un arī nekaunības (vārdam "хаметь" Dāls gan dod skaidrojumu — "понимать", "разуметь"), tātad izpratnes sajūtu ir saņēmis sādžā, gluži tāpat kā latvietis savu nacionālo mentalitāti — savrupajā latvju sētā, lielpilsētā Rīgā ir problēmas. Problēmas: kā pielāgoties jaunajai dzīvei jaunos apstākļos vai arī otrādi — kā pielāgot apkārtni tradicionālajam dzīvesveidam.

Psiholoģiski īrnieks mājokli "pieņem" brīdī, kad viņš spēj identificēt (IDENTIFIKĀCIJA kā augstākā orientācijas pakāpe) ne vien personīgo dzīvokli, bet arī kāpņu telpu, ieeju mājā, tās tuvāko teritoriju un SAVU rajonu kopumā. Mūsu jaunajās pilsētās cilvēks var iekārtot dzīvokli atbilstoši savai gaumei kaut vai pēc formulas "Mans nams — mana pils", bet ēkai pieguļošā

teritorija viņam ir *terra incognita*, jo ceļš no transporta pieturas uz dzīvokli vai apkalpes centru ved caur noplukušiem sporta laukumiem, gar savrupmāju žogiem un veciem kapiem, līdzās ir garāžas un civilizācijas atkritumiem piebārstīti klajumi.

Vienkāršākais veids, kā padarīt naidīgo apkārtni par savu, — atstāt tajā SAVAS zīmes, līdzīgi, kā alu cilvēkam — iegriezt sienās zīmējumus. Tās norāda uz cilvēka nacionālo piederību, politiskajiem uzskatiem, gaumi, arī materiālo stāvokli. Migrantu pašapliecināšanās svešajā kultūrvidē sākas ar mūsu, t.i., iedzimto rīdzinieku, izpratnē piedauzīgajiem uzrakstiem uz pretuguns mūriem, vārtu telpās un transporta tuneļos. T.s. grafiti daudzveidīgā un krāsainā esamība Rietumu pilsētā mūs pārsteidz, jo esam audzināti ar domu, ka "tur viss ir ļoti kārtīgi". Vai mūsu sabiedrības grafiskais huliģānisms sasniegs to māksliniecisko sliekšni, lai kļūtu par estētisku parādību pilsētvidē? Rietumu pasaulē rupjie zīmējumi publiskās vietās kontrastē ar perfektām metāla barjerām, marķētāmiel apmalēm, koptiem zaļumiem utt. Grafiti iespējas uz mūsu greizajiem žogiem? — pagaidām tikai asprātīgas politiskas replikas burtu salikumā, kā KŅSS vai iemīļotās popgrupas. Tikai civilizētās, par savu kultūras potenciālu pārliecinātās pilsētās šie *infant terrible* izlēcieni nav bīstami, bet ir pat amizanti.

Atgriezīsimies mājoklī — mazgabarīta blokēkā vai komunālajā pirmskara kvartālā. Minimālajā dzīvoklī vai tā daļā nav vajadzības (un arī iespēju) pārvietot mēbeles, jo tas būtu tikai daļējs uzlabojums, trūkstot pašam galvenajam — telpas kvantitātei. Īrnieka izvēles iespējas ir nelielas, un tās pašas nav atļautas: aizbūvēt vai iestiklot lodžiju, nojaukt kādu starpsieni, izmainīt logu vietu un formu u.c. Kāpēc daudzdzīvokļu mājas iemītnieks individualizē savu dzīvokļa lodžiju ar krāsojumu, ar iekārtas priekšmetiem, ēkai pieguļošo zālienu ar puķēm vai citādi? Radīšanas prieks un apmierinājums, ko dod piedalīšanās SAVAS telpas iegūšanā, nav vienīgais rezultāts. Prakse rāda, ka individuāli radītie vides fragmenti dažkārt ir dzīvotspējīgāki nekā unificētais labiekārtojums no tipveida albuma detaļu lappusēm. Man neļaus samelot kolēģi, kuru darba pienākumos ietilpst uzdevums — uzraudzīt ēku tuvākās apkārtnes labiekārtojumu jaunbūves nobeiguma procesā. Iedzīvotāji stāda puķes gluži kā bērni — nemākulīgi, bet "paši"!

Individuālās apbūves, vasarnīcu un dārzkopības kooperatīvu rajonos, pilsētas dzīvokļu īrniekiem kļūstot par ēku īpašniekiem, pieaug arī viņu brīvības apziņa. Būvētāju rīcībā nonāk materiālie līdzekļi, tiesa gan, vienlaicīgi ar projektiem. Rietumu civilizētajā pasaulē dažādie gan juridiska, gan materiāla rakstura ierobežojumi spiež pieturēties pie sākotnējās ieceres, to nepieciešamības gadījumā atļautā veidā izmainot. Padomju birokrātijas džungļos projekts daudziem ir tikai formāls iegāns, lai varētu saņemt atļauju celt. Būvēšanas ataviskais instinkts tad nomāc civilizētā sabiedrībā obligātos kopdzīves noteikumus.

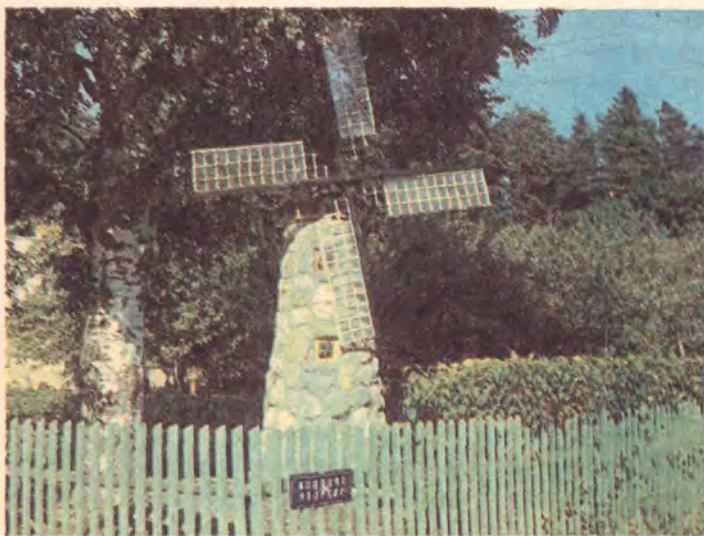
Mājoklis, kuru ceļtā īpašnieks tikai pats sev, ir līdzīgs triko auduma drēbēm — tas ir elastīgs un labākajā gadījumā saglabā nedalītu apkārtnes skaistuma un ikdienas dzīves vienotību. Tas spēj arī pilnībā piekļauties būvētāja primitīvajai dabai un parādīt to visā kailumā. Mūsdienu celtniecības profāna būvētā ēka glabā tautas arhitektūras sinkrēto raksturu, "kurā domāšanas process nav atsvešināts un pretnostādīts

fiziskajam darbam... Viss šajā procesā dzimst no tēlainiem priekšstatiem par mājokli un pārvēršas par mājokļa tēlu".³ Vienkāršākie ietekmju avoti ir kaimiņa māja, kādi žurnāli, ārzemēs redzētais, līdz pat rigorozei prasībai — uzcelt īstenu nacionālu ēku. Sinkrētisms pastāv visu īpašnieka dzīves laiku, un bieži vien līdz ar viņa nāvi laika zobam padodas arī māja. Tā ir bijusi pārāk piemērota vienai konkrētai personai. Rīgā spilgts piemērs ēkai viena mūža garumā ir Smilģa savrupmāja Āgenskalnā, kurā lielais teātra režisors bija "inscenējis savu dzīvi". Tiesa gan, no ēkas atliekām izauga Teātra muzejs. Mazākiem ģenijiem ir mazākas drupas.

Apkārtējā ainava, ēku iekštelpa un ārtelpa, pielietotie materiāli — visu to individuālais būvētājs apstrādā vienādā mērā, ar mīlestību un respektu. Par spīti aizliegumiem, administratīviem šķēršļiem, ierobežotām iespējām pilsētu nomalēs, vasarnīcu rajonos pastāv "samostrojs", kuru latviski tulko kā "patvaljīgo celtniecību". Ievērojiet, krievu valodas enerģiskais vietniekvārda un verba apvienojums latviski tiek "tulkots" ar pasīvu juridisku terminu. Pat atmetot dažus drastiskākos piemērus no okupācijas karaspēka kara pilsētiņas kvartāliem, kā īsta krievu krāsns daudzstāvu blokēkas istabā (?) un kūtiņa tās pagalmā, jāatzīst, ka aina kopumā ilustrē "alu civilizācijas" un "fundamentālās" modernās arhitektūras bezkompromisa cīņu par ietekmes sfēru cilvēka apziņā.

Cīņiņš sākas Rietumos — kā daudzas sabiedriski politiskas parādības — dažas desmitgades pirms kolizijām mūsu pilsētvidē. "Tur", demokrātiskajā sabiedrībā, celtniecības industrija arī bija saražojusi daudz unificēto blokēku. Tās, protams, bija kvalitatīvas, atbilstošas salīdzinoši augstam dzīves standartam, bet tomēr vienādas un, pats galvenais, neatbilda iedzīvotāju tradicionālajam priekšstatam par mājokli, kāds nu tas ir katrā kultūrā.

Pirmais kritiskās piezīmes saņēma Modernās Arhitektūras radītājs, klasiķis, tolaik gan vēl jaunais arhitekts Lekorbizjē jeb, kā Rietumu arhitektūras prese atļaujas viņu saukt tagad, — Korbjū. 1926.g. franču rūpnieks Frjužess pēc viņa projekta uzbūvēja strādnieku ciematu Pesakā, netālu no Bordo. Kas ar to notika dažus gadus vēlāk? "Es pārliecinājos par lielām izmaiņām. Zaudēta vienotība, kuru tai piešķīra Lekorbizjē smalkā polihromija. Māju īpašnieki ir izteikuši savu individualitāti, izdalīdami ēkas ar folkloras motīviem, krāsainām joslām un simboliskiem attēliem. Ēkas individualizējušās, izjaucot kopējo ansambli, par kuru gan vajadzēja rūpēties pilsētas varai un valdības orgāniem, kā tas notiek anglosakšu zemēs. Praktiskas izmaiņas izdarītas pašas pirmās: atklātās telpas uz plakaniem jumtiem, kuras norobežoja elegantas kolonādes (ar soli 7,5 m), ir aizbūvētas... Citas izmaiņas izsaucis pats apbūves veids, divstāvu rindu ēkas, kurās viens pie otra bloķēti divlīmeņu dzīvokļi, kas ir pretrunā ar vietējām tradīcijām".⁴ Starp citu, līdzīgs būvveids, racionāls un lēts, ir izmēģināts arī Rīgā divdesmitajos gados — pilsētas blokēkās Liepājas un Ropazu ielās. Lai gan atbilstoši mūsu klimatam veidots ar slīpētajiem jumtiem, tas nav guvis izplatību to pašu tradīciju trūkuma dēļ. Minētā pētījuma autors izsaka domu, ka daļa jauno Korbjū ideju — lentveida logi, fasāžu izpildījums apmetumā, atsakoties no koka un metāla, nav izturējušas laika pārbaudi, bet galvenais — plānojums un konstrukcijas: karkasa ēka ar brīvi izvietotām starpsienām, kuras var arī nojaukt, ir veiksmē.

Artefakts, kuru analizē nopietns kritiķis pasaules klases arhitektūras žurnālā, ir padomju arhitektūras ikdiena, gan ar vienu būtisku niansi — tās ēkas, kuras "jāuzlabo" padomju pilsonim, nav Korbjū celtās divstāvu blokēkas. Mūsu daudzstāvu pilnas saliekamības lielpaneļu dzīvojamās mājas pieļauj ļoti minimālas konstruktīvas izmaiņas, kuras reducējas uz lodžiju izmantošanu.

Mēģinājumi estētiski limitēt, iegrožot vai vispār aizliegt iedzīvotāju radīšanas prieku, pārveidojot SAVU dzīvokli un tā apkārtni, sastapa iebildumus ne tikai no pašu īrnieku puses. Arī sociologi un mākslas kritiķi par šo parādību ieinteresējās, tiesa gan, savtīgos nolūkos. Viņi saskatīja vielu pētījumiem, kuri atsegtu cilvēka rudimentārās spējas — pašam veidot savu mājokli.

Pētījumu par iedzīvotāju celtniecisko pašdarbību veicis prof. Bernards Lassus Francijas zinātnes un tehnisko pētījumu Galvenajā direkcijā, kas vien jau apliecina valdības interesi par šo problēmu. "Speciālistu grupa apsekoja vairākus Francijas novadus, tika reģistrētas ielas, viena pēc otras, ēkas — viena pēc otras. Etnogrāfus, sociologus un arhitektus interesēja ēku fasādes, žogi, vārti, kāpnes, teritorijas labiekārtojums. Konstatēts, ka vislielākā izdomas spēja ir ēku nelielo priekšdārziņu kopējiem. Tie ir gan strādājošie, gan invalīdi un pensionāri. Lassus viņus dēvē par "iedzīvotājiem — peizāžistiem", bet pašu parādību ierindo priekšpilsētu subkultūras jaunajā folklorā."⁵

Virkne grāmatu apskata gan izteikti personīgās lietošanas objektus⁶, gan naivo būvētāju radītos telpiskos efektus⁷, gan profāno celtnieku psiholoģiju⁸.

Ķircinošs ir bijis arhitektūras modes dialogs ar mājokļa kultūru pēckara Latvijā. Cilvēki, pirms gadiem trīsdesmit ievācoties tolaik jaunajās Ķengaraga panelmājās, atstāja atkritumu laukumos savu vecāku mēbeles — miera laika amatnieku labi nostrādātu vietējo eklektiku. Tagad viņu mazbērni tādas pašas mēbeles par bargu naudu meklē — antikvariātos! Tolaik jaunie, šodien prominentie arhitekti aizrāvās ar "līstīšu" stilu, atmetot katru interesi un cieņu pret Vēsturisko. To var izskaidrot ar "pēcbada efektu", kurš radās, nedaudz paceļot "dzelzs priekškaru" un pēckara paaudzes nepatiku pret retrospektīvismu, kas asociējās ar nesenās pagātnes totalitārajiem režīmiem.

Katra jauna paaudze, iekārtojot savu mājokli, atrodas izvēles priekšā. Dzimtas mantojums, vecās un jaunās sadzīves elementi, to koeksistence principā nav atkarīga no materiālās rocības, telpas mērogiem. Padomju sadzīvē to fiksējuši Ilfs un Petrovs "Divpadsmit krēslos" — nemirstīgajā kanibāles Eločkas tēlā, kas, neraugoties uz nabadzību, mājokļa iekārtojumā sacentās ar pašu miljonāru van der Bildu dzimtu.

Stila trūkums, disharmonija, vēlēšanās parādīt to, kas uz apkārtējās vides pieticīgā fona varētu liecināt par zināmu labklājību. Lietu reālās vērtības viltošana, uzdodot masveida lēto par elites kultūru. Kas tas ir? Ieraduma spēks pasaka priekšā: KIČS! "Mērogs ir noteicošais faktors lietu reducēšanā uz kiča līmeni. Mazizmēra, fragmentāri darinājumi ir pateicīga augsne kičam, turpretī lielie kompleksi — nē."⁹ Mazizmēra vasarnīca vislabāk atbilst naivā būvētāja, dažkārt — izteikta kičmeņa rocībai, jo tajā var reproducēt gan vēsturisko stilu, gan tautiskās arhitektūras paraugus. Kiča pārdzīvojumā cilvēku neskar estētisko pārdzīvojumu priekšmets, kā tas ir,

klasisko mākslu uztverot. Viņš meklē SAVĀ piparkūku namiņā SAVU nacionālpatriotisko, reliģisko u.c. jūtu atspoguļojumu.

Rietumu civilizācijā kičs ir viena no mākslīgā sociālā klimata sastāvdaļām, kurai jāaizkavē sabiedrības sociālā noslaņģošana. Tikai rūpniecības mazspēja neļāva padomju partokrātijai izmantot šo izdevīgo kvalitātes viltojumu pilnā mērā.

Neraugoties uz Austrumu un Rietumu jeb totalitāro un demokrātisko valsts iekārtu atšķirībām pilsoņu "audzināšanā", mazais cilvēks visā pasaulē ir krustcelēs: viņš nespēj atzīt un pieņemt jaunās arhitektūras estētiskā minimālisma vērtības, kā arī atsāties no iepriekšējo paaudžu grezno vēsturisko stilu iespaidotās gaumes.

Sabiedrības augstāko slāņu mājokļa arhitektūra vienmēr ir iespaidojusi ar telpu lielāku augstumu, "zāles" tipa istabām un greznojumiem, kuru vidū liela loma ir ORNAMENTAM. Pret šo kultūras elementu Modernā kustība ir īpaši agresīva. Austriešu arhitekts Ādolfs Loss, viens no mūsu gadsimta arhitektūras estētikas veidotājiem, 1908.gadā rakstīja: "Mūsdienu cilvēks pieņem vai noraida seno vai eksotisko civilizāciju ornamentus. Bet viņš nerada jaunus. Mūsu senči centās savu oriģinalitāti parādīt apģērbā. Mēs esam kļuvuši daudz pieticīgāki. Mēs neizceļam savu personību, mēs maskējam to ar visiem kopīgu mūsdienu apģērbu. [...] Es atzīstu tetovējumus nēģeriem, izgreznojumus slovāku zemniekam, rakstus kurpniekam uz zābakiem. Viņiem visiem nav nekā cita, kas iedvesmotu un padarītu dzīvi skaistāku. Mums, aristokrātiem, ir mūsdienu māksla, māksla jebkāda ornamenta vietā. Mums ir Rodēns un Bēthovens. Ja viens kurpnieks vēl nav spējīgs viņus saprast, viņš ir tikai nožēlas vērts. Kādēļ gan atņemt viņam viņa reliģiju, ja mēs nevaram neko dot tās vietā?"¹⁰ Losa kurpniekam tomēr izrādījās taisnība — kad lielā mērā ir īstenojies tas, par ko cīnījās modernās arhitektūras patriarhi, parādās citas domas. Lūk, ko piecdesmit gadus vēlāk raksta arhitekts Ero Sārinens: "Kad rodas pārlicība, ka jārada ne tikai tīra funkcionālisma vārdā, bet arī sekojot estētiskiem mērķiem, kas sevi attaisno, tad var tikt izveidoti apstākļi pakāpeniskai ornamenta radišanai. Ir tāda sajūta, ka jau pienācis brīdis patērēt laiku un enerģiju..."¹¹ Padomju Savienībā arhitekts Aleksandrs Ščusevs, kura populārākais darbs ir Ļeņina mauzolejs, uzskata: "...pienācis laiks, kad konstruktīvisma "tīrība" mūs neapmierina, neatbilst mūsu radošajiem ideāliem. Sabiedrība pieprasa arhitektūru, kas runātu sirdij un dvēselei ne tikai ar apjomiem, bet arī ar detaļām."¹²

Ja jau "sabiedrība pieprasa"... Tiešām, PSRS trīsdesmito gadu beigās pēc modernās arhitektūras, kura tika vienādotā ar konstruktīvismu, oficiālā nolieguma, virkne ēku strādnieku pilsētā Ivanovā tika pārbūvēta Staļina režīma pompozajā stilā.

Pētot mazo cilvēku, kurš pats veido SAVU MĀJOKLI, pasaules arhitektūras literatūrā ir radies prāvs terminoloģijas krājums, kas viņa darbību raksturo ļoti niansēti.

ARHITEKTŪRAS AUTSAIDERS — protams, viņš nav "IN", jo nākamajam īrniekam iekļūt jaunu dzīvojamo ēku celtniecības procesā un būtiski to ietekmēt nav iespējams. Mums parastā celtnieku brāķa labošana nav mākslinieciska nodarbošanās. Rietumu pasaulē partnerattiecības var pastāvēt nākamo ēku īpašnieku un celtnieku starpā.

Apzīmējums IEDZĪVOTĀJI—PEIZĀŽISTI norāda uz cilvēku īpašu attieksmi pret dzīvokļa tuvāko apkārtni.

ARHITEKTŪRA BEZ ARHITEKTIEM, PROFĀNĀ, NEPROFESIONĀLĀ, PAŠDARBĪBAS, NAIVĀ arhitektūra izsaka sabiedrības viegli nievājošo attieksmi pret saviem uzņēmīgākajiem locekļiem.

NEATĻAUTĀ jeb SPONTĀNĀ arhitektūra ir būvniecības procesa definējums, kurā ēku plānotāji un lietotāji stāv gan diametrāli atšķirīgas gaumes, gan likuma barjeras pretējās pusēs. Celtniecības iniciatore nav sabiedrība, bet gan indivīds.

HOBBY, HAND-MADE (ar rokām gatavota. — Angl.), SELF-MADE (pašdarināta — Angl.) arhitektūras motivācija atkarīga no sabiedrības bagātības līmeņa. Mūsu pieticīgajā eksistencē naivais būvētājs ir viduspozīcijā starp trešās pasaules "skārdenēm", teiksim, Riodežaneiro nomalē, un Savienoto valstu "namdaru mākslu". Materiālu un amatnieku deficīts liek katram mazēkas īpašniekam šo vaļasprieku padarīt par ikdienas nepieciešamību.

"...viņš no blokiem un ķieģeļiem uzcēla būdu, kur no lietus paslēpties un pusdienlaikā atpūsties. To varēja saukt arī par mājeli — dienvidu sienā bija aizslēgējams logs un iekšā balta podiņu plīts. Arī šādas tādas mēbeles viņš turpat savāca. No iekšpuses būda bija izsista ar tumšbrūniem kartona četrstūriem, ko viņš dabūja, izjaukdams Marokas apelsīnu kastes, no ārpuses ēkas sienas pa gabalu izskatījās vai nu ar vecu lupatsegu, vai pārmodernu gobelēnu noklātas."¹³ Jāpiebilst, ka prozaīķes varonis darbojas mūsu atkritumu izgāztuves rajonā.

Arī Rietumu fabricēto ēku pārpilnībā ikkatrs pašrocīgi darināts mājoklis ir unikāls, tikai būvētājam palīdz labi instrumenti un amatnieku vakaraursos iegūtās iemaņas. "Šodien es izkalu četras savienojuma ligzdas, kurās iegulsies attiecīgi aptēstie stabu gali. Tā būs manas jaunbūvējamās pirts nesošā konstrukcija. Četrpadsmit arhitekta prakses gados ne reizes neesmu pielietojis projektos šādus ligzdu savienojumus. Tie prasa pārāk daudz roku darba un pie pašreizējām namdaru algām ir pārāk dārgi. [...] Pāiet ilgs laiks, līdz jūtams pavisam vienkāršs gandarījums par darbu, ko es daru, par dzīvi, ko es dzīvoju šodien." Tā grāmatas "Pašu rokām būvētas mājas"¹⁴ ievadā raksta amerikāņu arhitekts van der Rīns. Grāmata iepazīstina ar šo visai savdabīgo mūsdienu Rietumu tehnokrātiskā cilvēka pašizpaušmes veidu — pašdarbības arhitektūru ar lozungu "Atpakaļpie dabas!". Pilsētnieks, inteliģents, visbiežāk — jauns cilvēks mēģina atrast civilizācijas neskaru dabas stūrīti, lai tur, par spīti dabas un īpašuma aizsardzības inspektoru vajāšanai, par spīti vājai amatu prasmei, būvētu SEV mitekli. PATS SAVĀM ROKĀM!

ANONĪMĀ arhitektūra, jo tās autori paliek nezināmi ārpus sava areāla. Viņiem nav arī profesionālo mākslinieku godkāribas, tā vairāk ir vēlēšanās izteikt savus ideālus. Nozīmīgas ir radniecības saites, kaimiņu attiecības, jo šajā mikrovīdē veidojas gaumes paraugi un pat estētiskie standarti.

PERIFERĪĻĀS arhitektūras piesaiste pilsētu nomalēm, priekšpilsētām, piepilsētām un vasarnīcu ciematiem nav tikai norāde uz iedzīvotāju pašiniciatīvas objektu izvietojumu. Paradoxāli, jo ierindas mājoklim ir vislielākais īpatsvars celtniecības apjoma ziņā, bet tā vieta ir būvmākslas perifērijā. Daudzdzīvokļu īres nami nav arhitekta prestiža celtnes, un spožākie arhitektūras prāti tos neprojektē (ar dažiem izņēmumiem — Lekorbizjē, Tauts, Erskins u.c.).

PRIMITĪVĀS arhitektūras, ARCHITECTURE IN SPITE

Lauku sēta Liepājas rajonā. Dekoratīva koka skulptūra mājas korē. Mājas labais gars?

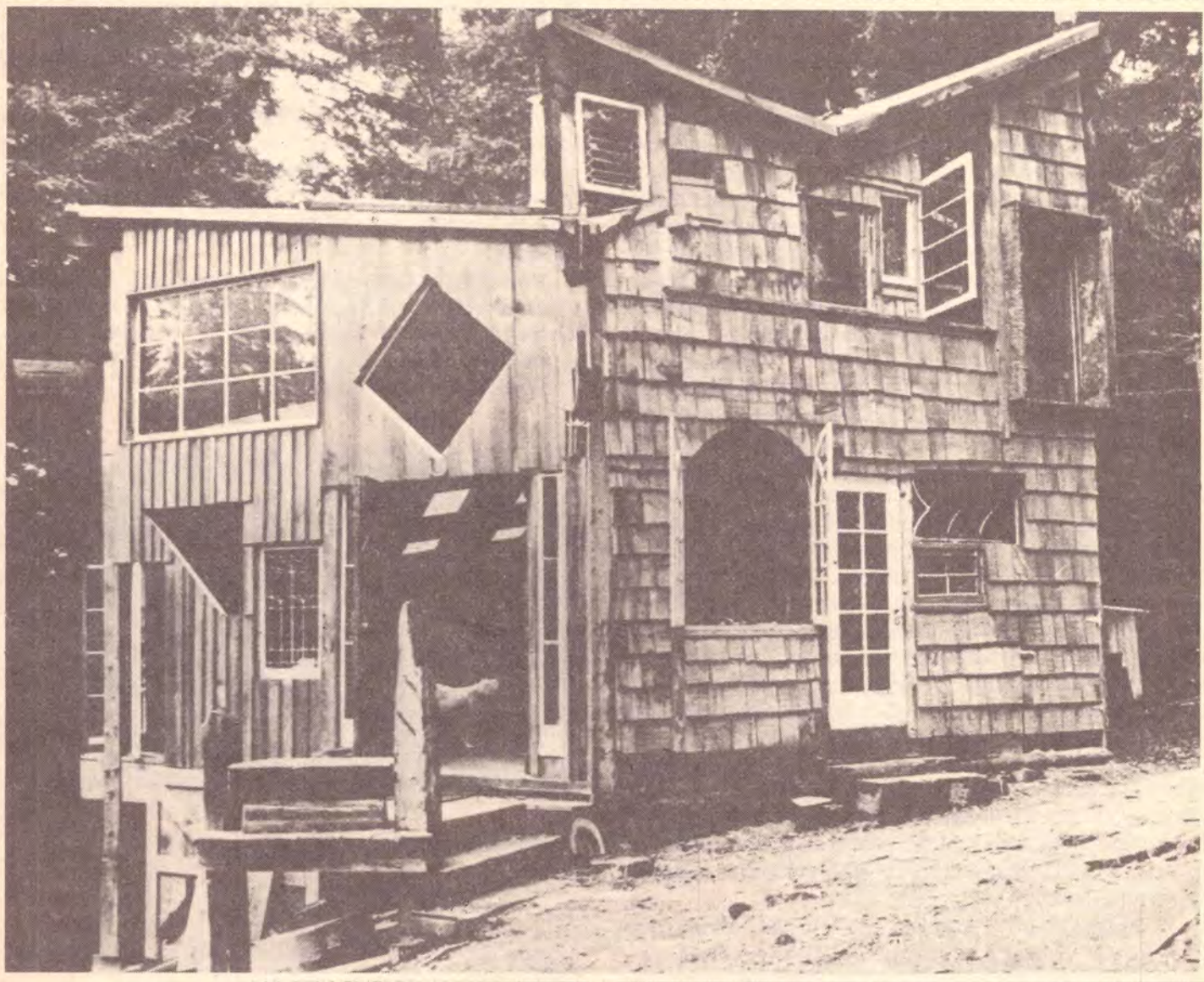
OF ARCHITECTURE (arhitektūra par spīti arhitektūrai. — Angl.) apzīmējums jāatstāj tautām, kuras nav sastapušās ar mūsdienu civilizāciju, būvmākslu, celtniecības tehnoloģiju, to vēsturi un sasniegumiem. Gan Brazīlijā, gan Sibīrijā ir saglabājusies dzīva tautas arhitektūra ar visiem tās kanoniem, kuri nebūt nav naivi, drīzāk jau rafinēti savā vietējo īpatnību izkopšanā.

VERNAKULĀRĀ (*vernacular*: vietējs. — Angl.) arhitektūra ir plašs jēdziens, kas ietver gan profānu darinājumus, gan profesionāļu darbus. Postmodernisma apoloģēti ciņā pret interstila visaptverošo izplatību, pret modernās arhitektūras pretenzijām uz “tīro” formu izmanto esošo vietējo apbūvi, ko daļa sabiedrības vēl uzskata par bezstila un bezvērtīgu. Holandes arhitekta van Eika argumentācija dzīvās vecās pilsētas aizstāvēbai ir viennozīmīgs arhitekta modernista paziņojums brīdī, kad viņš kļūst par postmodernistu. “Pilsētas ir haotiskas, un tādām viņām jābūt. Tās ir kaleidoskopiskas. Šis noteikums jāpieņem kā pozitīvais kredo, kamēr nav par vēlu... Nekāda centralizētā abstraktā norma, neviens cits motīvs, sanitārs vai komerciāls, nevar attaisnot esošo ēku un pierasto ielu iznīcināšanu... Galu galā, pasaule nevar šodien atļauties tādus zaudējumus, nevar ignorēt cilvēku tiesības saglabāt gan arhitektonisko formu, gan mājas apkārtnes sociālo audumu pēc savas izvēles. Viss cits ir sociāla pašnāvība — vietējais genocīds, kurā dzīvi paliek tikai cilvēki.”¹⁵

Latvijā tas ir noticis, pāri palikuši cilvēki, kuru dzīves veids ir izmainīts, solītais sociālisma ideālmotīvs nav realizēts, bet Rietumu LIFE–STYLE (dzīves stils. — Angl.) ir nenoteikts sapnis. Tur radīto dzīvojamo vidi ar visiem fetišiem raksturo NOSLĒGŠANĀS. “Tīra, kārtīga, skaista māja un pagalmi kļūva par salu, kurai apkārt virpuļoja divdesmitā gadsimta dzīves bīstamās straumes.. ne tikai par paslēptuvi no jaunajām šausmām, bet arī par radošās attieksmes pēdējo instanci. Izkrāsot istabu vai visas mājas eksterjeru, vai izcirst jaunu logu, pārstādīt koku nozīmēja likt izpausties cilvēka pamatnepieciešamībai modelēt apkārtni, padarot skaistu vidi ap sevi. Jaunajā Pasaulē no atsevišķi novietotajiem namiem un dārziem, no noslēpumainajām cepamajām restēm, kamīniem, suņiem un dzīvzogiem iztīstījās jauna izpratne par mājas garu, mūsdienu *genius loci* (dabas gars. — Lat.), kas mēģina pārliecināt par privātmāju, dārzu un parku jauno zelta laikmetu. [...] Ainavu arhitektiem jāapdomā amerikāņu nobriedusi mīlestība uz nelielo piemājas laukumiņu. Mīlestība, kuras katrs mazumiņš tikpat spēcīgs, kā daudz vieglāk saskatāmā mīlestība uz milzu mežiem un kalnu upēm. Viņiem vajadzētu domāt mazāk par atvērto telpu un vairāk par noslēgto.”¹⁶

Mazā cilvēka aktīva vai pasīva attieksme pret telpu, ko viņš apdzīvo, mūsu gadsimtā pārstāj būt atsevišķs, perifēriāls sadzīves fakts. Padomju arhitektūras ideologi, apbruņoti ar sociālhigiēnistu prasībām, ir radījuši lētu kolektīvo mājokli, vienlaikus ignorējot vidēji labāk situētā pilsoņa priekšstatus par labklājību SAVĀ MĀJIJĀ, SAVĀ ZEMĒ. Laiks reabilitēt krievu vārda *мещанин* latviskoto mietpilsoni bez kādas tulkojuma nokrāsas. Proletkultiskā mājokļu sabiedriskošanas mānija ir sen apturēta, bet padomju cilvēka “uz platformas” apziņā “zagļu ciema” recidīvs individuālo būvētāju pavada līdz pat šai dienai.

Amerikāņu ainavu arhitektu rekomendācijas ir noderīgas sabiedrībai, kurai jāuzlabo sen izkopts ēku tips — Savieno-

tajās valstīs trīs ceturdaļas ģimeņu dzīvo savrupmājās. Turklāt tās ir vadlīnijas veselai industrijas nozarei, kas aprūpē katru mājas kopēja soli. Teiksim, zālāja pļaušanai ir jālieto vismaz trīs dažādi mehānismi: pašam zālājam, apmalēm un koku, krūmu apļaušanai. Latvijā okupācijas laika sociālo nelikumību nobiedētais un deficīta novārdzinātais pilsonis naidīgi uztver visus ierobežojumus, rekomendācijas, viņš neinteresējas arī par vāji reklamētajiem sadzīves tehnikas jaunumiem. Novērtējot mūsu mājokļa situāciju, arī nelikumīgā un neprofesionālā celtniecība ir apskates vērta. Ieskatot šajā kategorijā būvētāju izdarītās atkāpes no projektiem, prāva daļa ēku ir visai tālu no arhitektu un higiēnistu prasībām, bet diemžēl — arī no vesalā saprāta. Kas tur vainīgs? Neizglītotais mazais cilvēks?

Šo rindu autors pirms gadiem desmit, neskatoties uz akadēmisko aprindu iebildumiem, publicēja rakstu, kurš rādīja naivo arhitektūru kā "reālu iespēju celt mājokļa kultūras kvalitāti".¹⁷ Pirms saņemt pārmetumus par šo "austrumu mežonju", kuri izposta arhitektu un celtnieku darbu (nav noslēpums, ka lielākā daļa blokēku īrnieku ir migranti — ar savu "saprātņi"),

apoloģiju un mēģinājumiem radīt mītu par "cildenajiem barbariem" pēckara Latvijā, aplūkosim arhitektūras profanācijas problēmu ārpus nacionālo attiecību loka. Pārtikušajā un demokrātiskajā Rietumu sabiedrībā arī pastāv valstis ar nacionāli neviendabīgu iedzīvotāju sastāvu. Eiropā mēs "atgriežamies" ar pēckara mantojumu, arī blokēku rajoniem. Jautājums — kā tos cilvēciskot? Dženkss modernās arhitektūras norieta sākumu datē ar daudzstāvu dzīvojamo ēku kvartāla uzspridzināšanu Sent-Luisā, kurš bija jānojauc kā narkomānijas un noziedzības perēklis. Variants, kā sagatavot vietu postmodernajai arhitektūrai, der bagātajai Amerikai ar tās dinamisko dzīves ritmu (katra ģimene ASV maina dzīvesvietu vidēji reizi 3,5 gados), automobilizāciju un mīlestību uz viengimenes māju. Latvijā būs jāsāk un ilgi jānodarbojas ar ēku, kvartālu (Āgenskalna priedes u.c.), rajonu (Imanta u.c.), pilsētu (Olaine, Stučka) pārbūvi, jo tās sabiedrību neapmierina.

Aicinājums uz īrnieku, padomju varas, projektētāju un celtnieku sadarbību šajā procesā PARTNERĪBAS ietvaros

(kā Rietumu pasaulē) pie mums var būt viens no pirmajiem dzīvokļu celtniecības demokratizācijas soļiem. "Lai būtu iespējama nākamo mājpašnieku līdzdalība un līdzdarība, pieņemot lēmumus, grupa Ešenes iedzīvotāju apvienojās kooperatīvā. Šāda organizācijas forma ir noderīga rindu ēkas ar 15–30 dzīvokļiem celtniecībai. Darbs sākas ar interviju, kura ļāva arhitektam atkārtot iedzīvotāju nesaprostos jautājumus un precizēt atbildes. Šī aptaujas forma ļauj iedzīlīnāties nākamā mājpašnieka vajadzībās. Bet metodes negatīvais moments, tāpat kā visām intervijām — pētījumu situācijas samākslotība. Tāpēc otrajā pētījumu pakāpē arhitekti tikās ar iedzīvotājiem viņu pašreizējās dzīves vietās. Tā tiek novērstas iespējamās pretrunas starp cilvēku vārdisko izteikšanos un reālo atieksmi. [...] Arhitekti piedāvāja pasūtītājam vairākas idejas, no kurām viņš izvēlas saviem priekšstatiem atbilstošākas. Tika novērots, ka prasības pēc dzīvojamās telpas lieluma pārsniedza normatīvos standartus, pie tam raksturīga bija vēlēšanās pēc kamīna. Arī vannas istabas bija ievērojami lielākas nekā parasti, turpretī tam, kas saistīts ar bērniem, gandrīz visos gadījumos tika pievērstas maz uzmanības. [...] Partnerības sākuma stadijā daudzi nākamie īpašnieki vēlējās piedalīties visos celtniecības darbos. Prakse parādīja, ka ēkas karkasa uzsliešanas stadijā roku darba izmantošana ir neekonomiska. Kooperatīva locekļi deva priekšroku apdares darbiem, kopsummā individuālais ieguldījums celtniecībā svārstījās no 0 līdz 20%."¹⁸ Austrijas piemērs ir pamācošs speciālistiem dzīvokļu celtniecībā. Arī Tallinas tuvumā top rindu ēku kvartāls, kurā katrs dzīvoklis ir individuāls.

Iedzīvotāju aktīva līdzdalība ir viens no ceļiem dzīvokļu krīzes pārvarēšanā. Līdzīgā situācijā Rīgā trīsdesmito gadu sākumā tika dibināti kooperatīvi mazēku (līdz 4 dzīvokļiem) celtniecībai. Bagātākie Latvijas pilsoņi cēla šos nelielos īres namus Teikā, Pārdaugavā, Mežaparkā, kuros paši apdzīvoja vienu no dzīvokļiem.

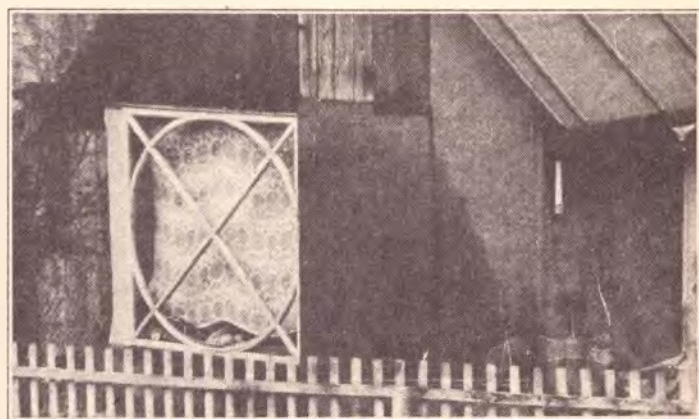
Postošie kari un revolūcijas nebija ļāvuši Latvijā uzkrāt ievērojamu dzīvokļu fondu. Tagad, gadsimta beigās, Otrā republika saņem pēdējās okupācijas laikā celtos blokēku rajonus un Rīgā vien ap simts tūkstoši ģimeņu dzīvokļu rindā. Vai turpināt lētā sociālā mājokļa celtniecību daudzstāvu izpildījumā, veidojot aplamu priekšstatu par dzīves materiālo vērtību skalu? Pasaulē mājoklis ieņem daudz ievērojamāku vietu ģimenes izdevumu un sabiedrības ienākumu budžetu daļās. Tā ir VĒRTĪBA.

Cveiga romānam nav tieša sakara ar ARHITEKTŪRAS PROFANĀCIJU sabiedrībā, bet jautājums tā virsrakstā izsaka bažas. Mazais cilvēks, ko nu? Dzīvoklis arī mūsu sabiedrībā kļūst par tirgus preci, par ko būs jāmaksā. Cilvēkam rodas bažas, realizējot savus pamatinstinktus — dzīves uzturēšanu un turpināšanu, kas ietver arī tiesības uz mājokli. Mājokli, kuru viņš būvējis SEV un PATS SAVĀM ROKĀM. Arhitektūra

nepieder tikai arhitektam, jo katrs no jums ir veidojis savu dzīves telpu vai vismaz piedalījies šajā procesā. Gribējis, bet nav pratis. Telpas veidošana kā pašatklāsmē ir viena no cilvēka kultūras pazīmēm.

Visistākā arhitektūra parādās kā arhitektoniska situācija, kā harmoniska, krāsaina iekštelpa vai ārtelpa. Dažkārt Jūs, meklējot lielo arhitektūru lielajās celtnēs, neredzat gandarījumu mazajā — puķu dobē, nojumē, terasē. Arhitektiem nav jāuztiepj sava Arhitektūra, bet jāuzklausa cilvēku gudrības un pār-gudrības.

Veidojiet paši savu mājokli, un lai tas paliek jums pašiem. Visdažādākajās formās. Neierobežojiet sevi ar arhitektūras formām. Formas ir arhitekta profesijas lieta. Meistarības lieta. Par to jums nebūtu jā rūpējas, jums būtu tikai jāierauga un jāizvēlas... Arhitekti ir gatavi sadarbībai.

¹ Декоративное искусство СССР, 1987/9.

² Turpat.

³ Декоративное искусство СССР, 1965/3.

⁴ Современная архитектура, 1970/2.

⁵ Проект, 1971/6.

⁶ Jan Wampler. *All Their Own. People and the Places They Build*. L., NY., 1978.

⁷ Robert Harbison. *Eccentric Spaces*. L., 1978.

⁸ Oliver Marc. *Psychology of the House*. L., 1977.

⁹ Kitsch. *The World of Bad Taste*. L., 1969.

¹⁰ A. Loss. *Ornaments un noziegums*, cit.no: *Мастера архитектуры об архитектуре*, М., 1972

¹¹ Turpat, 510.lpp.

¹² A.B.Щусев, *Уроки майской архитектурной выставки, 1934.*, cit.no: *Мастера советской архитектуры об архитектуре*, т. 1.

¹³ M.Svire. *Nedziestošā uguns*. Literatūra un Māksla, 1980.g. 6.jūnijs.

¹⁴ *Handmade Houses. A Guide to Woodbutchers Art.*, L., 1975.

¹⁵ Aldo Van Eyck. *In Search of Labyrinthian Clarity*, AA, Jan/Feb, 1975.

¹⁶ Dž.Stilgovs. *Hobgoblins piepilsētā* — Literatūra un Māksla, 1985.g. 5.jūlijs

¹⁷ J.Lejnieks. *Naivā arhitektūra, par vai pret?* — Literatūra un Māksla, 1980.g. 27.jūnijs.

¹⁸ *Partnerschaft im Siedlungsbauten*, DBZ, 1978/1, cit. no: Literatūra un Māksla, 1983.g. 25.februāris.

JĀŅA BULA foto

Kaspars SIDERS

finišs ir nosperts
un starta vispār nav
distance tukša kā mīlotās skatiens
un nemiera spēles. ar sevi
iedvesmo tukšumu

zaims trīs daļās

1. daļa

... bet neviens neiedomājas, ka Dievam vajag atpūsties.
Viņš ir noguris, ļoti noguris.

2. daļa

arī Viņš bija Dievs, kaut citi to dēvēja par Dēlu.
Un tāpēc tās naglas nemaz nesāpēja. Tas viss jau
bija tikai tāds Dievu teātris.

3. daļa

mēs visi esam tikai Dievi

DZIMIS 1971.GADĀ. ŠOBRĪD STUDĒJU BIOFAKĀ,
STRĀDĀJU RĪGAS PSIHONEIROLOĢISKAJĀ
SLIMNĪCĀ (TRAKOMĀJĀ), MĀCOS JAPĀŅU VALODU.

izdegusi svece atstāj atmiņas
nokaltis koks meklē sev jēgu

manam kantorim pretī uz ielas
mīlas mokās nosprādzis
pelēks vilks savēlušos spalvu
lēni piepildās tārpiem

manā kantorī baltā un svētā
pašā pilsētas centrā
kaila mašīnrakstītāja bez nieres
lēni ietinas dūmos

nekā tāda nemaz nav

viena tava kāja
atstāj lotospēdas
otrai ir āža nags

viltus pravieši
nemet ēnu

rokas
kas turējušas ziedu
nokalst

istabā ielidoja tauriņš
nobļāvās:
Rot Front!
un aizlidoja

UZVARA

trīs smilšu sauļas
uzkrīt uz zārka vāka
iekšā smejas vecmāmiņa
izbāž divus pirkstus
un parāda:
Victoria!

TIKŠANĀS AR JĀNTĀRPIŅU

es uzkāpu
viņš nodzisa

Francs Kafka sēdēja tankā T-34 un noguris raudzījās
uz ģenerāli Solovjovu, kas pieņēma karaspēka parādi.
Arī viņš izskatījās noguris.

nomet savu krustu
pacel cepuri
un aizej

tu aizsmēķēji cigareti
es dziedāju serenādi
lai trenētu labāku dikciju
atpeldēja delfīns
un stāstīja par tālām salām
tu nospiedi končiku pret palodzi
un nosīti odu kas džinkstēja
atkal nodzisa dažas saules
es iekodu tev ausī
un šņācu tālāk
nodziedāja pirmā vista
bet mēs nepamodāmies
kaut visi spoki lūdzās

MANA DZĪVE

Es katru dienu iemetu kanālā
vienu aklu ubagu

Bet vakar es aizdedzināju
garīgi slimo bērnu namu

Bet aizvakar es izdūru
acis vecai tantiņai

Bet šodien es nomiru, uzbraucu Debesis
un kļuvi par eņģeli.

PASKĀLS LENĒ

Mežģiņu darinātāja

NOBEIGUMS

Ši iedziljināšanās sevī un savos visslēptākajos sapņos sākumā šķiet gandrīz nepiedienīga, piemēram, visi tie jautājumi, ko jaunais cilvēks uzdeva Ābolītim. Bet atbildes būs vēlāk. Ābolītim nevajadzēja nevienu iztaujāt. Viņa bija no tām sievietēm, kuras šādos apstākļos jau iepriekš zina visu par cilvēku, ar kuru ir kopā. Ne jau Emerī, bet gan kaut kas līdzīgs pārliecībai par viņu, kāda daļa pašas būtības, kas viņai piederēja. Kamēr Emerī runāja, viņai līdzās nostājās kāds trīs četrus gadus vecs puisēns. Viņš laizīja Žervē saldējumu, tas kusa. Ābolītis mazulim uzsmaidīja. Viņai nekad nebija ienācis prātā, ka mīl bērnus. Viņa labprāt noglaudītu puišļa galviņu, atglaustu acis krītošos matus. Bet viņš bija pārāk tālu un mīļājās no vienas kājas uz otru.

Šai vakarā Ābolītim šķita, ka viņas dzīvē ienācis kaut kas patiešām jauns, bet viņa neapzinājās, cik ļoti šī pēkšņā dvēseles un vaigu kvēle jau kļuvusi pierasta. Arī to viņa neapzinājās, ka šī satikšanās ievilkusi tikai jaunu spilgtu krāsas triepienu pelēkajā audeklā, kas līdz šim bija viņas dzīve.

Studentam tas viss nebija tik vienkārši. Viņš bija sarežģīts cilvēks. Ābolītis viņu vienā mirklī savaldzināja, bet viņš pats nevarēja pasacīt, ar ko. To, ko viņš domāja esam viņā atradis, viņš nekad nevienā cilvēkā nebija meklējis. Viņš pat nezināja, kas īsti tas ir. Bet reiz viņam tas būs jāzina. Ābolīša noslēpumainību viņš gribēs piemērot sev. Viņai patiesi un ātri būs jāklūst tādai, kādu viņš to būs iztēlojies, kādu vēlēšies redzēt tad, kad prātīs to pasacīt. Viņam nepietika ar to, ka Ābolītis ir brīva, ka par viņu var sapņot un just nepieciešamību pēc viņas klātbūtnes. Droši vien sievietes parasti ir spējīgākas uz pašapmānu, viņas reizēm visu dzīvi var nodzīvot ar cilvēku, kuram patiesībā nav nekā kopīga ar to, ko viņas iedomājušās.

Tai vakarā Ābolītis iekrita dziļā miegā, kas viņu aiznesa tālu nakts dziļēs. Sapnī viņa gluži kā noslīkusi peldēja zem ūdens. Sajūta, iespējams, bija mazliet līdzīga nāvei, bet ļoti rāmai, tādai, kādu viņa varētu vēlēties un kas būtu viņas piepildījums, viņas patiesais skaistums, atbrīvots no dzīves ierobežotības. Tā viņa nogulēja līdz deviņiem un divdesmit piecām minūtēm.

Turpretim nākamais arhivārs nespēja iemigt. Viņš nemierīgi mētājās gultā, galvā jaucās domas. Protams, viņš domāja par

Ābolīti. Lūk, viņa, smailā viduslaiku cepurē, zirgā auļo tam blakus pa līdzenumu. Uz viņa melnā cimdā tērtās labās rokas rādītājpirksta sēž vanags, kreisā roka tur dunča spalvu; viņš tomēr gluži labi saprata, ka šādā pozā jāatrod cīta. Pēc tam viņš to redzēja guļam gultā ar baldahīnu. Viņa bija kaila aiz gultas caurspīdīgajiem plīvuriem. Uz viņas sakļautajām kājām gulēja kurts. Viņas gaišie mati uz zelta brokāta spilvenu fona šķita vēl gaišāki, trauslais pakausis balstījās pret spilveniem.

Redzot šo vīziju, viņš iemīga, bet gulēja nemierīgi. Sapņi tāli nomainīja cits citu. Vienai naktij to bija par daudz. Viņš pamodās agri, noguris no maldīšanās pa sapņu pasauli. Bet jutās enerģijas pārpilns. Viņš aptvēra, ka nav norunājis satikšanos ar Ābolīti. Bet, tā kā bija iespējas viņu kaut kur satikt, tad viņš pat nopriecājās par šo mazo nenoteiktību, kas darīja mazliet riskantu to, ko jau varēja saukt par viņu "romānu".

Vēl bija par agru doties meklēt Ābolīti, un viņš nolēma pāris stundas paspēlēt tenisu.

Tieši uz turieni nodomāja doties arī Ābolītis, kad divas stundas vēlāk pamodās. Arī viņa aptvēra, ka nav norunāta satikšanās, bet zināja, ka noteikti satiks Emerī, jo bija viņu vakar redzējusi tenisa tērpā; viņa nekavējoties devās uz "Garden-tennis" klubu. Pamanīja Emerī tieši tai mirklī, kad viņš iesēdās mašīnā un aizbrauca. Viņš Ābolīti neredzēja. Un viņa taču neskries pakaļ mašīnai. Tad viņa lēnām gāja atpakaļ. Ilgi pastaigājās pa Jūras prospektu, cenzdamās turēties tuvumā tai kafejnīcai, kur viņi vakar bija satikušies.

Beidzīs spēlēt, nākamais arhivārs nolēma, ka Ābolītis noteikti ir pludmalē. Jau desmitos viņš bija izlēmis, ka ļaus pretiniekam uzvarēt, lai ātrāk beigtu spēli. Pēc tam viņš burtiski metās pie mašīnas un pa visisāko ceļu traucās uz pludmali. Un, kamēr Ābolītis mīļājās pa Jūras prospektu, viņš ar acīm divas reizes graudiņu pēc graudiņa, augumu pēc auguma "izķemmēja" 1800 metrus pludmales smilšu. Beidzot pār viņu nāca apgaismība: Ābolītis būs aizgājusi uz pirmās satikšanās vietu. Viņš gandrīz skriešus devās uz kafejnīcu, bet Ābolītis pa to laiku pa citu ceļu gāja uz pludmali. Vīlies, ka Ābolīša nav, Emerī apsēdās uz kafejnīcas terases, cerēdams viņu tūdaļ ieraudzīt, pamanīt starp ļaudīm, kas nāca un gāja pa Jūras prospektu. Pats nezinādams, kāpēc, viņš bija pārliecināts, ka Ābolītis

ieradīsies no labās puses. Kreisā viņam šķita tukša un naidīga. Bet laiku pa laiku viņš pameta skatu arī uz turieni. Tā kā bija pusdienlaiks un Emerī jutās izsalcis, viņš pasūtīja divas kūkas, tikmēr Ābolītis savukārt "ķemmēja" pludmales 1800 metrus, alkatīgi meklēdama augumu, kurš būtu vājāks un bālāks par citiem. Bet viņa neatrada to, ko meklēja.

Pēcpusdienā nākamais arhivārs atgriezās pludmalē, bet Ābolītis steidzās uz "Garden-tennis" klubu. Viņi nesatikās. Tagad abi bija uztraukti: viņos auga liela, spēcīga kaislība, ko vēl pastiprināja nepārtrauktās neveiksmes. Tikai ieraudzīt vienu otru, pateikt kaut vienu vārdu — tā būtu bauda, par kuru abi pat neuzdrošinājās sapņot. Nenotikusi satikšanās divus likteņus var savienot daudz ciešāk par visiem vārdiem, visiem solījumiem.

Galū galā vēlā pēcpusdienā, nomākti, noguruši no skriešanas, viņi gandrīz vienlaicīgi devās uz vienu un to pašu vietu.

Ābolītis pirmā apsēdās pie galdiņa, viņu ar acīm pavadīja parka uzraugam līdzīgais pianists. Pēc brīža arī students ienāca deju zālē. Viņam pat nevajadzēja tēlot izbrīnu, ieraugot pret sevi pavērsto bezcerīgi nelaimīgo Āboliša seju.

Viņiem neatradās vārdi, ko viens otram sacīt, un, lūk, jau piecas minūtes viņi sēž blakus, parka uzrauga netaktisko uzmundrinājumu pavadīt. Nākamais arhivārs ļoti baidījās, ka Ābolītis sagribēs deļot, jo viņš deļot neprata un nenojauta, ka Ābolītis to nojauš (tas jaunās meitenes acīs darija viņu vēl interesantāku). Viņš ierosināja iet paspēlēt bumbiņas turpat blakus. (No rīta viņš bija paņēmis līdzi mazliet naudas, jo gribēja ielūgt Ābolīti pusdienās, un — kāpēc gan ne? — arī vakariņās.)

Nevajag brīnīties, ja es pateikšu, ka Ābolītis nekad nav bijusi spēļu namā. Viņa jutās ļoti neveikli; jauno iespaidu varā viņa sasprindzināja visus juteklus: lielais, zaļais galds un ruletes ritenis, kur bumbiņa palēcās, pēc tam lēnām apstājās, it kā daudzie skatieni būtu to nobūruši. Tur stāvēja melni ģērbts cilvēks, kurš teica parastās frāzes, radot spriegu saikni starp skatieniem un bumbiņu: "Likmes ir liktas? ... Spēle." Viņš stiepti izrunāja vārdu "liktas" un negaidīti asi nogrieza vārdu "spēle".

Uzticēdamies tikko atrastajai laimei, nākamais arhivārs samainīja desmitlūkstoš franku zīmi piecu franku žetonos. Viņš paskaidroja Ābolītim spēles noteikumus un iedeķa pusi žetonu. Pēc tam pastāstīja, ka ir matemātiski likumi, kas ļauj vadīt likteni un spēles gaitu, un lika saprast, ka viņam tie ir zināmi (pats izbrīnījies par savu lielību). Ābolīti bija pilnīgi apbūrusi šī jaunā pasaule un tas, ka, šādi izklaidējoties, var nopelnīt naudu. Dzīve izrādījās daudz aizraujošāka, nekā viņa līdz šim bija uzdrošinājusies domāt.

Jau ar pirmajām desmit likmēm nākamais arhivārs pazaudēja visu naudu, jo, baidīdamies izskatīties bailīgs, lika uzreiz divus žetonus. Ābolītis izturēja mazliet ilgāk, jo tā nebija viņas pašas nauda, zaudējums viņu ļoti samulsināja.

Tā nu viņam nebija vairs ne sū, par ko ielūgt Ābolīti pusdienās, viņš jutās ļoti neērti. Viņš vēl nebija Ābolītim pateicis to, ko gribēja pateikt (bet kas īsti viņam bija sakāms?): tā vienkārši izšķīrties viņi nevarēja.

Ābolītis nāca viņam palīgā un uzlūdzā pie sevis, viņai atradīsies kaut kas vakariņām. Emerī šķita, ka tā ir jauka doma, drīzāk viņš sacīja, ka viņam tā liekas jauka doma. Tomēr, ieejot istabā, viņš saprata, ka, izkļuvis no vienas neērtas situācijas, nonācis citā — vēl neveiklākā; viņš istabā bija viens ar meiteni: vai nevajadzētu viņu tūlīņ pat apskaut? Viņš noskatījās, kā Ābolītis ar konservu griežamo nazi atver burku ar zaļajām pupiņām, pēc tam tās izliek salātu traukā, kur vispirms bija sajaukusi olīveļļu ar etiķi un šķipsniņu sāls. Viņš redzēja tikai meitenes muguru un gudroja, vai tā pauz sa-traukumu un gaidas vai ne.

Viņi ēda zaļo pupiņu salātus, jaunais cilvēks vēl nebija varējis izprast meitenes nodomus, kuru patiesībā nemaz nebija. Viņa

vienkārši ir apmierināta, ka ir kopā ar jauno cilvēku, kopā ar viņu ēd vakariņas, un nemaz neuztraucas par jaunā cilvēka klusēšanu; viņš, savukārt, mocījās tādēļ, ka nevarēja izdomāt, par ko runāt ar meiteni.

Šoreiz šķīroties, viņi pacentās norunāt satikšanos. Viņš Ābolītim divas reizes lika atkārtot laiku un vietu. Pēc tam aizgāja, un, lai gan nekas starp viņiem nebija noticis, jutās kā pircējs, kurš veikālā atstājis ķīlu par kādu iepatikušos lietu.

Nākamajās dienās viņš vizināja Ābolīti savā mašīnā, brauca cik vien iespējams tālu no pludmales un cilvēkiem. Viņš negribēja Ābolīti redzēt līdzīgu citām meitenēm, kas vāļājās smiltīs.

Viņi aizbrauca uz Onflēru, redzēja tās augstās mājas ar šifera jumtiem pār vecās ostas mierīgajiem ūdeņiem. Ābolītim mugurā bija pudeļzaļa blūze ar garām piedurknēm, īsi, ļoti šauri svārciņi, sarkanās lakādas augstpapēžu kurpes un sarkana soma. Emerī lika viņai nopirkt pītu groziņu un auklu sandales. Sarkanā lakāda tika noslēpta groziņā. Emerī sāka Ābolīti audzināt. Viņam nepatika, piemēram, divi mazie zelta riņķīši, kas karājās viņas ausīs. Viņa tos nēsāja kopš astoņu gadu vecuma: viņa pastāstīja, kā juvelieris ar asu adatu izdūris caurumiņus ausīs. Tajā dienā Ābolītis pirmo reizi bija pilsētā.

Virš Onflēras, Grasas nogāzē, bija baznīciņa, kur Ābolītis uzmanīgi izlasīja senus jūras braucēju *ex-voto*¹. No šejienes bija saskatāma Sēnas ieteka un tālāk jūra (šādā attālumā kā nevainojami gluds spogulis), pakļauta neskaitāmo tankkuģu varai, kuri aizvien tālāk atbīdīja apvārsni.

Citu reizi viņi devās uz Baijē papriecāties par karalienes Matīldes gobelēniem, kuros arī redzama jūra ar bezgalīgo apvārsni.

Emerī izlasīja un iztulkoja Ābolītim teiku par Vilhelmu lekarotāju, kura kareivji bija redzami gobelēnā un kāpa uz vannas lieluma kuģiem.

Vēl citu reizi viņi brauca apskatīt klintis starp Villeru un Ulgatu. No turienes pavērās skats uz visu piekrasti no Kontentēnas līdz pat Havrai.

— Cik skaisti! — teica Ābolītis. Un piebilda: — Gandrīz kā ģeogrāfijas kartē.

Emerī atbildēja kaut ko līdzīgu "jūra, jūra, mūžīgā...", kas nebija daudz labāk.

Tagad, kad Emerī bija tuvāk iepazīnis Ābolīti, viņš vairs tik ļoti neuztraucās par to, vai īstajā brīdī sajutīs, ka no viņa gaida kādu mīlestības pierādījumu. Protams, tam jānotiek, lai gan Emerī nemaz nedomāja, ka viņa jūtas ir īsta mīlestība, bet situācijām ir savas prasības, kurām agrāk vai vēlāk jāpakļaujas, to viņš labi zināja. Tomēr Emerī nevēlējās, lai tas notiktu pārāk drīz. Viņš nojauta, ka sapnis par Ābolīti var izgaist, tiklīdz viņa tam piederēs īstenībā, un šobrīd viņš tīkminājās par to, ka kopīgās pastaigās, muzeju apmeklējumos un dzejas lasīšanā audzina savu līgavu. Viņš to gatavoja lielajam brīdim, pats vēl īsti nezinādams, kad tas pienāks.

Kabūras svaigais un spirdzinošais klimats īpaši ieteicams bērniem, veciem cilvēkiem un tādiem, kas atveseļojas pēc slimības. Pludmalē tiek organizētas vingrošanas nodarbības, kuras vada diplomēts skolotājs. Arī pieaugušie var pierakstīties šajā grupā. Bez tenisa un golfa spēles atpūtniekiem tiek piedāvātas dažnedažādas iespējas fiziskām un izklaidējošām nodarbībām: jāšana, burāšana, darbojas bridža klubs un, saprotams, kazino ar savu tipisko orķestri, ruletes spēli un tradicionālo sestdienas balli ar kādas muzikholla zvaigznes piedalīšanos.

Smilšainais līdags ir plašs, it īpaši, kad jūrā ir bēgums; var noīrēt telti vai saulesargu. Te viss ir pārdomāts tā, lai bērni varētu izklaidēties un vecāki justos mierīgi: pastaigas ēzeliša vai ponija

¹ *Ex-voto* — zvērests.

mugurā, vienmēr uzraudzīts spēļu laukums un iknedēļas konkursi par skaistāko smilšu pili ar neskaitāmām balvām.

Starp svētkiem, ko regulāri rīko iniciatīvas komiteja, kuru nu jau divdesmit trīs gadus vada enerģiskais un aizvien jaunais P.L., īpaši būtu jāatzīmē ziedu parāde, kas notiek jūlija beigās. Kabūra tiešām ir pelnījusi, lai to sauc par puķu piekrasti, un šai dienā vēl jo īpaši: pilsētas puķu tirgotāji sacenšas izdomāt un labas gaumes parādīšanā, izgreznojot ar ziediem ratus, kuri brauc pa liedagu. Skolnieki un draudzes kora bērni ļaužu pūlī bārsta rožu ziedlapiņas. Pēc dažām dienām — arī pie jūras — notiek slavenais konkurss par elegantāko automobili. Balvas pasniedz kazino zālē. Tai pašā vakarā klātesošie kungi vēl "Mis Kabūru" — jaukāko no jaukākajām meitenēm, ar kurām iepazīstina valdzinošais iniciatīvas komitejas vadītājs.

Ābolīša seja bija atklāta, un tajā viegli varēja lasīt. Tomēr izlasīt varēja vienīgi mānīgu naivumu. Bet vai vispār vajadzēja lasīt? Studentam patika iedomāties, ka tajā ierakstīts kāds viņam pagaidām neizprotams noslēpums. Bet viela, no kā bija veidots Ābolītis, lai arī, iespējams, reti sastopama, bija absolūti necaurredzama — kā dārgakmens, kura vērtība ir tieši tā, ka tas ne mirdz.

Visas Emerī pūles pakļaut sev Ābolīša dvēseli, lai radītu viņā tādas krāsas un starojumus, kas atbilstu paša iedomātajam tēlam, beidzās vienādi neveiksmīgi. Meitene bija darināta no viegli veidojama māla, kas tikpat ātri arī zaudēja visus nospiedumus. Tiklīdz viņa uzmanība mazliet atslāba, Ābolīša dvēsele kļuva par pilnīgi baltu, neskartu lodi.

Šķita, ka Ābolītis uzsūc sevī Emerī vārdus, dabas skatus, kurus viņš vēlēja apbrīnot, vai arī mūziku, piemēram, Mālera simfoniju, kuru viņi klausījās pa radio, ko Marilēna bija aizmirsusi mēbelētajā istabā.

Var gadīties, ka jaunais cilvēks bija atklājis, kur rodams Ābolīša slēptais un neuzkrītošais skaistums. Tas bija kā strauts zem milzīgiem, melniem Bavārijas meža kokiem (tā tecējumā nebija neviena pazemes avota, tas barojās no sēņu lietiem, kas izlauzās caur egļu biežokņiem), saulē tas šķita kā tumša ēna zāles zaļumā.

Tiklīdz bija izskanējis simfonijas pēdējais akords, Ābolītis lēnām piecēlās, noņēma rokas no radioaparāta un pielika tās sejai, it kā gribētu notvert vēl pēdējās gaisā trīsošās mūzikas skaņas, kas viņas dvēselē bija modinājušas cēlas jūtas. Pēc tam viņa devās uz virtuvi nomazgāt pusdienu traukus.

Vai tad tā nebija Ābolīša būtība: sapnis, kas beidzas trauku mazgājamā ūdens putās vai arī matu šķipsnās uz frizētavas fližu grīdas?

Jaunās meitenes vienkāršībai bija dabiska saikne ar vissmalkākajām mākslas izraisītajām izjūtām; tāda pati saikne viņai bija arī ar visikdienišķākajiem mājturības priekšmetiem. Un viena bez otras varbūt nemaz nevarēja pastāvēt. Pēkšņais un nedrošais skaistums, kas parādījās Ābolīti, veicot mājas darbus — mazgājot veļu, gatavojot pusdienas, un kam savu vienkāršās dižcilības zīmogu bija uzspieduši "Mežģīņu Darinātājas" žesti — tas viss, bez šaubām, tāpat kā Mālera simfonija, bija kaut kas neizskaidrojams.

Bet students to nevarētu pieļaut (viņš nebija tik vienkāršs). Viņam pašam trūka šīs vienkāršības. Viņam vajadzēja, lai skaistais un cēlais būtu savā vietā, tālu no pārējās pasaules, kur valda banālais un neglītāis. Tāpēc Ābolītis viņa acīs zaudēja savu izsmalcinātību (viņai uz to vairs nebija tiesību), ikdienas darbi un žesti neatbilda augstākajām garīgajām sfērām, atradās ārpus pasaules, kurā viņi bija klausījušies mūziku.

Tomēr viņš nebija gluži nejutīgs pret šo pastāvīgo un, patiesībā, necerēto Ābolīša dvēseles līdzsvarotību, vienību ar lietām, kurām viņa pieskārsās. Lai gan tā bija viņa vēlēsšanās, tomēr nevarēja prasīt, lai viņš spētu jūsmot un mīlēt. Viņš pret Ābolīti izjuta kaut ko līdzīgu neapzinātam aicinājumam; patiesībā viņa bija tik tuvu tam, ko viņš gaidīja, bet tik tālu no tā, ko viņš gribēja viņā ieraudzīt.

Lai gan ar Ābolīti varēja atgadīties jebkas, patiesībā tam nebija

nekādas nozīmes. Viņa vienmēr būs tāda pati kā viņas dzīvesstāsts, visa iegrīmusi tajā tāpat kā savos ikdienas darbos. Nebūdama nekas vai gandrīz nekas, viņa, iespējams, tieši tāpēc tik ļoti liek domāt par kaut ko neparastu un ne no šīs pasaules. Bet pietiek tikai izraut viņu no ierastās vides un lietām, kas saskaras viņā vai varbūt ārpus viņas, galu galā pietiek pacensties uzzināt, kas tad viņa īstenībā ir — tūlīt izslīd, pazūd, it kā būtu tikai iedomu tēls, ilūzija.

Tagad viņai tāpat kā Emerī patīk pastaigāties, kaut gan abiem nepatīk pludmale. Viņa lasa grāmatu, ko iedevis Emerī. Tas ir sens "Astreja"² izdevums brūnos ādas vākos. Viņai patika grāmatas iesējums.

Kādu dienu nākamais arhivārs pamanīja, ka uz ielas Ābolītis piesaista vīriešu skatienus. Tie nebija divdomīgi, bet gan atklāti atzinīgi. Viņam glaimoja tas, ka iet līdzās meitenei, kura šādi tiek atzīta par iekārojamu, bet vienlaicīgi viņš bija samulsis, jo pats pret viņu juta drīzāk šķīstu maigumu. Ābolītim pievērstie skatieni, bez šaubām, jauno meiteni darīja iekārojamāku, bet Emerī acīs atņēma viņai to vērtību, ko viņš domāja esam viņā atradis. Drīz šie skatieni sāka viņu kaitināt. Tie izraisīja savādu greisirdību, it kā viņam grāsītos atņemt to, ko pats viņš īpaši nevēlas iegūt.

Un, kad divas nedēļas pēc pirmās satikšanās viņš nolēma iegūt viņu, tad to noteica tumša, nemierīga un galu galā arī glēja vēlēsšanās beidzot gūt skaidrību savās jūtās, izbeigt mocīties ar sirdsapziņas pārmetumiem un aizdomām, ka nepazīst Ābolīti, nezina, kas viņa tam var kļūt. Viņš vairs necentās sevi pārliecināt par to, ka tālā nākotnē Ābolītis varētu izrādīties neaizstājama. Gluži pretēji, viņš baidījās viņu iemīlēt, pārlietu pieķerties. Vēl nebija pagājušas ne piecpadsmit dienas kopš iepazīšanās, bet viņa jau bija kļuvusi par daļiņu no viņa dzīves, bija tajā ienākusi, iesūkusies, kā ūdens sajaucas ar "Pastis-51"³. Bet viņš nespēja iedomāties, ka reiz viņam varētu pietrūkt Ābolīša. Emerī jāatbrīvojas no viņas un vienlaicīgi jāattālina viņa no sevis.

Bez tam ritēja pēdējās atvaļinājuma dienas. Abi atgriezīsies Parīzē. Pats to negribēdams, jaunais cilvēks baidījās, ka aizbraucot Mežģīņu Darinātāja varētu atvadīties uz visiem laikiem. Šīs bailes viņam beidzot atklāja īsto Ābolīša būtību: viņa neapšaubāmi to mīlēja, bet varēja vienkārši pārraut viņu attiecību pavedienu un mežģīnes noslēpt rokdarbu groziņā, izliekoties, ka par to vairs nedomā. Tādēļ viņš gribēja likt manīt, ka ir viņai pieķēries, bet nesacīt to vārdiem. Tad viņš izskatītos smieklīgs. Un tiešām tāds arī būtu, jo to, ko juta pret Ābolīti, nevarēja "saukt" par mīlestību, pat ja šis nemiers kaut kādā veidā (tātad patiesībā) bija mīlestība.

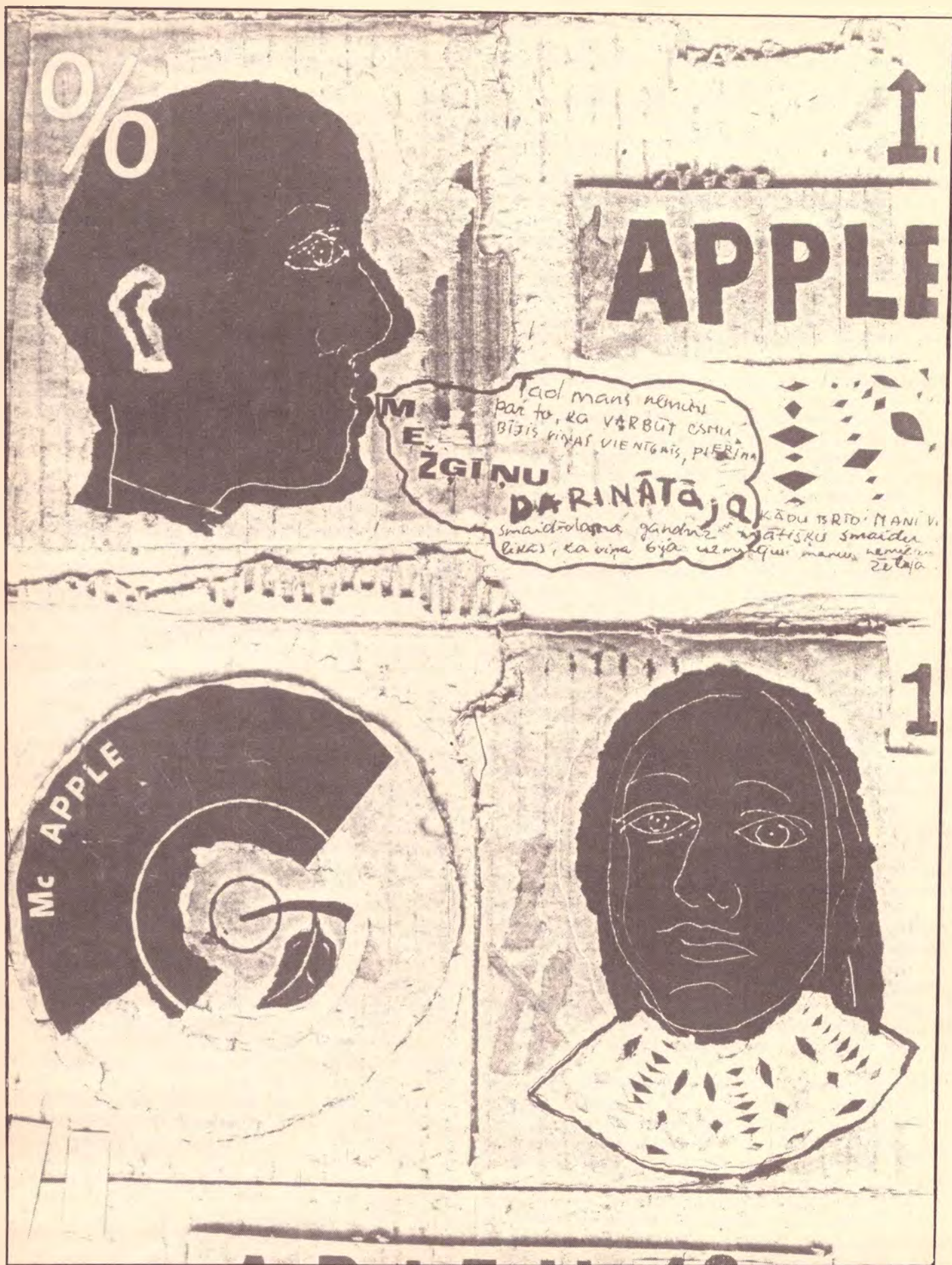
Tomēr viņš Ābolīti neiekāroja. Viņš bija pārāk aizņemts ar morālas dabas jautājumiem, lai viņu iekārotu. Viņam traucēja paša ķermenis. Neskaitāmas reizes viņa lūpas iedomās bija pieskārušās meitenes pleca siltajai un viegli zeltainajai ādai tai vietā, kur virs krūštura lencītes sākas kakls. Bet nekas nenotika: viņš runāja tāpat kā iepriekš, un bija vienīgi vārdi, kaut gan skatiens pavēlēja darboties lūpām.

Tad viņš turpināja runāt. Neveikli, bet meitene nesmējās. Šķita, ka viņa brīdi pārdomā, pēc tam sacīja, ka tas notiks tad, "kad viņš vēlēsies". Emerī jutās atvieglots, bet vienlaicīgi arī vilies par tik vienkāršu atbildi. Tā nesaskanēja ar pūlēm, kādas viņam bija prasījusi šī saruna, un it īpaši — tā viņš domāja — ar brīža nozīmīgumu. Ābolītis viņam jau bija likusi saprast, ka ir nevainīga. Viņš ticēja. Kāpēc, kāpēc tad viņa tik ātri piekrita? Vai viņa tam nepiešķīra nekādu nozīmi? Ja viņš būtu konsekventāks, tad šo jautājumu sev neuzdotu. Pats taču bija paredzējis, ka iespējamā šķiršanās Ābolītim būs "nenozīmīga".

Norunāja, ka tas notiks tai pašā vakarā. Visu atlikušo dienu, ko viņi pavadīja kā parasti — pastaigādamies pa ārpilsētas ceļiem —,

² "Astreja" — Onorē d'Jurfē (1568–1625) pastorāls romāns, ievērojams ar smalku psiholoģisku dabas un jūtu aprakstu.

³ "Pastis-51" — vīnogu degvīns.

Ābolītis nemaz nelikās satraukta. Viņa piekrita Emerī, ka šodien, tāpat kā citas dienas, apkārtnes ainavas ir brīnišķīgas. Kad atpakaļceļā viņi izkāpa no mašīnas, lai pastaigātos pa Uistramas ostas dambi, viņa savvēra Emerī roku.

Tur viņi arī pavakariņoja, pie galdiņa sēdēdami viens otram pretī. Viņa vairākas reizes pieskārs jaunā cilvēka rokai. Viņš izbīnījies raudzījās Ābolīša sejā, kur vēl aizvien neko nevarēja izlasīt. Atcerējās šārtā lēmumu. Šķita, ka tās ir senas, senas atmiņas. Viņam bija tāda sajūta, ka tagad, kad viņu rokas savijušās maigā glāstā, viņi ir līdzīgi vecam precētam pārim. Rāma maiguma pavediens vijās pāri galdam, starp šķīvjiem, līdz pusei pielietām glāzēm un ēdienu traukiem. Un šo jūtu gaismā kaut īsu mirkli, bet skaidri Ābolīša sejā bija lasāms: tā ir viņa sievas seja.

Pēc tam kad pasniedza zaļos salātus, Ābolītim kļuva vēsi. Emerī aizgāja uz mašīnu, atnesa tur atstāto silto lakatu un aplika to viņai ap pleciem. Viņa pateicās, pasmaidīja kā sievietei, kura gaida bērnu. Studentam galvā viss sagriezās, viņš neko vairs nesaprata: vai nu viņš tiek izjokots un viņu grib ievilināt lomatās, vai arī šai neaizsargātajai būtnei nodarīs nelabojamu ļaunumu. Viņš aizsmēķēja.

Atpakaļceļā Emerī skaitīja kilometru stabus līdz pilsētas robežai. Ja iznāks nepāra skaitlis, viņš neies pie viņas.

Tātad nebija vairs runa par gribēšanu vai negribēšanu: viss bija izlemts. Tas, kas tūdaļ notiks starp Ābolīti un jauno cilvēku, būs viņu mīlas stāsta beigu sākums. Emerī to nojauta, bet notikumu gaitu vairs nevarēja apturēt, tas bija tāpat, kā pēkšņi sajūst nogurumu pastaigas laikā, kad gribas tūlīn to pārtraukt, bet vēl jāveic atpakaļceļš. Ejot atpakaļ, pastaiga jau ir galā.

Līdz pašam pēdējam brīdim viņam likās, ka vēl var brīvi pārtraukt notikumu gaitu vai arī pagriezt ritējumu citā gultnē (staigātais vēl redzēja pakalnu, no kura bija devies ceļā, domās viņš tur momentā varēja atgriezties). Nekas nebija noticis un varēja nenotikt, ja neskaita īsu pastaigu ar meiteni no citas pasaules, atmiņas par kuru viņš glabās starp Ovidija dzeju krājuma vai Plauta un Menjē gramatikas lapām. Bet kas īsti bija šis "pēdējais brīdis", pirms vēl nav par vēlu? Vai tas bija tad, kad viņš izteica savu priekšlikumu un viņam piekrita, vai arī pirms viņi to izpildīs?

Visādā ziņā tai dienā viss notika tā, it kā pār viņiem abiem valdītu kāds svešs spēks, tāpat kā valodas likumi valda pār mūsu runu. Beigās tomēr jāpasaka arī tas, ko varētu neteikt un kas krāties kopš viņu satikšanās brīža. Varbūt pat pirms tā. To jau varēja pamanīt, pirms viss sākās. Un tagad ir beigas, vēl pirms viss beidzies. Atgriežoties no Uistramas, students ar zināmu rūgtumu raudzījās uz garāmskrejošajiem ceļa stabiem. Ja viņš saskaitīs nepāra skaitli, tad nekas nenotiks. Bet viņš zināja, ka to ir astoņpadsmit. Viņš zināja arī to, ka šis "par vēlu", ar ko viņš bija spēlējis kā bērns ar uguni, ir pienācis. Viņš negribēja, lai Ābolītis viņam pieder, un nepavisam negribēja dzīvot kopā ar viņu. Tomēr viņi dzīvos kopā, vismaz kādu laiku. Kamdēļ tas viss? Vienkārši tāpēc, ka bija sācies, un vēl tāpēc, ka viss notiek pēc likuma; lai gan viņš nespētu pateikt, pēc kāda. Bet ko viņš bija iesācis, to vajadzēja pabeigt. Tajā naktī Emerī paklausīgi kāpa pa trepēm Ābolītim līdzī, pats to negribēdams, juzdams, ka dara nepareizi. Viss, kas notiks vēlāk, būs lieks.

Viņa pati nesteidzīgi izgērbās, tā, kā to droši vien darīja katru vakaru. Viņa kārtīgi salocīja bikses pa vilēm un pakāra tās uz krēsla atzveltnes. Jauno cilvēku satrieca tāds miers, un viss, par ko viņš kopš paša rīta uztraucās — kā rast sevī vēlēšanos pieskaties Ābolīša augumam — pēkšņi šķita patiesām smieklīgs meitenes vienkāršās un mēmās aukstasinības priekšā. Bet viņš nezināja, ka parasti Ābolītis ir mazāk pedantiska.

Viņa ieslīdēja gultā un gaidīja viņu, vēl aizvien neteikdama ne vārda. Arī viņam nebija nekā, ko sacīt. Bet mirkli, pirms viņa apgūlās, viņš to bija redzējis kailu, kamolā sarāvušos, it kā viņai būtu auksti.

Un šis kā dāvana atdotais augums, tūdaļ paslēpts, pēkšņi ieguva vērtību, jo tikai mirkli bija redzams, uzvarošā kautrīgumā pievilka jaunā cilvēka rokas, un tās savukārt pedantiski sāka iepazīt Ābolīša augumu.

Viņš Ābolīti mīlēja, aizmirsis visu citu uz pasaules, aizvien vēl gribēdams vienīgi atklāt viņu sev. Šo baudu viņš jau bija iepazinis, bet jūtas vēl nekad. Tomēr jūtas apdzisa līdz ar baudu, it kā tām būtu atņemts avots, kas acīmredzot nebija meitene pati.

Pēc tam viņi runāja par to, kā Parīzē studenta istabiņā dzīvos kopā.

Ābolītis aizmiga. Emerī klausījās, kā viņa elpo. Nekas nebija mainījies. Aizvien vēl bija tas pats miers — neaizsniedzams, neizprotams. Viņš atkal bija palicis viens. Viņš labprāt būtu gribējis viņu pamodināt, sapurināt, lai viņa tam kaut ko pasaka — pasaka, ka ir laimīga vai skumja, vai vienalga ko citu. Viņš piecēlās no gultas. Aizgāja līdz logam. Debesis bija kā melni nolakotas. Neredzēja pārklājamies zvaigžņu mantiju. Nokrita silta lietuss lāse. Pēc tam nebija vairāk nekā. Tālumā varēja saklausīt jūru. Viņš negribēja modināt Ābolīti. Kāpēc? Viņa nebūs neko tuvāka kā miegā. Viņš gaidīja rītu. Nelaimīgs viņš nejutās. Pat vilies ne. Viņš apbruņojās ar pacietību. Parīzē viss noteikti būs savādāk. Un ies laiks. Viņam ienāca prātā, vai tad, kad viņi būs izšķīrušies, viņš vēl domās par Ābolīti. Viņš mazliet skuma par savu nākotni.

Jaunais cilvēks tika iepazīstināts ar Ābolīša māti, kura dzīvoja kaut kur Nantērā vai Surennā. Ābolītis bija kā tulsks divu valstu prezidentiem, kas nerunā vienā valodā. Visi jutās ļoti neērti. Jaunais cilvēks uzvedās ceremoniāli. Ābolīša māte tūdaļ pat savā labsirdībā lika saprast, ka ir "gatava pakalpot". Tai pašā dienā viņi apmetās uz dzīvi studentu istabiņā, kas patiesībā bija nolaists mansards Sebastiana–Botēna ielā 5. Pati māja gan izskatījās visai iespaidīga, protams, ja nekāpa līdz pašiem bēniņiem. Ābolītis uzreiz nespēja noslēpt izbrīnu par šīs mītnes ārkārtējo pieticību. Tā nesaskanēja ar viņas priekšstatiem par draugu. Un bez tam jumtistabiņā jābūt puķēm uz palodzes, pie sienām piespraustām glītām pastkartēm, raibu raibam gultas pārklājam, ģitārai, pat pa grīdu izmētātām nošu lapām, sveču gaismai. Studentam nabadzība galu galā ir tikai dzīves posms, kas ātri paiet. Viņa, Ābolītis, taču pa televizoru bija redzējusi filmu par Šūberta jaunību.

Ābolītim nevajadzēja daudz laika, lai apgūtu visu, arī visattālākos kaktus. Viņa nomazgāja sienas un nospodrināja parketu. Viņa sakārtoja grāmatas pēc lieluma un krāsas, nopirka audumu aizkariem, skapja plauktus aplāja ar krītpapīru, jo tā ir tīrāk. Un beidzot studenta šauro gultiņu nomainīja ar metru un četrdesmit centimetrus platu guļamo. Vajadzēja izmest rakstāmgaldus, kas nu bija iespiesti pieloga, ko vairs nevarēja atvērt. Tā vietā nolika saliekamu bridža galdiņu, ko varēja pabāzt zem dīvāna, kad vajadzēja atvērt logu vai sakārojās vairāk plašuma.

Ābolītis gribēja pati saimniekot. Uz saliekamā galdiņa vienmēr būtu vāze ar puķēm. Viņi nopirka elektrisko plītiņu. Vienu no kontaktiem vajadzēja pārtaisīt. Emerī neapmierināts norūca, ka tādēļ viņam varot iznākt nepatīšanas ar saimnieci; viņš nepavisam neesot pārliecināts, ka drīkst gatavot ēdienu savā istabā, jo tas būšot saozams. Viņš tomēr bija ar mieru pielikt plītiņai jaunu kontaktu — tas bija virieša darbs.

Viņi iegādājās nelielu sienas skapīti, kur salikt mazgājamos piederumus tad, kad izlietne pārvērtās par trauku mazgājamo bļodu.

Emerī gandrīz vai uzjautrināja šāda dzīve kā bildīte — ar zilbalti svītrotiem aizkariņiem. Viņš nemaz nenožēloja, ka savu jau tā nelielo dzīves telpu dala ar Ābolīti un ir spiests pārcilāt visus papīrus un grāmatas ikreiz, kad galdam jāpazūd zem dīvāna — tāda nu bija jaukā tuvība ar mīļoto jumtistabiņā.

Ābolītis no rītiem cēlās pirmā. Viņš vēroja, kā viņa mazgājās: viņai bija bedrītes uz dibentiņa un apali pleci. Viņa apgērbās ļoti ātri

un klusi. Pienāca un noskūpstīja Emerī uz kakla. Viņš cēlās augšā tikai pēc tam, kad viņa bija aizgājusi. Viņš nokāpa iedzert kafiju ar krējumu pie Žana-Barta. Un apēst divus radziņus. Kādu pusstundu viņš vēltīja meditācijai par nākotni. Pārmaiņas pēc viņš reizēm domāja arī par Ābolīti.

Ābolītis vienkārši un ar prieku uzņēmās papildu izdevumus par saimniecību, viņas klātbūtne bija nemanāma, viņa prata nozust pēc jaunā cilvēka ar domīgo pieri reizēm neizteiktās vēlēsšanās.

Viņa ar iepirkumiem pārnāca ap astoņiem vakarā. Tā kā studentam vēl bija brīvdienas, viņš palika lasām istabā vai arī izmantoja jaukās septembra dienas pastaigām pa krastmalu un Tileriju dārzu. Reizēm viņš kādu stundiņu pavadīja Luvrā. Šis izrādīsies viens no viņa dzīves skaistākajiem posmiem. Nekad viņš nebija jutis tādu brīvību, tādu saskāru ar sevi. Tā viņš klaiņoja visu pēcpusdienu. Mājup viņš devās tikai pēc saules rieta: pa Mākslu tiltu, gar Francijas institūtu, pa Universitātes ielu, viņam šķita, ka, ejot garām šīm brīnišķīgajām vietām, pats kļūst bagātāks. Tas tomēr nav tas pats, kas dzīvot kaut kur Edmonda Gondinē ielā XIII rajonā vai Oktāva Šanuta laukumā virs kāda Feliksa Potēna veikala! Ābolīti viņš atcerējās brīdī, kad kāpa augšā uz savu istabu. Reizēm viņš mēģināja to sameklēt veikalos.

Viņš Ābolīti bija iemācījis gērbties: šis stils bija atšķirīgs no frizētavā pieņemtā. Tagad viņa valkāja džinsus un audekla kurpes tāpat kā pludmalē (svārkus un laka kurpes viņa vilka, kad gāja uz darbu). Viņa bija jāvusies pierunāties zem blūzēm nevalkā krūšturi. Krūtis bija diezgan lielas, bet apaļas un maigas kā lēna tango ritms. Viņa ar lokšķērēm ievēdoja matus, kad kopā ar studentu svētdienas vakarā gāja pastaigāties pa Senžermēna laukumu.

Lūk, tādi šobrīd ir mūsu varoņi. Ābolītis nodarbosies ar māj-saimniecību. Emerī nodarbosies ar nākotnes plānu kalšanu. Viņai, Ābolītim, nebūs laika dalīties ar Emerī nākotnes plānos.

Tā nav viņas loma. Viņai jādzīvo tagadnē. Kas attiecas uz puīša plāniem, tad tie viņu pilnīgi atbrīvo no rīcības. Ābolītis un students savā istabiņā dzīvos šķietamā tuvībā, bet viņu dzīves ies paralēli. Emerī ar to apmierinājās, jo nākamajam arhivāram galvenais, lai viņu netraucē. Un Ābolītis viņu netraucēja, vēl vairāk: viņa nostājās starp Emerī un lietām, lai tās nenovērstu viņa uzmanību no lasīšanas un pārdomām. Bet svarīgi ir tas, ka arī viņa, viņa jo sevišķi, jutās apmierināta ar šādu lomu sadalījumu; kad draugs — aiz pieklājības vai automātiski — grasījās noslaucīt šķīvi, ko viņa tikko kā bija nomazgājusi, vai saklāt gultu, meitene protestēja — viņam nevajag to darīt, viņam nemaz nav to jāmāk darīt, jo par šo maksu viņš varēs mācīties, lasīt, domāt, un Ābolītis uzņemsies to maksāt. Viņas pieticīgie darbi, vēltīti studentam, kļūs par mazu drusciņu viņa zināšanu, viņa būtības. Viņā būs kaut kas no Ābolīša. Vairāk nekā viņai arī nevajadzēja.

Ar savu spītīgi strādīgo dievināšanu meitene šķita pazūdam savos darbos. Centās izgaist pati un novākt lietas, kas draugam varētu traucēt; viņa it kā pašķīra pūli valdnieka ceļā.

Students jutās pakļauts, ielenkts no visām pusēm, lai neteiktu sagūstīts, bet tas bija kaut kas tāds, kas pēdējā brīdī izgaista. Kārtību Ābolītis prata uzturēt nevainojamu. Jaunās saimnieces pārliekā rūpība un uzmanīgā cenšanās palikt nemanāmai bija gandrīz vai netaktiska. Puisis labprāt būtu gribējis, lai par viņu rūpētos mazāk.

Viņš sāka novērtēt garās, vientuļīgās dienas, kamēr Ābolītis pelnīja naudu viņa iztikai. Viņš iedomājās, ka gaida viņu pārnākam. Tā nu Emerī iztēlēja viņa sāka dzīvot no vienas prombūtnes līdz nākamajai.

Tovakar meitene, zili bāla, gulēja sajauktos palagos. Kopš iestājusies krēsla, visa viņas būtība spēcīgi staroja kaut kur vēdera lejasdaļā, kas bija kļuvis par viņas centru. Lampiņa pie sienas nakts

mitrumā ir kā no ledus.

Students, izliecies pa atvēro logu, raugās lejup uz garāmbraucoša autobusa jumtu. Viņš uzvilcis peldmēteli, kas atgādina redingotu.

Sastingums. Istaba ir vaska figūru muzejs. Meitene lēnītēm sakļauj kājas. Puisis aizver logu. Viņš brīdī stāv pagriezis muguru. Lampiņa vienīgā šai istabā ir dzīva.

Tai klusumā, kas mita viņam blakām, bija kaut kas mokošs. Vairākas ar pārliecinošu, gandrīz rupju dabiskumu teica, ka dvēseles ir neizbēgami viena no otras atrautas pasaules, kur nedz apskāviēni, nedz visintīmākā tuvība neglābj no nekad nepiepildītās vēlmes satikt patiesi tuvu cilvēku. Puisim likās, ka ikkatra saruna ar Ābolīti ir nokavēta satikšanās. Viņš nožēloja savu uzticēšanos, ko patiesībā neviens nebija dzirdējis.

Bet reizēm viņš domāja — ja Ābolītis viņu nedzird, tad viņš turpretī viņu saprot, un viņi var dzīvot kopā vismaz tāpēc, ka viņš vienīgais ir spējīgs viņu saprast bez vārdiem, kurus viņa neprata pasacīt. Tādējādi viņi abi bija radīti viens otram, līdzīgi zemē ieraktai statuetei, kas nevienam vairs nav vajadzīga un ko atrod arheologi. Ābolīša skaistums nāca no kādas iepriekšējās dzīves — aizmirstas, apglabātas zem tūkstoš salauztu dzīvju šķembām — kā viņas māte dzīve, vēl pirms šajās brīnišķīgi vienkāršajās dvēselēs parādījās visu paaudžu noslēpums; galu galā viņas abas bija glābtas no savas niecības, jo tieši to nozīmēja nenovērtējamā tik šķīstās meitenes nāksana pasaulē. Un tieši to jau arī meklēja jaunais cilvēks, students, latīnists, nākamis arhivārs. Iemesls viņa mūžīgajam satraukumam, apkārtējās pasaules noliegumam bija vēlēsšanās kādu dienu satikt visskaistāko no skaistākajām meitenēm, kas būtu savādāka nekā pārējās, nebūtu tām līdzīga, tikai gadījuma dēļ būtu nākusi šai pasaulē, tieši kā Ābolītis.

Šad un tad viņam ienāca prātā, ka ir taču tūkstošiem tādu meiteņu kā viņa. Vai viņš pats nebija piedēvējis tās īpašības, kas viņam bija nepieciešamas un kuras viņš domāja atradis? Ābolītis viņam bija nebeidzama un grūta mikla: vai viņa pati gribēja sākt ar viņu romānu, vai arī bija padevusies kā visas tās sievietes, kuras pakļaujas vīrietim, no kura patiesībā negaida neko, bet kuram pretoties arī uzskatā par nevajadzīgu. Bauda, ko viņa guva, — vai arī tā nebija daļa no viņa nodoma?

Droši vien tā nebija: likās, ka Ābolītis pati ir par to pārsteigta un nokaunējusies; varētu domāt, ka viņa pūlas pat atvainoties.

Emerī mierināja sevi, ka pēc viņa Ābolītim būs vēl desmit, divdesmit vai simt vīriešu, kuriem viņa būs mīļākā uz vienu vakaru, uz gadu vai pat visu dzīvi, ja kādam ienāks prātā viņu apprecēt. Bet arī visi šie piedzīvojumi viņu nepamodinās no vientuļā miega. Viņš ar zināmu riebumu un pazemojumu domāja par meitenēm, kuras, padevušās pirmā pretimnācēja vēlmei, kas nepavisam nav viņu pašu vēlmi piepildījums, bet gan drīzāk to ierobežojums, noliegums, arī viņu personības noliegums, mazāk tā otrā vienaldzības dēļ, vairāk vienaldzībā pašā pret sevi.

Tad jaunais cilvēks sev pārmeta, ka pārāk pieķēries šai būtnai un dāvē savu mīlestību tai, kas, iespējams, varētu piederēt ikvienam.

Viņa apsēstība, meklējot "kaut ko neparastu", lika noturēt par zeltu zemē nomestu nieciņu, kuru neviens cits pat nepapūlētos pacelt. Un privilēģija būt vienīgajam, kurš patiesām "pazīst" Ābolīti un kā dēļ Ābolītis bija ieguvusi vērtību, dažbrīd radīja pazemojošas aizdomas, ka pats ir kā vientiesis, kā muļķis, kā sajūsmināts puīselis mazas, baltas zostīņas priekšā.

Emerī pārmeta Ābolītim, ka viņa neko neprasa no viņa, tādējādi darot nevērtīgu to, ko viņš gribēja dot. Bet likās, ka viņa nevēlas neko ņemt. Viņš varēja būt nejauks, visu vakaru ar viņu nerunāt, galu galā viņš vienmēr piekāpās pirmais, pats savas cietsirdības samulsināts, lai gan Ābolītis par to nebija nedz žēlojies, nedz arī viņam ko teikusi

vai prasījusi; tad viņu samulsināja Ābolīša cietsirdība. Viņš aizsmēķēja "Žitanu" ar filtru.

Tagad viņš šīs klusēšanas dēļ izvairījās pavadīt kopā ar viņu dīkus brīžus; vispirms viņas klusēšana, tad viņa, pēc tam atkal viņas. Vakaros pēc ātri paēstām vakariņām viņš vienkārši turpināja pēcpusdienā aizsākt bibliotēkas grāmatu lasīšanu. Ābolītis ļoti ilgi mazgāja traukus, it kā viņai būtu bailes no bezdarbības, esot ar viņu divatā. Beigusi mazgāt traukus vai velu, viņa uzmanīgi pārļapoja "Gallimard" izdevniecības grāmatas, kuras viņš bija ieteicis izlasīt. Viņas pirksti tīkami smaržoja pēc citronu losjona.

Bija arī svētdienas. Emerī reizēm tās pavadīja savā ģimenē, bet viņam nepatika Ābolīti atstāt vienu (kā logu, ko aizmirsis aizvērt). Tādēļ viņš biežāk palika mājās, kopā ar viņu. Tas vismaz aiztaupīja iztēles ainas, kurās meitene, nespējama pat garlaikoties, aiz mīlestības pret viņu nodabojās ar kaut kādiem smieklīgiem darbiem. Katru reizi, svētdienas vakarā atgriezies no Normandijas, viņš atrada kā naivu dāvanu pasniegtu jaunu izšūtu spilventiņu vai arī rūpīgi salāpītu apģērba gabalu, ko viņš bija aizmirsis izmest jau pagājušajā ziemā. Emerī bija kauns par viņu un sevi pašu, šajos sīkajos, nožēlojamajos pārratos bija kaut kas ērīgs. Viņš klusēja. Viņš neko viņai nevarēja paskaidrot, jo nebija taču nekā, ko skaidrot. Tādēļ viņš uzskatīja par labāku svētdienas pavadīt kopā, tad varēja Ābolīti uzmanīt, aiztaupīt viņai mulķīgās padevības pazemojumu vai — drīzāk — aiztaupīt sev pašam sirdsapziņas pārmetumus.

Viņam nebija nekā, ko teikt Ābolītim, bet meitene uzskatīja, ka tā ir labi. Viņš nevarēja pats visu dienu lasīt vai likt to darīt arī viņai. Viņš ļāva tai mazliet pasaimniekot, galu galā nevarēja taču aizliegt to darīt. Bet tai pašā laikā ar zināmu žēlumu un rūgtumu pret viņu domāja, ka te nav nekā tā vērtā, lai tīrītu, spodrinātu un noliktu atpakaļ vietā tajā istabā, kurā ritēja visa viņu dzīve.

Tā kā nevienam no viņiem nebija draugu vai vismaz paziņu, ar ko iepazīstināt otru, nebija arī iespēju nedz iet ciemos, nedz uzņemt viesus pie sevis. Ābolītis vairs negāja pie Marilēnas. Starp citu, arī Marilēna vairs neinteresējās par Ābolīti.

Tad nu abi gāja uz kino vai arī pastaigāties. Students nebija zaudējis paradumu skaļi apbrīnot Jaunā tilta atspīdumus Sēnā vai novembra miglu Tilēriju dārzā. Šķita, viņa romantiskā un pedantiskā nepieciešamība jūsmot par skaistumu pastiprinājusies, dzīvojot kopā ar Ābolīti. Viņš neprata mīlēt vienkārši, ik mirkli neizsakot kādu novērtējumu, kādu sentenci. Viņš vienmēr gribēja atdalīt patieso no atdarinājuma. Tas bija kaut kas stiprāks par viņu, nepārtraukti vajadzēja pētīt, vērtēt, secināt — kā tiesu ekspertīzes ārstam. Te slēpās bauda, ja vienīgi bauda viņam nebija nepadošanās vienkāršam valdzinājumam (bet vai viņš maz bija spējīgs padoties valdzinājumam?). Drīzāk viņam vajadzēja pārvarēt sevi, ik brīdi saņemot jaunu sodu.

Bet Ābolītis? Vai viņa kaut mazliet bija iemācījusies raudzīties uz lietām ar viņa acīm? Arī tas vēl jāpārbauda, neskatoties uz viņa aizvien pieaugošajām aizdomām, ka meitene savā būtībā ir sekla. Ābolītis jūsmoja par visu, ko viņš tai rādīja kā apbrīnas vērtu. Bet viņš nevarēja saprast, vai šī piekrišana nāk vienīgi no paklausības (varbūt neskaidras bailes no viņa, kas lika tai nevajadzīgi noņemties ar saimniecību), vai arī Ābolītis ir patiesa. Bet kā viņa varētu nebūt patiesa? Tieši tur slēpās daļa no viņas paklausības. Emerī pamazām sevi pārliecināja, ka jautājums par Ābolīša patiesumu ir bezjēdzīgs. Acīmredzot viņā bija kaut kas tāds, kas lika izbaudīt aizkustinājumu vienlaicīgi ar Emerī. Tātad tās nevarēja būt tās pašas izjūtas.

Kādu dienu viņa, Ābolītis, tomēr sagādāja pārsteigumu. Viņi apskatīja Sent Etjēna di Mona baznīcu. (Tā bija jau par paradumu kļuvusi pastaiga, kas norisa nākamā arhivāra stingrā uzraudzībā.) Viņa uz brīdi gribēja apsēsties (kaut ko gribēt nebija viņai raksturīgi); viņš apjautājās, vai viņa jūtas nogurusi. Viņa teica: nē, viss ir labi, bet viņa vēl mirkli gribot šeit pakavēties, "jo šī vieta viņa rada vēlēšanos lūgt dievu". Kad viņi gāja ārā, viņš jautāja, vai viņa tic dievam. Tad

viņas skatienā uzstaroja bezgalīgs maigums, bet tikai īsu mirkli, un viņa atbildēja: "Protams!" Viņam likās, ka šī atbilde nu reiz nav domāta viņam, nav atbilde uz viņa jautājumu; šķita tā, it kā viņa runātu ar kādu citu, kurš stāv aiz muguras un kuru viņš neredz. Viņi šķērsoja Suflo ielu pie 5. rajona policijas komisariāta. Policisti, kuri dežurēja pie ieejas, nekļūtu skatienu nopētīja Ābolīti.

Jaunais cilvēks un meitene sēž viens otram pretī pie loga. Kupejā viņi ir divi vien. Meitene sēž ļoti taisni, celgumus cieši kopā saspiedusi. Kā pie tiesas jaunā cilvēka priekšā, vai arī kā vēl tikai gatavodamās stāties tiesas priekšā. Nekustīga kā māla figūriņa. Jaunais cilvēks uz viņu neskatās. Viņa seja pavērsta pret logu, aiz kura koki — gandrīz visi jau kaili, šūpojas vējā.

Tai dienā Ābolītis redzēja jaunā cilvēka īpašumus: pili, vecākus, viņa bērnības zemi, šaurās taciņas starp krūmājiem un žogu. Pils lielāko daļu aizņēma milzīga virtuve ar pavardu kā mājas vārti un vieglu medījuma smaržu gaisā. Šai telpā bija ļoti auksts, bet tomēr siltāk kā, piemēram, viesistabās un guļamistabās, ko Emerī steidzīgi izrādīja. Bez tam vēl bija arī citas celtnes, kurās viņi pat neielūkojās, un vēl baložu būda, ko Ābolītis noturēja par pils tornīti.

Jaunā cilvēka tēvs uzvedās kā kavalērijas oficiers un gērbās kā staļļa puisis. Jaunā cilvēka māte izturējās dzēlīgi laipni. Ābolītis jutās briesmīgi neērti. No rīta viņa veselu stundu nevarēja vien izvēlēties piemērotākos svārkus un džemperus.

Viņi pusdienoja. Emerī tēvs daudz dzēra. Katru izdzerto glāzi pavadīja mēles klakšķināšana. Ābolītim viņš likās parupjš, bet vienlaikus noteikta rakstura. Pēc pusdienām viņš divas trīs reizes dižciltīgi atraugājās un aizstreipuloja savās darīšanās.

Emerī iekūra uguni kamīnā (kā mazu ugunsgrūdu alā). Māte uzturēja kafiju. Ābolītis gribēja nokopt garo ozolkoka galdu bez galdauta, pie kura viņi bija ēduši pusdienas. Bet kundze viņai to neļāva. Viņa piespieda zvana pogu, un virtuvētūdaļiebruka ārkārtīgi netīra zemiece, sameta traukus izlietnē un, dusmīgi atgriezusies krānu, lēja tiem virsū ūdeni.

Pie kamīna viņi dzēra kafiju bez kofeīna. Kundze atgūlās uz Rekamjē stila divāna — gluži nepieklājīgas ērtības šīs istabas akmens tuksnesī. Ābolītis, iztaisnojot muguru, apsēdās uz pīta salmu krēsla. Viņi runāja. Emerī māte uzdeva meitenei dažus jautājumus, uz kuriem atbildēja jaunais cilvēks. Bet kundzi interesēja tikai pašas jautājumi. Ābolītis pazemīgi un klusi klausījās, kad runāja par viņu: meitene saprata, ka sarunā nav jāiejaucas. Viņa jutās kā apskatei izliktis priekšmets: bija pārdevējs — Emerī — un pircējs — viņa māte. Bet starp viņiem nebija ne runas par pirkšanu un pārdošanu, pieņemšanu vai nepieņemšanu. Tas viss bija pa jokam. ("Viņa ir jauka, bet mulķīte," — mātes skatiens teica dēlam un piebilda: "Tu nedzirdēji, ko viņa teica?" — "Bet... Viņa neteica neko," — tāpat ar skatienu atbildēja dēls. Mātes nepārprotamais bargais spriedums viņu ietekmēja tikpat stipri, it kā būtu izteikts skaļi.)

Pēc tam abi jaunieši devās pastaigā pa kalnājam ganībām ap pili. Dienas gaismu jau vietām pāršķēla lielāko koku melnie zari, tā lēnām grima aiz mežiem, kuri ieskāva laukus. Ābolītis bija satvērusi Emerī roku, bet viņam labāk patika spert lielus, noteiktus īpašnieka solus kādu gabaliņu pa priekšu, viņa pūlējās iet uzmanīgi, lai neizmežģītu kājas, jo viņas frizieres kurpēm papēži bija pārāk augsti.

Viņi atgriezās pa akmeņainu taciņu, vēl aizvien Emerī pa priekšu, Ābolītis aiz viņa, klupdama pār oļiem un bedrēm. Emerī vēl lieku reizi norādīja Ābolītim uz rudens skaistumu, baltajām un pelēkajām mākoņu gubām debesīs, palēnām sastingušajiem kokiem. Visa šī poēzija pie katra elpas vilciena radīja miglas mākonīti ap Emerī lūpām. Ābolītis mīlēja šo miglas mākonīti. Tā bija jaunā cilvēka dvēsele, ar kuru viņa centīgi, klusēdama mēģināja savienot savējo.

"Vai tu maz dzirdi, ko es saku?" viņš pēkšņi pajautāja. Pēc tam nolēma klusēt un pasteidzināt soli līdz pat pilij, nepievēršot nekādu uzmanību frizierei, kas vēl aizvien kliboja tālu nopakaļ. Viņš iegāja

virtuvē un aizvēra aiz sevis durvis. Kad pēc brītiņa ienāca arī Ābolītis, viņš pateica tikai: "Braucam mājās!" Bet kundze, kura bija turpat, vēl piemetināja: "Es labprāt jūs paturētu pa nakti, bet, man šķiet, tas nebūs pieklājīgi." Ābolītis neiebilda; divas brīvdienas, ko bija piešķīrusi saimiece, viņa varēs izmantot citreiz.

Šķita, kaut kas kavē Ābolīti būt gudrai vai arī viņai to aizliedz. Viņa nekad neko nejautāja. Nekad nevienam neļāva sevi pārsteigt vai izbrīnīt.

Kādu dienu viņš apmanīja, ka nevar vairs paciest, kā viņa tīra zobus.

Aizkaitinājums auga aizvien lielāks, vēl jo vairāk tāpēc, ka puisis nekad vēl neko tādu nebija piedzīvojis; viņš vairs nespēja izturēt viņas kāju pieskārienus gultā. Viņš vairs nespēja klausīties viņas elpu naktī.

Ābolītis droši vien neskaidri nojauta, ka viņas klātbūtne tagad kaitina draugu. Viņa kļuva vēl nemanāmāka, vēl strādīgāka, vēl darbīgāka nekā parasti. Bet Emerī vēl vairāk sāka justies kā gūsteknis; šī nebeidzamā, gandrīz nepieklājīgā pazemība liedza dumpoties, liedza izteikt, kaut domās, vismazāko pārmetumu. Tas viņu dzina izmisumā. Šī nepanesamā vientiesība bija kā varmācība pret viņu, kas atņēma visas tiesības sacelties. Ābolīša neesamība līdzās bija neiedomājami smaga.

Visa tā pamatā bija aizvien pieaugošs kauns, ko izjuta jaunais cilvēks, kopš dzīvoja šā pazemīgā skatiena ietekmē, skatiena, kurš spēja viņu — studentu — pašu novest līdz pazemībai. Patiesībā šis skatiens nemaz nebija domāts viņam. Viņu mocīja iedomas, ka Ābolītis īstenībā dzīvo nevis ar viņu, bet ar kādu citu, cieši viņam līdzās.

Reiz tomēr Emerī bija spiests atzīt, ka viņa maigums, viņa mīlestība (tā viņš domāja) ir tikai tirgus prece. Bet līgumā bija noteikts, ka to atklāti atzīt nedrīkst.

Jau no paša sākuma viņa aizraušanās, lai gan nebūt nebija nepatiesa, slēpa sevī nākamās nepatikas iedīgļus. Viņš bija padevis jūtām vairāk, nekā pats vēlējās; padošanās mirklī viņš jau bija samierinājies ar zaudējumu. Bet kāpēc gan gluži vienkārši nepateikt, ka arī neveiksme ietilpa viņa aprēķinos?

Sapratis, ka nemiers, ko izjuta, būdams kopā ar draudzeni (šīs dusmu lēkmes, pret kuru tās vērsās — pret Ābolīti vai pret viņu pašu?), jau sen bija pārvērties aizkaitinājumā, Emerī aptvēra, cik ļoti šīs izjūtas viņam jau pazīstamas, neatdalāmas no viņa "mīlestības" uz Ābolīti, ko bija jutis līdz šim. Pāreja no vienām jūtām uz otrām; no mīlestības uz naidu, bija tikai nemanāma tās pašas substances pārvērtība.

Šā iemesla dēļ Emerī kādu laiku nepadevās naidam. Viņš tajā saskatīja vēl pārāk daudz sava maiguma, tikai mazliet izmainīta. Viņš nevarēja tā vienkārši nīst šo klusēšanu, šo padevību, šo dvēseles skaidrību, kas viņu agrāk bija valdzinājusi un valdzināja vēl aizvien, kad viņš par to domāja.

Jo tad, kad viņas nebija klāt, viņa Emerī bija vajadzīga. Viņam kaut kā pietrūka, un tā bija viņa. Bet, kad Ābolītis, atgriezies no darba, ienāca istabā, nebija ne apmierinājuma, ne prieka. Gluži otrādi, viņas klātbūtnē zuda vajadzība pēc viņas. Vienmēr bija tā pati mazā, gandrīz nemanāmā un tomēr patiesā vilšanās, tā pati nepatika: viņš visu dienu bija gaidījis satikšanos, bet atnākusi kāda cita meitene. Bet ko viņš bija gaidījis?

Banālā likteņa ironija bija tā, ka meitene, kas gatavoja vakariņas un sāka ēst tikai tad, kad viņš bija paēdis, bija tieši tas tēls, kura trūka puisa dvēseles drāmai, tikai viņa savu lomu nespēja izturēt līdz galam; to patiesībā nespētu neviens.

Kādreiz nākamais arhivārs atcerēsies, ka sen, sen — tad, kad viņam bija kādi divdesmit gadi, kad viņš pats bija gandrīz vēl bērns, — pazina noslēpumainu nabaga meiteni. Viņš samulsis

raudzīsies uz viņas tēlu, kas jau daļēji būs izdzisis no atmiņas, pārveidojies; raudzīsies uz viņiem abiem — īslaicīgu, neiespējamu pāri. Viņam patiks atcerēties šo savādo epizodi no savas jaunības, it īpaši tīksminoties par to, ka nepazīst pats sevi. Viņš nesapratīs, ka šis pagātnes mantojums, skumjas, kas pārdzīvotas mazajā istabiņā (par tām viņš nestāstīs nevienam, pat savai sievai ne), galu galā būs bijušas tikai veiklu, tukšu pārdomu auglis, neliels darījums viņa cienījamā un piesardzīgā likteņa gājumā. Skumjas, pat sirdsapziņas pārmetumi veidos viņa slepeno smalku un nenovērtējamu jūtu krātuvi, no kuras viņš katru dienu paņems kādu daļiņu.

Viņš neguļ. Viņš vairs nevar gulēt, tiklīdz redz meiteni aizmigušu. Viņas seja atkal ir gaismas apstarota. Viņa mirdz, iekšēji smaidīdama. Viņa neredz sapņus. Viņai nemaz nav jāsapņo. Viņa smaida nebūtībai, viņa tai atdodas kā mīlotajam. Dažreiz Emerī ir gribējis viņu pamodināt, sapurināt un izraut no vientulības un miera, ko viņa bauda viena, un uz ko, lai gan neuzdrīkstas atzīties, viņš ir greisirdīgs.

Drīz būs Ziemassvētku brīvdienas. Viņš brauks uz Normandiju. Vajadzētu visu nokārtot līdz aizbraukšanai.

Vairākkārt viņš domās sarunājās ar Ābolīti. Runāja gan maigi, gan bargi, kā ar bērnu, ko liek gulēt pirms laika; viņš aizkustināts nodomāja. Bet kā gan citādi? Tas ir viņu abu interesēs, tiklab viņas, kā viņa, Emerī paskaidroja. Viņi aizgājuši pa nepareizu ceļu. Viņa nevar būt laimīga ar viņu. Galu galā viņi ir ļoti dažādi cilvēki. Tas, kas ir piemērots vienam, neapmierina otru, un *vice-versa*. Viņiem sagādā baudu dažādas lietas. Viņi dzimuši un auguši pārāk tālu viens no otra. Starp citu, viņš pat nezina, ko īsti meitene no viņa gaida. Viņš nav spējis to saprast. Viņš atvainojas. Viņš nožēlo. Viņam nevajadzēja aiziet tik tālu. Viņš ir atbildīgs par visu. Viņš gribētu, lai Ābolītis viņu ienīst, lai pasaka pat, ka par viņu ir tikai pasmējies. Tā nebija patiesība, bet Emerī saprata, ka viņai tā šķiet. Viņai arī bija tiesības ienīst.

Īstenībā viņu šķiršanās bija daudz vienkāršāka. Viņš pateica par savu nodomu iet prom — ne rupji, bet arī neuzskatot par vajadzīgu īpaši saudzēt meitenes jūtīgumu, jo uzskatīja viņu par nejūtīgu.

It īpaši pēc tam, kad bija pūlējies iedomāties, kāda varētu būt viņas reakcija uz paziņojumu par šķiršanos: galu galā viņš nevarēja iedomāties nekādu reakciju. Meitene aizies no viņa gluži mierīgi.

Viņa aizgāja mierīgi. Viņa spēja pateikt tikai: "Nu labi!", pēc tam — "Es jau to zināju." Aizvēra kārbu ar "Curemail", izskaloja sūkli un noslaucīja rokas. Viņa neiebilda. Viņa neraudāja. Bija tik mierīga, ka Emerī tā vietā, lai justos nomierinājies, kā bija cerējis, juta sevī tikai augošu naidu pret šo meiteni, ko uzskatīja par nejūtīgu.

Bet viņš nevarēja nesaprast, ka dara pāri Ābolītim. Viņa tam neko nebija prasījusi, varbūt vienīgi to, lai pieņem viņu kā dāvanu: viņam tagad šķita, ka prasīts pārāk liels upuris. Un pašam tad bija pietrūcis drosmes apturēt meiteni, neļaut viņai sevi atdāvināt, bet viņš neiebilda. Lāva savu acu priekšā sadegt viņas padevības svecītei, nevērtējot to augstāk par spuldzi, kas iemiegot palikusi degam.

Viss bija tāpat kā tai dienā, kad viņi pirmo reizi satikās, pirmo reizi runāja, pirmo reizi devās kopīgā pastaigā; tāpat kā tai dienā, kad Ābolītis pirmo reizi iepazīna mīlestību. Katrā no šiem posmiem (bet tad viņš vēl nezināja, ka tie ir laika posmi) viņam gluži vienkārši šķita, ka ir par "vēlu", lai rīkotos savādāk. Tā nu viņš katru brīdi pārdzīvoja ar nelieliem sirdsapziņas pārmetumiem, kas drīz aizmirsās. Viņš tomēr saprata, ka ļaunums, kas nodarīts meitenei, ar katru reizi kļūst lielāks.

Bet viņš zināja arī to, ka viņa neaizstāvēsies, viņa pat neizrādīs savas ciešanas. Un žēlumu, ko sāka just jaunais cilvēks, vienā mirklī izdzēsa dusmu un naida uzplūds.

Ja Ābolītis būtu aizstāvējusies, būtu pateikusi kaut vienu pārmetošu vārdu, mazliet paraudājusi, kaut paslepšus, Emerī varbūt izšķīrtos savādāk. Viņš justu vairāk cieņas (viņa mazāk atšķīrtos no

paša Emerī). Tad varētu šķiršanos pārvērst par kaut ko svarīgu, un Ābolītim būtu vismaz iemesls lielām ciešanām. Vairākkārt, kamēr viņa lika koferī savas mantas, viņš cerēja, ka dzirdēs no viņas žēlošanos vai pārmetumus. Bet nē. Viņa tikai pajautāja, vai viņš nevarot iedot savu grāmatu kastī, izņēma no tās grāmatas, salika tur savas lietas, kas nesagāja koferī, apsēja kasti ar auklu un aizgāja.

Viņš būs pagājis viņai garām, tuvu, tuvu, bet nepamanījis. Tāpēc, ka viņa bija no tām dvēselēm, kuras pašas neatklājas, bet kuras vajag pacietīgi iepazīt, kuras jāmeklē ieraudzīt.

Protams, viņa bija visparastākā meitene. Emerī, šo lappušu autoram, lielākajai daļai vīriešu tās ir bijušas gadījuma tikšanās; šādām būtnēm mēdz piekerties uz mirkli, tikai mirkli, jo skaistums, miers, ko rod pie viņām, nav tādi, kādus mēs esam sev iztēlojušies, jo tie nav tur, kur mēs ceram tos atrast. Tās ir nabaga meitenes. Viņas pašas zina, ka ir nabaga meitenes. Bet nabagas vienīgi ar to, ko mēs neesam gribējuši viņās ieraudzīt. Kuram gan vīrietim dzīvā nav bijuši divi vai trīs šādi noziegumi?

Viņa atgriezās pie mātes, kura dzīvoja kaut kur Surennā vai Anjērā. Sarkanu ķieģeļu namā, kas atradās starp diviem dzelteniem ķieģeļu namiem. Ne viena, ne otra, sēžot uz melnā dermāta divāna, nepieminēja jauno cilvēku. Ābolītis vienkārši bija pārnākusi mājās. Savā istabā viņa atlika vietā mantas. Vakārā viņa skatījās televizoru.

Tagad viņa droši zināja, ka ir neglīta. Neglīta un resna. Un nīstama, jo tas ir tikai viņas iekšējā tukšuma ārējais veidols; viņa, Ābolītis, to bija sapratusi, kad Emerī viņu padzina.

Visgrūtāk bija iet ārā no mājas, atrasties cilvēkos, uz ielas, vilcienā, frizētavā. Viņa redzēja, kā cilvēki uz viņu noraugās. Viņa lieliski dzirdēja smieklus sev aiz muguras. Viņa nevainoja cilvēkus. Viņai tikai bija kauns.

Marilēna taču jau agrāk viņai bija teikusi: "O, la, lā! Tu nu gan esi apaļa!" Un gandrīz sāpīgi knaibījusi viņas krūtis, vidukli, gurnus. Tagad Ābolītis atcerējās Marilēnas vārdus. Tā, it kā Marilēna atrastos tepat viņai aiz muguras un atkārtotu, ka viņa ir resna.

Ābolītis atcerējās arī Emerī šaubas pirms pieskaršanās viņai. Galu galā viņa puisim bija kļuvusi pretīga. Tikai to iedomājoties vien, viņu pārņēma kauna vilnis, viņai kļuva karsti. Viņa svīda. Visvairāk padusēs. Viņa kļuva vēl atbaidošāka.

Māte un meita svētdienas pavadīja kopā smagā divatnē. Pēcpusdienā māte izveda meitu paelpot svaigu gaisu un izklaidēties, lai galīgi nononīktu. Meita māti veda pa vienu un to pašu ceļu, vienmēr pa vienām un tām pašām vistukšākajām ielām.

Gaisā bija jūtams vēsums. Ābolītis ciešāk ietinās mētelī. Viņa steidzās ātrāk nokļūt atpakaļ savā istabā. Tur neviens viņu vairs neredzēs. Viņa izklaidīgi klausījās filmu, ko raidīja pa televizoru blakus istabā. Viņa centās iemigt līdz vakaram.

Ābolītis juta, ka māte uz viņu dusmojas. Viņa neko nepārmeta, bet arī viņai droši vien bija kauns. Vispirms bija Marilēna. Tad Marilēna novērsās no Ābolīša. Pēc tam bija jaunais cilvēks; un arī viņš novērsās no Ābolīša.

Viņa — Ābolīša māte — nesacīja neko. Ja vien viņa spētu, tad pateiktu Ābolītim, ka visā notikušajā meitene nav vainīga. Bet viņa nezināja, kā to pateikt. Piena pārdevēja labi saprata, ka meitai ir grūti, un negribēja viņai nodarīt vēl lielākas sāpes. Viņa neteica neko. Baidījās no tā, ko varētu pateikt.

Piemēram, meitene reiz noteikti satiks puisi no savas vides. Viņi apprecēsies. Tas būs parasts puisis, nevis students, jo Ābolītis arī ir parasta meitene. Nevajag sapņot par ko citu.

Un tādas, lūk, varētu būt Ābolīša kāzas.

Tās notiktu viņas dzimtajā ciematā, ziemeļos, no kurienes viņai

nemaz nevajadzēja braukt prom. Vispirms viņi dotos uz mēriju, liecinieki būtu tikko apgrieztiem mašīnām, sasarkuši un uztraukti, līgavainis — mazliet stīvs. Pēc tam baznīca, jo Ābolītis būtu baltā tērpā. Viņai būtu ļoti garī un smalki cimdi. Tos baznīcā būtu grūti novilkt. Un atpakaļ viņa tos vairs neuzvilktu, lai varētu redzēt laulības gredzenu. Vēlāk viņa tos kopā ar kāzu pušķi glabātu kurpju kastē.

Visi dotos uz kāzu mielastu. Mielastu, kas ilgtu līdz pat naktij uz kafejnīcas terases, pie pieminējamā kritušajiem. Vispirms pasniegtu gliemežvākos ieceptus jūras gardumus.

Līgavaiņa tēvs daudz dzertu. Sieva viņu vēl pamudinātu. "Tu tikai izliecies, ka dzer," viņa teiktu. Un vēl piepildītu viņa glāzi. Lai ir tikpat piedzēries kā pārējie! Bet viņš, lūk, ir radis. Viņš var turēt.

Tagad tas ir noticis. Te nu viņi — vīri — ir, savā pasaulē, kur viss ir mīksts un slīdošs. Sievas uz laiku kļuvušas par atraitnēm. Viņas ir vienas pašas. Sausis prieks. Arī bērni pieminēja pakājē ir vieni.

Jaunais vīrs nav piedzēries. Vīns viņam negaršo. Viņš garlaikojas. Svētki ir ietilguši. Viņam nav nekā, ko teikt nevienam no klātesošajiem.

Vakara pusē visi kopā dodas pie Ābolīša mātes. Tur ir putojošs vīns, alus, kūkas. Vīri beidzot tomēr atraduši katrs savu sievu. Viņi sāk atskurbt. Ne uz ilgu laiku, jo zaudēt skurbumu, ja vēl priekšā dzeršana, nav patīkami. Sievas, bērni viņiem seko iztālēm, jo zina, ka šis ir bīstams brīdis.

Visi apsēžas. Pa pāriem, bērni apkārt. Katra ģimene uz diviem blakus esošiem krēsliem. Pāri saskatās un varbūt domā, vai tiešām vienmēr būs tā. Nē! Viņi nedomā neko. Viņi dejo. Kautiņu laiks ir pagājis. Visi ir apmierināti.

Ābolīša vecvecmāte, savā kaktā sēdēdama, klusām runā nekārtības. Nav jau vecā īpaši labvēlīga! No sava vecuma tāluma raugās un dažāda gadagājuma jauniešiem.

Aust diena. Nu neviens vairs nedzer un nedejo. Visi ir kā iemidzināti. Tomēr vēl jūtas kā svētku dalībnieki; tas ir tāpat kā ar velosipēda riteni, kas pēc kritiena turpina griezties. Sievietes sāk skatīties pulkstenī. Bērni spēlēdamies spārdās. Pieaugušie tēviņi visi kopā pieceļas, lai ietu ārā pie sienas izčurāties. Sievietes to izmanto, lai savāktu bērnus, un arī dodas ārā.

Tādas noteikti būtu Ābolīša kāzas. Visā šai stāstā, ar vai bez kāzām, ar vai bez nelaimīgas mīlestības, patiešām bēdīgi ir tas, ka, iespējams, nekas nav jānožēlo. Un laikam tieši šī doma palēnām nonāca līdz Ābolīša apziņai no tām dziļēm, ko mēs saucam par skumjām.

Pirmo reizi viņas abas — māte un meita — gribētu parunāt, nopietni parunāt. Abas viņas smacētu asaras, un viņas labprāt kopā izraudātos, bet asaras nenāk tāpat kā vārdi. Tā vietā, lai vienkārši meklētu palīdzību pie mātes, kurai bija tik nepieciešams palīdzēt meitai, Ābolītis pūlējās savaldīties un neizrādīt, ka cieš. Vienīgo uzticamo cilvēku, ko liktenis tai bija devis, viņa padarīja par liecinieku, par tiesnesi, kuras klusēšanas iemeslus baidījās pat iztēloties, tie varētu būt tikai pārmetumi.

Ziema beigās Ābolītis sāka novājt, vispirms nemanāmi, pēc tam jau redzami. Viņas sejas āda kļuva baltin balta, uz vaigiem kauliem gandrīz caurspīdīga. Piena pārdevēja bija izmēģinājusies visādas viltības, lai piespiestu meitu ēst, vispirms paļaudamās uz viņas agrāko gardēdību, kurai vajadzētu atgriezties; pēc tam samierinājās ar nelabumu, kas Ābolīti pārņēma jau pēc pirmajiem apēstajiem kumosiem. Viņa dzēra vairs tikai pienu, apēda kādu augli vai cukurgraudiņu. Tā nebija diēta, viņa savādāk vairs nevarēja.

Tad, neskatoties uz satraukumu, piena pārdevēja samierinājās ar meitas nespēju ēst, jo zināja, ka tā nav tēlota. Vakaros viņa vārīja meitai kompotus, piejaucot karoti salda krējuma piena glāzei, kas bija meitas vakariņas. Viņa dedzīgi lūdza Dievu, lai viņai no tā nekļūtu slikti, neraugoties uz slepus pielieto krējumu. Visādā ziņā viņa bija sapratusi, ka Ābolīša vienīgais prieks tagad ir novājt.

Protams, protams, viņa saprata, ka meita noteikti saslims. Bet vai tad vajadzēja viņu vēl lieki mocīt? Piena pārdevēja sargājās izteikt kaut mazāko aizrādījumu. Pat ja Ābolītis gribēja mirt (un vai tieši to viņa zemapziņā nevēlējās?), māte nebūtu pretojusies viņas gribai. Pārāk labi viņa pazina ciešanas, lai uzdrošinātos līdz galam necienīt savas meitas nelaimi. Tādiem cilvēkiem pēc tam saka: "Kā? Un jūs neko nedarījāt? Jūs redzējāt, ka viņa mirst, un neko nedarījāt?" Cik nožēlojami!

Un tad kādu dienu, apmēram četrus mēnešus pēc gavēšanas sākuma, Ābolītim kļuva slikti uz ielas, ejot uz darbu. (Kaut gan saimniece viņai bija teikusi, lai aiziet pie ārsta un mazliet atpūšas. Bet Ābolītis jutās "ļoti labi", gluži pretēji, viņa bija vēl darbīgāka nekā parasti, un pēdējā laikā viņu bija pārgūmusi nervoza jautrība.)

Viņa pēkšņi nokrita uz pārejas pašā ielas vidū. Uz brīdi izveidojās sastrēgums, jo pirmā automašīna (automašīna A), tā, kas nobremzēja tieši pie Ābolīša, nevarēja, protams, uzreiz braukt tālāk. Vajadzēja pagaidīt, kamēr ceļš atbrīvojas. Citi vadītāji (automašīnās B, C utt.) aizmugurē nepacietīgi signalizēja. Pirmās automašīnas šoferis ar plašiem žestiem rādīja, ka neko nevar darīt.

Divas sievietes pieskrēja pie Ābolīša un mēģināja viņu piecelt kājās. Bet Ābolītis bija kā nedzīva. Nebija iespējams likt viņai paspert ne soli.

Tad pirmās automašīnas šoferis izkāpa, lai palīdzētu sievietēm aiznest Ābolīti. Viņu aiznesa līdz ietvei. Šoferis iekāpa atpakaļ savā mašīnā, kas bija apgādāta ar joda miglas lampām un elektrisko stiklu pacelāju. Viņš iedarbināja motoru, ieslēdza radio un vēroja, kā izritinās automātiskā antena; viņš iedomājās nabaga meiteni, kas gulēja uz ielas bruģa, un tūdaļ arī savus aītādas sēdekļu pārvalkus. Katra no šīm ādām bija apmēram 50 x 120 cm liels taisnstūris. Tās bija piestiprinātas pie atzveltnēm ar brūnām gumijām. Kažokāda uz priekšējā sēdekļa blakus šoferim jau bija apdilis tais vietās, kur atradās pasažiera (vai pasažieres) pleci un sēžamvieta.

Šoferis pameta skatienu uz kilometru skaitītāju, kura baltā šautra pārvietojās pa pusloku no kreisās uz labo, un zaļi cipari rādīja ātrumu, sākot ar 20 km/st, un tālāk pa katriem divdesmit kilometriem.

Priekšējā panelī bija arī spidometrs un elektriskais pulkstenis. Tas kavējās par kādām desmit minūtēm. Spidometra, kas arī bija ražots ārzemēs, tāpat kā viss šai mašīnā, skalai bija pusloka forma, tāpat kā kilometru skaitītājam. Bet uz tā bija mazāk iedaļu, no "10" līdz "80". Zona starp "60" un "80" bija skaisti sarkanā krāsā, kas kontrastēja ar šā mēraparāta vienādi pelēko pamatu. Pusloka centrā bija lasāms noslēpumains uzraksts "RPM x 100", un tieši zem tā kā paraksts "*Veglia Borletti*".

Caur priekšējo vējstiklu, kas pret mašīnas motora pārsegu atradās apmēram 130° leņķī (zem pārsega bija savākti mašīnas motora 6 cilindri), vadītājs redzēja, ka ceļš tagad ir brīvs arī tālu priekšā.

Ābolīti aizveda uz slimnīcu. Vai mums jāzina, vai viņa dzīvos vai mirs? Katrā ziņā viņas liktenis ir piepildījies. Viņa pati to izvēlējās dienā, kad atsacījās no ēdiena, kad neko vairs negribēja no šīs pasaules, kas jau tā tik maz bija viņai devusi.

Viņai bija jāšķiras no mātes, jo viņu pārveda uz citu slimnīcu tālu no Parīzes. Ābolītis palūdza, lai māte aiziet pie jaunā cilvēka, jo jutās vainīga viņa priekšā. Jūtot, ka bieži vien kopā ar viņu viņš ir garlaicīgs, ka viņa to bieži kaitinājusi. Viņa nezinot, kāpēc, bet tā viss esot noticis. Viņa gribētu, lai jaunais cilvēks viņu nepiemīnētu ar ļaunu.

Ābolīša māte lūgumu izpildīja nākamajā pirmdienā. Bet students vairs nedzīvoja vecajā vietā. Vārtsardze nezināja, kur viņš tagad atrodams. Bet kundze taču varot aizsūtīt vēstulīti viņa vecākiem. Sardze iedeva viņu adresi Normandijā. Jaunais cilvēks to noteikti saņems.

Patiešām, Emerīde Belinjē saņēma Ābolīša atvairošanās vēstuli un dažas dienas vēlāk arī piena pārdevēja vēstuli.

Bet pakavēsimies vēl brīdi pie nākamā arhivāra, paraudzīsimies,

kā viņš lasa vēstuli un pēc tam attālināsīmies no viņa, atstājot vienu. Lai kas arī notiktu, viņa, Ābolītis, būs mazāk mirusi. Pat ja viņas ķermenis pārvērtīsies žagaru kaudzītē, seja nemainīsies. Tā mūžīgi staros skumjās un nevainībā.

Nākamais arhivārs bija apmeties pieticīgā mēbelētā dzīvoklītī iepretim Panteonam. Jaunās mītnes un pieminēkļa kontrasts bija viņu apbūris. Atbalstījies ar elkoņiem pret palodzi, viņš pavisam tuvu redzēja to, kas varētu būt viņa liktenis. Viņš bieži domāja par savu nāvi. Tā nepavisam nebija biedējoša: dvēsele, izrāvusies no miesas, lido pāri viņa paša bērū procesijai. Viņš apbrīvoja procesijas stingro kārtību. Pa priekšu iet akadēmiķi (viņš pazina savu zobenu un ordeņus uz melnā samta spilventiņa, ko nesa Akadēmijas sekretārs). Bija arī kultūras ministrs, vairāki parlamentārieši, mākslinieki, rakstnieki. Tālāk melns un brīnišķīgs pūļa vilņojums.

Dvēseles dziļumos viņš jutās atvieglots, ka izšķīries ar Ābolīti. Viņš varēja nodoties sapņiem par sevi, viņu vairs nemulsināja meitenes klusējošā, bet uzbāzīgā klātbūtne.

Viņš apzinājās, ka ir godkārtīgs: piemēram, prieks, kas viņu pārgūma, iedomājoties, ko ļaudis par viņu runā, kad viņa nav klāt, un kura apoteoze bija savu bērū ceremonijas iztēlošanās. Tad viņš iedomājās, ka šī puiciskā, varbūt mazliet smieklīgā godkāre ir tikai otrā puse milzīgi lielam bīklumam, kas liek par sevi šaubīties pat visneprātīgāko iedomu brīžos.

Jo bija arī depresijas brīži, kad viņš pats sev riebās. Tad gan ķermenis, gan dvēsele likās esam nevarīgi. Iztēloties nākamo slavu tad bija nepieciešami.

Tātad viņš ar Ābolīti bija izšķīries bez īpašām sirdssāpēm, bet tāpēc viņš bija mazliet neapmierināts ar sevi — tas viņu pazemoja, apstiprināja viņa racionālo dabu. Nebija lielu pārdzīvojumu, viņš tikai bija stipri saaukstējies, viesojoties pie vecākiem. Atgriezies Parīzē, viņš stipri klepoja, iesnu dēļ asaroja acis. Nevarēja pat vairs lasīt, jo papīra baltums un gaisma lika acīm asarot. Tās bija briesmīgas iesnas. Viņš dzēra aspiņina tabletes un domāja, ka tajā pašā laikā Ābolītis varbūt dzer miega zāles. Tas viņu pazemoja. Viņš bija greisirdīgs uz Ābolīti, greisirdīgs uz to, ka viņa, iespējams, savā mazajā koferīti bija aiznesusi sev līdz lielas jūtas. Viņš aizdzina šaubas, sacīdams sev, ka viņam vēl nekādā ziņā nav pienācis laiks lidināties pāri personisko bērū procesijai.

Ābolītim viņš pārmeta galvenokārt to, ka līdz ar viņu ticis ievilkts pasaulē, kurā valda priekšmeti. Iedomājoties Ābolīti, viņš vienmēr redzēja viņu ar slotu, konservu griežamo nazi vai sārtiem gumijas cimdiem rokās. Tāpēc jau arī viņš bija gribējis aiziet no istabas: lai izbēgtu no lietām, ko tur bija ienesusi Ābolītis.

Bet tos pašus vai ļoti līdzīgus priekšmetus viņš atrada arī jaunajā mājoklī. Tur tāpat bija izlietne, ieplaisājusi zobu skalojamā glāze... Tas viss uz viņu raudzījās ar kaut kādu mēmu un spītīgu izsmieklu. Viņš gribēja patverties grāmatās, bet grāmatas pašas arī varēja pārtapt lietās, kas sakrājās kaudzē uz galda. Bez tam nāca kalpone, ko viņš no rītiem mēdza sastapt kāpņu laukumā ar spaini un lupatu rokā un kas uz viņu arī skatījās kā priekšmets, kad viņš gāja garām. Ak, ne jau katru dienu viņš varēja tīkmināties par savām bērēm Panteonā!

Un tad kādu vakaru pēkšņi nāca apskaidrība. Viņš bija atradis iespēju izbeigt nesaskaņas ar lietu pasauli. Viņš rakstīs! Viņš būs rakstnieks (liels rakstnieks)! Ābolītis ar visām savām lietām būs viņa varā. Viņš ar tām izrīkosies pēc savas patikas. Viņš Ābolīti padarīs tādu, par kādu sapņoja — par mākslas darbu. Un stāsta beigās ļaus noprast, ka patiešām ir satīcis Ābolīti. Viņš atļausies atzīt, ka nav pratis viņu iemīlēt. Pārveidos savu pārdzīvoto kaunu un sīkās sirdsapziņas ēdas: viņa vājums kļūs par mākslas darbu. Un lasītājs būs aizkustināts līdz sirds dziļumiem.

Viņš iemīga literāro iedomu kokteiļa varā, būdams žurnālistu un dūcošu kinokameru ielenkts. Viņš uz mirkli pat sajuta pateicību pret Ābolīti. Tas viņu gandrīz pamodināja.

Kad mēs ar Mežģiņu Darinātāju izšķīrāmies, to pat nevarēja nosaukt par istu šķiršanos. Mēs šai sakarībā nepārmijām ne vārda. Mēs nekad nerunājām par nākotni.

Viņa — mana Mežģiņu Darinātāja — man ļoti patika. Mēs dzīvojām kopā, bet mūsu paradumi un laika sadalījums bija pavisam dažādi, tāpēc redzējāmies reti. Mēs nekad nestrīdējāmies. Nebija iemeslu strīdam. Mēs vienkārši pametām šo māju.

Es uz vienu vai diviem gadiem aizbraucu uz provinci. Mežģiņu Darinātāja atgriezās savās mājās. Mēs solījām, ka bieži tiksimies. Un nekad vairs pēc tam nesatikāmies. Nebija iemesla, lai satiktos. Tas ļoti drīz apstiprinājās. Vismaz man. Bet arī viņa, man šķiet, nebija meklējusi tikšanos. Mēs izšķīrāmies, aizejot prom no mūsu istabas.

Es ļoti labi atceros šo istabu. Kādas vecas krievu kundzes dzīvokli, netālu no Trokadero laukuma. Drūma mīkstā. Vecā krieviete laikam nekad nebija dzīvokli remontējusi. Uz visām sienām bija ieskrāpēti kaut kādi zīmējumi. Aizkari kā pielipuši logiem. Tie vairs nebija vienkārši netīri, tie bija kā pārakmeņojušies. Putekļi no šī akmens vairs necēlās. Tos būtu vajadzējis nokasīt. Es izbalsināju savu istabu, bet sienas iznāca grumbuļainas. Izskatījās kā ar sargiežiem salmiem sajaukts māls.

Man tika piešķirta privilēģija apskatīt visas vecās krievietes katakombas, jo viņai pret mani bija simpātijas. Es biju priekšzīmīgs īrnieks. Regulāri maksāju īres naudu, ko nopelnīju ar latīņu valodas stundām, kuras viņa aiz durvīm mēdza noklausīties. Viņa pati tuvākās apkārtnes bērniem mācīja krievu valodu, man liekas, īsti labi nezinot gramatiku! Viņa nezināja arī franču valodu. Vismaz tekoši runāt nevarēja. Viņai, manai saimniecei, nebija nevienas valodas, kurā viņa varētu izteikties. Viņa bija mācījusies pa druskai no visām un jauca tās. Tas nebija svarīgi, jo viņa nemīlēja daudz runāt. Tikai svarīgāko, tikai skaitļus. Un apbrīnojami labi orientējās jaunajā naudā. Parklūdām nevarējābūt ne runas. Tomēr visnepieciešamākos vārdus viņa zināja un lietot arī prata!

Tātad es viņai patiku, viņa man bija izrādījusi savas istabas, galdsegas un mēbeles. Cikbija mantu! Un nepavisam ne noputējušas. Viņa droši vien katru rītu noslaucīja putekļus no saviem niecīgiem, pie viena tos arī pārskaitot.

Kad Mežģiņu Darinātāja ar savu nelielo mantību pārnāca dzīvot pie manis, es baidījos, ka mana saimniece varētu sadusmoties. Vai palielināt man īres maksu, kas man nozīmēja bojāeju. To nu viņa reizi par visām reizēm bija noteikusi — nekādu ciemiņu, nekādu draugu. It paši meiteņu. Ja nu vienīgi skolnieces, arī tad ne vecākas par divpadsmit trīspadsmit gadiem. Ja skolniece bija vecāka, viņa stāvēja aiz durvīm. Es jutu, kā viņa skatās pa atslēgas caurumu.

Bet Mežģiņu Darinātāju viņa drīz vien atzina. Es patiešām biju pārsteigts. Viņai pat atļāva saimniekot virtuvē. Abas labi sapratās. Īsta idille!

Viņa, šī vecā kundze, visādā ziņā gribēja jaukties mūsu dzīvē. Tā viņai bija bauda, kaislība, pēdējais prieks. Vakaros viņa gandrīz laušus ielauzās mūsu istabā. Viņa gribēja zināt, vai mums viss ir kārtībā, vai mēs gadījumā neesam sastrīdējušies (bet, ja tā, tad tas nav nopietni, nieki vien, gan viss nokārtosies pats no sevis, un es veltīgi esmu tā aizsvīlies). Patiesībā mēs nekad nestrīdējāmies. Viņa pēc visiem likumiem izdomāja mūsu strīdus.

Divas vai trīs reizes mēs viņu ielūdzām pusdienās, pat lūdzāmies, lai paēd kopā ar mums. Viņa negribēja. Mēs tomēr bijām tikai viņas īrnieki, nevis draugi.

Es domāju, ka viņa mazliet cerēja, ka mēs ar Mežģiņu Darinātāju apprecēsimies. Tad viņa varētu dot mums vēl vienu istabu, ja mēs gribētu; tā viņa reiz teica. Viņai vietas bija daudz. Viņai vēl paliktu piecas vai sešas istabas, kur salikt visus galdiņus, visas ikonas un pagātnes rēģus. Viņa vairākas reizes bija iesaukusi Mežģiņu Darinātāju pie sevis un jautājusi, vai viņa "ir pietiekami uzmanīga".

Viņa labprāt runājās ar Mežģiņu Darinātāju, labprātāk nekā ar mani. Es viņai liku atkārtot sacīto. Bet vecajai krievietei nepatika, ja parāda, ka viņu nesaprot. Viņai nepatika atkārtot. Mežģiņu Darinātāja saprata visu. Ar viņu pārpratumu nevarēja būt, es pats par to pārliecinājos.

Krieviete viņu bija iemācījusi adīt. Mežģiņu Darinātāja labprāt mācījās. Viņa tur nesaskatīja nekādu mājienu. Nekur neredzēja ļaunumu. Viņas kopā tamborēja galdsedziņas. Viņas dzēra ļoti stipru tēju. Viņas ēda cepumus. Viņas viena otrai stāstīja jautrus atgadījumus, es gan gribētu zināt, kādā valodā!

Kad es vecajai krievietei pateicu, ka mēs aizejam, tas, šķiet, viņu satrieca. Man liekas, viņa pie mums abiem bija ļoti pieradusi un mūsu aiziešanu nožēloja vairāk nekā īres maksu, ko vairs nesaņems. Un maksu par gāzi, ko mēs devām, kopš lietojām virtuvi.

Skopums, kas lika ap sevi savākt visus šos niekus, viņai, bez šaubām, bija veids, kā cīnīties pret vientulību, dzīvokļa plašumu.

Ja kāds patiešām cieta tad, kad mēs ar Mežģiņu Darinātāju braucām prom, tas ir — izšķīrāmies, tad tā noteikti bija vecā krieviete.

Vēlāk es Mežģiņu Darinātāju satiku tikai vienu reizi. Tas notika pēc vairākiem gadiem.

Es vēl aizvien mācīju latīņu valodu. Arī literatūru. Piecpadsmit stundas nedēļā un vēl trīs, lai samaksātu izdevumus par dzīvokli. Neko citu darīt es nebiju spējīgs.

Un tad kādu dienu pienāca vēstule. No Anjēras vai Surennas, es vairs īsti neatceros. Rakstītāja man teica, ka viņas meita "bijusi ļoti smagi slima", bet tagad viņai esot labāk un "pie viņas drīkst nākt viesi". Viņa cerot, ka es viņu apciemošu, ja vien atradīšu laiku.

Labu brīdi, vismaz minūti, es domāju par to, par kuru ir runa. Mana atmiņa bija kā veca etiķa pudele, ko saskalina. Nogulsnes pacēlās virspusē, viss sadukļojās un kļuva blāvs. Beidzot man izdevās savest atmiņu kārtībā. Mežģiņu Darinātājas māti es biju redzējis tikai vienu vienīgu reizi, bet viņa bija īpatnēja, viegli pazīstama. Runas veids, bērnišķīgais rokkraksts — tā varēja būt tikai viņa. Bet kāpēc viņa rakstījusi? Vairākus gadus es neesmu sastapis savu Mežģiņu Darinātāju. Man būtu bijis jāpazūd no viņas atmiņām, tāpat kā viņa bija izzudusi no manējām.

Bija tā, it kā es būtu pamanījis savu seju uz fotogrāfijas svešas ģimenes albumā: te, lūk, vectētiņš, tur — mazā brāļameitiņa, pirmo reizi ejot pie dievgalda, te — visa ģimene kopā vecākā dēla kāzās. Un te pēkšņi starp svešiniekiem, starp citām sejām — jūsejā! Jā, šaubu nav, tas esat jūs. Ja nu... Tad jūs pajautājat: "Un šis te, kas viņš ir?" — "Ak, tas ir attāls radnieks. Viņš dzīvo ārzemēs." Paldies Dievam, tiek pašķirta nākamā lapa! Un, lūk, jauni tēli, pilnīgi sveši, pilnīgi vienaldzīgi. Tā bija tikai ilūzija, vienkārši līdzība. Un jūs, starp citu, vienīgais to pamanījāt.

Bet vēstule tomēr nozīmēja, ka es vēl esmu šīs ģimenes albumā un atmiņā. Tad es devos uz vietu, kuras adrese bija norādīta vēstulē.

Slimnīcu veidoja trīs vai četru koku ieskausti korpusi, tā atradās kādus trīsdesmit kilometrus no Parīzes, dodoties pa Sartras ceļu. Bija jūnijs, apmeklētāji un slimnieki sēdēja parkā uz soliņiem. Arī mēs ar Mežģiņu Darinātāju apsēdāmies.

Es varētu iedomāties, ka mēs kopā atpūšamies kādā sanatorijā (daudzi citi atpūtnieki bija gērbušies halātos). Bet acu priekšā bija šis aizkustinošais trauslums, šis promises skatiens. Tas viss piederēja citai pasaulei, nevis tai, kurā bija puķu dobes, un vīrs Mežģiņu Darinātājas sejas šūpojās koku zaru ēnās. Es pajautāju, cik ilgi viņa šeit atrodas. Kopš pavasara. Un pirms tam? Pirms tam — nekas. Tikai slimība. Viņa neko vairs nav varējusi ēst, vai es saprotot? Tas bijis pāri viņas spēkiem. Viņa būtu gribējusi, bet nespēja. Savāda slimība. Tad viņu ievietoja slimnīcā, vispirms Parīzē, pēc tam šeit. Tagad viss ir labi, man nav jāuztraucas. Bet es nemaz par to neuztraucos, vismaz par to ne. Es uzstāju: "Un tālāk? Kas bija pēc

tam?" Viņa man atbildēja: "Nekas."

Tieši šo "neko" man vajadzēja saprast: visu to laiku, kas bija starp mūsu šķiršanos un tagadni, laiku, kas nolēmis mūžīgai vientulībai augumu, kas vairs nepiederēja dzīvei.

Taču nē! Nekas nebija izmainījies. Pat runāt ar viņu man bija tikpat grūti kā agrāk, manī klausoties, viņa ieslīga vēl dziļākā klusēšanā. Ārēji viņa bija kļuvusi citāda, bet, jo vairāk manā apziņā uzpeldēja atmiņas par viņu, jo vairāk es jutu, ka Mežģīņu Darinātāja nav mainījusies. Aizvien tā pati prombūtne, esot man līdzās. Likās, piemēram, ka viņa nemaz neskumst par to, ka atrodas šai slimnīcā (bet arī agrāk es viņu nekad neredzēju skumju). Viņa vienkārši bija sveša, cita, gūstekne — bet ne slimnīcas, ne savas "slimības", bet kādas tālas pasaules, kurā viņa bija mitusi vienmēr. Vai tā bija viņas slimība?

Es domāju par šo "neko", ko viņa man tikko kā bija teikusi un ko es tomēr centos piepildīt ar citiem piedzīvojumiem, tādiem kā mūsējais, tas, ko mēs pārdzīvojām kopīgi. Cik gan viņai nebija bijis šo "neko", un visi tie droši vien bija beigušies tāpat: bez īpašas sajūsmas vai nožēlas. Līdz tai dienai, kad Mežģīņu Darinātāja bija pārstājusi ēst un novērsusies no izžuvušā avota, kas bija viņas dzīvība. Viņa pati galīgi un neatgriežami bija sevi atrāvusi no pasaules. Līdz šim tas bija noticis negribot, tagad pārvērtās par apzinātu atsacīšanos no dzīves. Viņas ķermeņa klusu un patiesu atsacīšanos.

Un tagad ir psihiskās slimības vēsture, slimnīcas, sarunas koku paēnā apmeklētāju stundās: Mežģīņu Darinātājas vientulībā ielauzās cita veida vientulība. Viņai jau bija tas pats kautrais, nožēlojamais un pieklājīgais, pat pārāk pieklājīgais izskats, kas citiem šejienes slimniekiem. Bez tam laiku pa laikam ātri un nedzirdami garām paslīdēja kāda sanitāra baltais siluets.

Es Mežģīņu Darinātājai pajautāju, vai tagad viņa var ēst. Viņa noslēpumaini pasmaidīja, izvilka no kabatas maciņu, kurā bija sakrātas tabletes, ko viņa bija pamanījusies nenorīt. "Es pārtieku galvenokārt no šim te," viņa man sacīja. Es pavisam mulķīgi pārmetu, ka viņa nav lietojusi visas zāles.

Garām pagāja vīrietis, mirkli uzmanīgi noskatījies mūsos. "Tas ir

ārsts," teica Mežģīņu Darinātāja. "Viņš ārstē mani." Vīrieša skatiens sastapās ar Mežģīņu Darinātājas skatienu, apstājās pie manis (vai viņš tāpat kā es meklēja vainīgo?) un novērsās. Bet Mežģīņu Darinātāja piecēlās. "Es tevi iepazīstināšu ar ārstu," viņa, pēkšņi kļuvusi priecīga, manteica. Mēs atkal bijām sanatorijā. Gandrīz kā brīvdienās. Mani iepazīstinās ar ārstu, kurš ārstē vienu no atpūtniecēm. Tabletes Mežģīņu Darinātājas maciņā galu galā bija tikai piedeva mietpilsonībai, tāpat kā sēravota ūdens dzeršana, plāpāšana ciedru ēnā, pastaigas parkā, bridža spēle viesnīcas salonā.

Mežģīņu Darinātāja paspēra dažus soļus uz ārsta pusi, klusā balsī viņu pasauca. Bet ārsts pat nepagriezās. Viņš gāja tālāk, it kā nebūtu Mežģīņu Darinātāju nedz redzējis, nedz dzirdējis. Ārsts atkal kļuva par garīgo slimību dziednieku, par sargu. Zvēriem nav jāmet barība. Mežģīņu Darinātāja atgriezās uz sava soliņa, savā būrī, aiz stikla.

Es jautāju, vai viņa te nejutās pārāk nelaimīga, vai viņai pietiek pacietības. Viņa teica, ka es pirmo reizi uzdodot šādu jautājumu. Viņai laikam taisnība. Bet kāpēc viņa tik labi atcerējās visu, kas attiecās uz mani, uz mums abiem?

Viņa atgādināja man mūsu kopīgās pastaigas. Viņas atmiņas bija apbrīnojami precīzas: ex-voto mazajā baznīciņā, gobelēnos attēlotie kuģi, teika par Vilhelmu Iekarotāju. Un es viņu biju uzskatījis par vienaldzīgu un izklaidīgu! Tātad tas viss viņai bijis nozīmīgs!

Mani pārņēma neizturama vainas apziņa, it kā pie viņas slimības, viņas trausluma, viņas nebrīves būtu vainojams es.

Es centos apslāpēt sevi šo sajūtu, izprašējot Mežģīņu Darinātāju par vīriešiem, kuri viņai bijuši pēc manis. Viņa man stāstīja par vairākiem, par istabām, kurās mitusi kopā ar viņiem, par kopīgām pastaigām, pat par ceļojumiem. "Vai tu esi bijis Grieķijā?" viņa vaicāja. "Zini, es biju aizbraukusi līdz pat Salonikai."

Tad mans nemiers, ka varbūt viņai esmu bijis vienīgais, pierima. Mežģīņu Darinātāja kādu brīdi mani vēroja, smaidīdama gandrīz mātišķi maigu smaidu. Man likās, ka viņa bija uzminējusi manu nemieru un mani želoja.

No franču valodas tulkojusi
INGA KUNDZIŅA

IT'S THE LITTLE THINGS
THAT SHOW
HOW MUCH HE CARES.

Cena abonentiem — 2 rubl.,
mazumtirdzniecībā — 4,50 rubl.

INDEKSS 77109

584

